

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ERGENLERDE MADDE KULLANIMINA NEDEN OLAN
PSİKOSOSYAL FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kubilay TÜRKER

TOKAT
Temmuz, 2016

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ERGENLERDE MADDE KULLANIMINA NEDEN OLAN
PSİKOSOSYAL FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kubilay TÜRKER

Danışman: Prof. Dr. Recep KOÇAK

TOKAT
Temmuz, 2016

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

TEŞEKKÜR

Araştırma s¼recinde, bakış aımın şekillenmesine ve çalışmanın istenilen ¼l¼lerde sonuçlanmasında b¼y¼k katkısı olan tez danışmanım, Prof. Dr. Recep KOÇAK hocama teőekk¼rlerimi sunarım.

Y¼ksek Lisans ¼ğrenimim boyunca bilgi, tecr¼be ve değerli paylaşımları ile katkılarını sunan hocalarım; Rukiye şAHİN, Fatih KAYA, Tahsin İLHAN' a teőekk¼rlerimi sunarım. Ayrıca tez savunma j¼rimde yer alan ve değerli katkısıyla beni y¼nlendiren Kemal BAYTEMİR hocama teőekk¼rlerimi sunarım.

Çalışma boyunca desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım; Hasan ¼ZYER, Recep ERDOğAN, M. Kemal Y¼NTEM' e ve araştırma s¼recinde çalışma içerisinde yer alarak katkı sunmak için g¼r¼řme talebimi kabul eden madde kullanıcısı katılımcılara teőekk¼rlerimi sunarım.

Bu çalışmayı, g¼n¼lden desteğini her an hissettiğim değerli eşim ve canım kızlarıma ithaf ediyorum.

Kubilay T¼RKER

Temmuz, 2016

ETİK SÖZLEŞME

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin ve raporlaştırma sürecinin Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna, genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplandığı, hazırlandığı ve raporlaştırıldığını, iş bu tez çalışmasını “intihali engelleme” programından taradığımı bana ait olmayan tüm bilgi, veri, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan eder sorumluluğun tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

Tarih: / /

Tezi hazırlayan Öğrencinin

Adı Soyadı

İmza

ÖZET

ERGENLERDE MADDE KULLANIMINA NEDEN OLAN PSİKOSOSYAL FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

TÜRKER, Kubilay

Yüksek Lisans Tezi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep KOÇAK

Temmuz, 2016, 92 Sayfa

Bireyin, kullandığı maddeyi bırakmak istese de bırakamaması, kullanma dozunu giderek artırma eğilimi gösterip, zararı fark ettiği halde kullanmaya devam etmesi, madde kullanımını, bıraktığında ortaya yoksunluk belirtilerinin çıkması ve vaktinin ciddi bir kısmını madde arayarak geçirmesi madde bağımlılığını ifade eder (Ögel, 2001). Madde kullanımı, yeni ve farklı yaşam arayışlarının üst seviyede olduğu ergenlik dönemindeki birey için, çoğu zaman önü alınamayacak sorunlara yol açmakta ve toplum açısından ciddi endişelere neden olmaktadır.

Bu araştırmada, ergenlerde madde kullanımına neden olan psikososyal faktörleri incelemek amacıyla Orta Karadeniz Bölgesinin bir ilinde ulaşılan madde kullanıcısı 14 ergen ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Nitel yöntemden yararlanılan bu araştırmada, madde kullanıcıları ile yapılan görüşmelerde tutulan ses kayıtları yoluyla elde edilen verilerde; kodlama, verilerin temalarının belirlenip düzenlenmesi, bulguları tanımlama ve yorumlama şeklinde içerik analizi yapılmıştır.

Yapılan bu araştırma sonucunda “maddeye duyulan merak, maddeler hakkında sağlıklı bilginin olmayışı, maddelere kolay ulaşım, çevresinde madde kullananların varlığı (olumsuz model), kişiyi meşgul edecek yararlı ve kolay ulaşılabilir uğraşların olmayışı, kişisel ve ailevi problemlerin varlığı ergenlerde madde kullanımına neden olan psikososyal faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler; ergenlik, madde, madde kullanımı, psikososyal faktörler.

ABSTRACT

IN INVESTIGATION ADOLESCENT SUBSTANCE USE CAUSING BY PSYHOSOCIAL FACTORS

TURKER, Kubilay

Master's Thesis, Department of Psychological Counseling and Guidance

Supervisor: Prof. Dr. Recep KOÇAK

July, 2016, 92 Pages

Drug addiction refers to failure to quit drug even if an individual wants to leave it, tendency to increase the usage dosage gradually and continue to use it even though they realize the damages, occurrence of signs of deprivation when one stops using drugs and spending a significant part of one's time by searching drugs (Ögel, 2001). Substance use often leads to problems that cannot be abated for an individual who seeks a new and different life preeminently and causes serious concerns for the society.

In this study, thorough interviews were held with 14 substance adolescent users in a province in the Central Black Sea Region in order to examine the psychosocial factors that cause substance use in adolescents. In this study in which qualitative methods were utilized, the data obtained through voice recordings which were kept during the thorough interviews with drug addicts and people around them were subjected to content analysis such as coding, organizing and determining the theme of the coded data, identification of findings, and interpretation.

In the result of this study, "curiosity about drugs, lack of reliable information about drugs, easy access to drugs, presence of drug users close by (negative model), lack of useful and easily-accessible occupation to keep one busy, perceiving personal and household problems come along as psychosocial factors causing substance use in adolescents.

Keywords; adolescence, drugs, substance use, psychosocial factors.

İçindekiler

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ETİK SÖZLEŞME.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
Sayıtlar.....	4
Sınırlılıklar	4
Tanımlar.....	5
BÖLÜM II.....	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
Ergenlik.....	7
Ergenliğin Kendi İçindeki Dönemleri.....	9
Pubertal Faz (İlk Ergenlik Dönemi).....	9
Orta Faz (Geçiş Dönemi)	10
Son Faz (Asıl Dönem).....	10
ERGENLERDE MADDE KULLANIMI ve BAĞIMLILIĞI	12
Bağımlılık Döngüsü	12
Tolerans Gelişimi.....	14
Yoksunluk Sendromu.....	14
Bağımlılık Çeşitleri.....	15
Fizyolojik (fiziksel) Bağımlılık.....	15
Psikolojik Bağımlılık	15

Bağımlılık Yapan Maddeler	16
Bağımlılık Yapan Maddelerin Sınıflandırılması	16
Madde Kullanımı İle İlişkili Bozukluklar	17
Madde Bağımlılığının Tanı ve Kriterleri	18
Madde Bağımlılığının Etiyolojisi.....	19
Ergenlerin Madde Kullanımına Yol Açabilecek Risk Faktörleri.....	20
a. Ergenlerin Madde Kullanımında Biyolojik / Genetik Faktörler.....	20
b. Ergenlerin Madde Kullanımında Bireysel ve Psiko-Davranışsal Faktörler	21
c. Ergenlerin Madde Kullanımında Sosyokültürel Faktörler	23
BÖLÜM III	26
YÖNTEM.....	26
Araştırma Modeli	26
Çalışma Grubu	27
Veri Toplama Süreci	29
Verilerin Analizi	30
Geçerlilik ve Güvenirlik.....	30
BÖLÜM IV	32
BULGULAR.....	32
TARTIŞMA VE SONUÇ	61
BÖLÜM V	77
ÖNERİLER.....	77
Uygulayıcılara yönelik öneriler.....	77
Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	78
KAYNAKÇA.....	80
EKLER.....	91

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Görüşülen madde kullanıcısı ergenlere ait demografik bilgiler.....	28
Tablo 2. Madde kullanıcısı tarafından ilk denenen maddeler.....	32
Tablo 3. Madde kullanımını öncesi, ergenlerin konu hakkında bilgi sahibi olup olmama durumları.....	34
Tablo 4. Ergenlerin, kendilerini maddeden uzaklaştırıcı etkisinin yüksek olduğunu düşündüğü alanlar.....	35
Tablo 5. Ergeni madde kullanmaya iten duygu ve düşünceler.....	37
Tablo 6. Ergenin madde kullanımında, madde kullanıcısı modelin varlığı.....	38
Tablo 7. Ergenin madde kullanımında madde kullanıcısı modelin etkisi.....	38
Tablo 8. Madde kullanımının ergene yaşattığı duygular.....	40
Tablo 9. Ergenin, madde kullandığında elde ettiği duyguyu, maddenin dışında meydana getireceği düşünülen etkenler.....	42
Tablo 10. Ergenlerin madde kullanımında hukuki yasakların etkisi.....	45
Tablo 11. Ergenlerin madde kullanımında, törel (manevi) yasakların etkisi.....	46
Tablo 12. Kullanılan maddenin, ergenin yaşamında meydana getirdiği olumsuzluklar.....	48
Tablo 13. Ergenlerin, madde kullanımından dolayı olumsuz etkilenen diğer kişiler.....	49
Tablo 14. Ergenlerin madde bağımlılığından kurtulmak için ortaya koyduğu girişimler.....	51
Tablo 15. Madde kullanıcısı ergenlerin, ailelerden beklentileri.....	53
Tablo 16. Madde kullanıcısı ergenlerin, arkadaşlarından beklentileri.....	55
Tablo 17. Madde kullanıcısı ergenlerin, okul ve öğretmenlerden beklentileri.....	57
Tablo 18. Madde kullanıcılarının diğer kişilerden ve kurumlardan beklentileri.....	59

KISALTMALAR

AMATEM: Alkol-Madde Araştırma ve Tedavi Merkezi

APA: Amerikan Psikiyatri Birliği

ASKB: Anti Sosyal Kişilik Bozukluğu

DEHB: Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu

DSM : Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı

EMCDDA: Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi

ESPAD: Alkol ve Diğer Uyuşturucu Kullanımına Yönelik Avrupa Okul Anketi Projesi

KB: Kişilik Bozukluğu

LSD: Lysergic Asid Diethylamid

MKB: Madde Kullanım Bozukluğu

PDR: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

RAM: Rehberlik ve Araştırma Merkezi

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amacına, önemine, sayılıtlarına, sınırlılıklarına ve tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

Giderek daha da yaygınlaşan madde kullanımı, beraberinde kullanım yaşını aşağılara çekmekte ve madde kullanımından kaynaklanan ölüm oranları da artmaktadır. Bu durum özellikle genç nüfusu ve bu nüfus içerisindeki ergenleri olumsuz etkilemektedir (Sevil, 1998).

Yapılan araştırmalara göre (EMCDDA, 2014; Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, 2003; Evcin, 2014; Uluğ, 1998) madde kullanım oranının dünyada ve ülkemizde yükselme eğiliminde olması, içinde buldukları dönemin getirisi olan farklı problemlerle yüzleşmek zorunda olan ergenler için yeni ve zorlu bir problem kapısını daha aralamaktadır. Terzi' ye (2009) göre birey bu dönemde, inişli çıkışlı duygu durumlarının etkisiyle, davranışlarda aşırılığa kaçabilirken, riskli girişimlerde de bulunabilmektedir. Uyumsuz duygu, düşünce ve davranışlardan kurtulamayan ergenlerin bir kısmı etrafına saldırganca davranmakta; bir kısmı ise sigara, alkol ya da uyuşturucu madde bağımlılığı ile bu süreci aşmaya çalışmaktadır. Ergen bu uyumsuzluklarından kaynaklanan problemlerini sağlıklı bir şekilde çözemezse, kendisine karşı yetersizlik duygusu gelişecek, çok hırpalanmadan bu uyumsuz davranış örüntülerinden kurtulduğu takdirde, kendisine güveni artacak ve huzurlu bir yaşam geliştirecektir.

Ergenlik, bireyin yaşamında, çocukluktan erişkinliğe geçiş koridoruna benzetebileceğimiz, bazı uyumsuzlukları da beraberinde getiren, bedensel ve ruhsal yönlerde gelişimi kapsayan bir dönemdir. Yaş aralığına yönelik alan yazında farklı görüşler bulunmakta ve alt sınırı 10 (Yörükoğlu, 2000), üst sınırı da 25 (Yavuzer, 1998) olarak bildirilmektedir.

Yalom' a (2008) göre, ergenlikte bireyin bedeni, zihni, yetenekleri ve kişilerarası ilişkileri eşsiz bir değişim göstermektedir. İnsanın gelişiminin başka hiçbir döneminde,

bu kadar kısa bir zamanda, böylesi büyük bir değişim gerçekleşmez. Bu dönem; bir fırsat ve meydan okuma dönemidir.

Uzbyay'a (2009a) göre ergen, içinde bulunduğu huzursuz ortamdan kurtulmak ve keyif almak amacıyla madde kullanımına yönelir. Kullandığı maddeye, ergenin bedeninde kısa sürede tolerans gelişir. Bu tolerans, madde kullanımının devam etmesi ile fiziksel bağımlılık olgusunun yerleşmesine ve madde alınmadığında meydana gelen yoksunluk krizine neden olur.

Ergen artık, sorunlardan kurtulmak ve rahatlamak için değil, maddenin alınmamasından kaynaklanan yoksunluk krizinden kurtulmak için madde kullanımını devam ettirmek zorunda kalır ve içinden çıkılamayan kısır döngüye girilmiş olur. Birey bu alışkanlığını devam ettirirken kendisine zarar vermenin yanında, etkileşimde olduğu bireylere (anne, baba, kardeş, arkadaş, vd.) de zarar vermekte (Yaman, 2014), arkadaşları ve diğer ergenler için de madde kullanımı yönüyle model olmaktadır (Ögel ve ark., 2005).

Gökler ve Koçak' da (2008) bu konuda yapılan araştırmalarda, madde kullanım alışkanlığının genellikle ergenlik yıllarında oluştuğu sonucuna ulaşıldığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, tüm bireylere ve özellikle de ergenlere, gerektiği ölçüde aktarılmazsa, hızla yükselmekte olan madde kullanım oranının, mevcut sorunların üzerine yeni sorunlar olarak ekleneceği öngörülmektedir. Bu yüzden konu ile ilgili çalışmaları arttırmak gerekmektedir.

Madde kullanımının önlenmesiyle ilgili en verimli mücadele yöntemi, koruyucu tedbirlerin alınması ve bu maddeler konusunda bireylerdeki duyarlılığın artırılması olacaktır. Bu açıdan, özellikle gelişim dönemi gereği risklere oldukça açık olan ergenlerin ve toplumun diğer tüm kesimlerinin konu hakkında detaylı bir şekilde bilgilendirilerek, farkındalık düzeylerinin artırılması madde kullanımının önlenmesine büyük katkı sağlayacaktır (Ögel ve ark. 2005).

İlgili alan yazın tarandığında, madde kullanımının pek çok değişkenle ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Psikoaktif madde deneyimleri ile kaygı düzeylerinin karşılaştırılması (Derelioglu, 1998), zararlı alışkanlıklar ve din eğitimi (Aksu, 1998), sosyo-kültürel özellikler ve dini algılama biçimleri (Arslan, 1998), madde kullanımının zararlarına ilişkin sağlık eğitimi gereksinimleri (Akin, 1996), bilgilendirmenin madde

konusundaki görüşlerine etkisi (Sayım, 2000), trafik kazası ve travma kurbanlarında bağımlılık yapan maddelerin araştırılması (Yücesan, 2002), başarı ve beklenti (Şahin, 1999), madde kullanımı ile etkileşim halinde olan değişkenlerden bazılarıdır. Bu değişkenlerin yanı sıra, yine yapılan bazı araştırmalarda çeşitli demografik değişkenlerle madde kullanımı arasındaki ilişkinin incelendiği de görülmektedir (Gülkan, 1994; Şahin, 1999).

Yapılan araştırmalara bakıldığında, ergenlerde madde kullanımına neden olan psikososyal etkenlerin pek incelenmediği görülmüştür. Bu bilgiler ışığında, genelde toplum içerisinde özelde de ergenlerin yaşamında ciddi sorun kaynağı olabilen madde kullanım bozukluğunun psikososyal nedenleri üzerine derinlemesine bir inceleme yapılmak istenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ergenlerde madde kullanımı, toplumu derinden etkileme gücüne sahip sosyal bir problemdir. Sosyal olayların, sadece nicel verilerle açıklanması, sınırlı olacağı ve detaylandırılmayacağından, yaygınlığının yanında bu olayların içeriğinin de incelenmesi gerekli görülmektedir. Çok boyutlu bir sosyal vaka olan madde bağımlılığında (Yaman, 2014), konunun muhatabı madde kullanıcıları ile görüşerek problemin detaylıca incelenmesinin, gölgede kalabilecek kısımlara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

Madde bağımlılığı konusunda, ergenlere yönelik yapılan araştırmalarda ağırlıkta istatistiki veri sağlayan nicel yöntemlerden yararlanıldığı, buna karşılık derinlemesine bilgi elde edilebilecek nitel çalışmaların ise az olduğu görülmektedir. Bu durum, gençlerin içinde buldukları madde kullanımının neden ve sonuçlarına dönük detaylı verileri tespit için yeterli ve açıklayıcı olamayabilir. Ankete dayalı nicel araştırmalarda elde edilen veriler elbette ki önemlidir ancak tek başına madde bağımlılığının yaygınlığını değerlendirmede yetersiz kalmaktadır ve bu durum nitel çalışmaların da önemini ortaya çıkarmaktadır.

Bu alanda ülkemizde istenilen düzeyde uzmanlaşmanın olmayışı ve yapılan çalışmaların yetersizliği de ergenlerde maddeyi kötüye kullanım sorununun çözümünü geciktirmektedir. Bütün bunlar, bu konuya yönelik akademik çalışmaların daha fazla yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yapılan bu çalışma sonucu ortaya

konulacak veriler eşliğinde, bireyin özelinden başlayarak, aile, okul, arkadaş ve toplum yaşamında koruyucu tedbirlerin alınmasına katkı sunması düşünülmektedir. Bu amaç bağlamında, aşağıda belirtilen araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Madde kullanıcısı ergenlerin, bağımlılık yapan maddeler ve etkilerini bilmenin madde kullanımına etkisi hakkında görüşleri nelerdir?
2. Madde kullanıcısı ergenler, psikolojik ve sosyal şartların madde kullanımına etkisi hakkında ne düşünmektedir?
3. Madde kullanıcısı ergenlere göre, hukuki ve törel (manevi) yasaklar, madde kullanımına ne yönde etki etmektedir?
4. Madde kullanıcısı ergenler, madde kullanımından kaynaklı ne tür olumsuzluklar yaşamaktadır?
5. Madde kullanım bozukluğundan kurtulmak isteyen ergenler, ne tür yönelimlerde ve davranışlarda bulunmaktadır?
6. Madde bağımlılığının önlenmesi için madde kullanıcısı ergenlerin çevresindekilerden beklentileri nelerdir?

Sayıtlar

1. Bağımlılık yapıcı maddeler hakkında yeterli düzeyde bilgilendirilmeyen ergenlerin, maddeden uzak durma konusunda duyarlı olmadıkları düşünülmektedir.
2. Madde bağımlısı ergen, etrafındaki madde bağımlısı olmayan diğer ergenler için, model olma yönüyle büyük tehlike oluşturduğu düşünülmektedir.
3. Seçilen örneklemin evreni temsil ettiği düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma, sadece madde kullanıcısı ergenler üzerinde yapılan bir çalışma olduğundan, elde edilecek bulgular, katılımcıların vermiş olduğu bilgilerle sınırlıdır.
2. Madde kullanıcısı ergenlerle görüşme esasına dayalı bir araştırma olduğundan ve her bir görüşme oldukça uzun zaman aldığından, sadece evreni temsil edebilecek sayıda grup seçilmiş olması, bu araştırmayı görüşme yapılan kişi sayısı yönüyle sınırlandırmaktadır.

Tanımlar

Ergen: Bedensel, bilişsel, psikolojik ve sosyal yönlerde gelişim ve olgunlaşma dönemini yaşayan, çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş döneminde bulunan bireyi tanımlar (Erikson, 2014).

Ergenlik Dönemi: Blos (1979), bu dönemi beş evrede açıklarken bu evrelerin tam sınırlarının çizilmesinin de oldukça zor olduğunu ifade etmektedir. Buna gerekçe olarak da, ergenlikteki psikolojik hareketlerin olağanüstü esneklik sergilemesini göstermektedir. Ancak bu konuda yapılan araştırmalarda bilim adamlarının ortaya koyduğu veriler de mevcuttur. Kızların erkeklerden bir iki yıl daha erken girdikleri bu dönem, UNESCO'nun tanımlamasıyla 15 ile 25 yaşlar arasında kapsamaktadır (Yavuzer, 1998). Ergenlik dönemini bireysel farklılıklar, farklı sosyal ortam ve kültürel değerleri de işin içine katan bir yaklaşımla ele alan Yörükoğlu (2000), yaş dilimlerini belirlerken, kızlarda 10-18, erkeklerde 12-20 yaş aralığı olarak belirlemektedir. Bu iki yaklaşımda alt ve üst sınırları alırsak 10-25 yaş aralığı neredeyse tamamını kapsıyor denilebilir.

Madde ve Madde Kullanım Bozukluğu (MKB): Geçmiş yıllarda bağımlılık yapan maddeler için, uyuşturucu, narkotik madde, uyuşturan madde, keyiflendirici gibi tanımlamalar yapılırken, kullanım yöntemleri için ise müptela, itiyad, narkomani, eroinman vb. terimler kullanılırdı. Ancak bu terimler yanlış anlaşılmaya müsait olduğundan, etiketleme ve maddenin adının kişide uyaran etkisi oluşturması durumlarının ortadan kaldırılması amacıyla APA (Amerikan Psikiyatri Birliği) uyuşturucu, narkotik madde gibi terimler yerine, konuya yeni bir isim ve yeni bir bakış getirerek, “madde” terimini kullanmıştır. Bu maddelerin kullanımıyla meydana gelen bozukluk ve davranışlara da “madde kullanım bozukluğu” ismini vermiştir (İçli, 1999).

Madde Bağımlılığı: Kişinin fiziksel ya da psikolojik olarak madde kullanımına gereksinim duyması (Öztürk, 2004) ve bağımlı olunan madde kullanılmadığında, kişide yoksunluk meydana gelmesi durumudur (Babuna, 2009). Kişi bağımlılık geliştğinde, maddeyi bıraksa bile, etkileri uzun süre ortadan kalkmaz ve bazen bir ömür boyu sürer. Abalı (2015), bu durumu şu cümle ile özetler; “madde gider, bağımlılık kalır, yani maddeyi bıraktıktan sonra beden unutsa da, beyin unutamaz.”

Bağımlılık yapıcı maddelerin uyuşturma özelliklerinin yanı sıra uyarıcı özelliklerinin de bulunması ve hatta bazılarında bunun daha da ön plana çıkmasından

(Uzby, 2009b) ve kişide uyararı etkisi oluşturmasından dolayı (Kırımoğlu, 2007), bu araştırmada “uyuşturucu” veya “uyuşturucu madde” terimlerinin yerine “*madde*”, uyuşturucu kullanımı ifadesinin yerine de “*madde kullanımı*” terimi kullanılacaktır.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ergenlik

Ergenlik için, Latince’ de “adolascere”, yani “... ya doğru büyümek” anlamına gelen bir sözcük kullanılır. Ergenliğin bugüne kadar birçok tanımı yapılmıştır. Batı dilinde büyüme anlamında olan “adolescence” kelimesine, Türkiye’de ise “yeni yetme, genç, delikanlı” tanımları karşılık gelmektedir. Çocukluk evresinden yetişkinliğe geçiş ve gelişme dönemi, diğer bir ifade ile ara dönem olan ergenlik çağı, Gander ve Gardiner’e (1993) göre, kişinin yetişkinlerin yaşamına özgü ayrıcalıkları ve bu ayrıcalıklardan yoksun olduğunu fark etmesiyle başlayan ve bu yoksun bırakıldığını düşündüğü ayrıcalıkları elde etmeye başlamasıyla sona eren bir dönemdir.

Dolto ergenliği tanımlarken ikinci doğum ifadesini kullanır. Doğumu, anne karnındaki fetüs halinden ayrılarak, yeni bir dünyaya, bebek haline geçişe, ergenliği ise çocukluk evresinden erişkinliğe geçişe benzetmektedir (akt. Mutallimova, 2014).

Bu dönemin sınırlarını belirlemede de farklılıklar göze çarpmaktadır. Cloutier’ e (1982) göre, ergenliğin kesin çizgilerle ayrılması, sınır ve boyut sorunlarını da beraberinde getirir ve gelişmenin; psikolojik, biyolojik ve toplumsal boyutlarının devreye girmesiyle bağlantılı olarak değişiklik göstermektedir.

Ergenlik, genel özellikleriyle, yıldan yıla, sürekli değişim periyodunda olan ve aslında her zaman olduğu gibi, bugün için de oldukça yeni olan bir olgudur (Elder, 1980). Bu değişim psikososyal çerçevede kendisini daha belirgin olarak göstermektedir. Toplumda genç bireylerin yaşam şartları, hayatın onlardan beklentileri, onlara verilen psikolojik ve sosyal değer, toplum içerisindeki rolleri, öncelik sıraları vb. hemen her on yılda ciddi değişime uğramakta (Cloutier, 1982), dolayısıyla bu durum da onun olgunlaşma, yetişkinliğe geçme süresi ve niteliğini değiştirmektedir.

Yavuzer’e (1998) göre, yaş aralığı, başlangıcı, sonu, gruplandırılması, vb. tanımlanması noktasında özellikle farklı dönem, farklı iklim, farklı kültür ve toplumlarca değişik şekillerde ele alınmış ve farklı sınırlar çizilmiştir. Kızların erkeklerden bir iki yıl daha erken girdikleri bu dönem, UNESCO’nun tanımlamasıyla 15 ile 25 yaşlar arasını kapsamaktadır. Yörükoğlu’ da (2000), ergenlik dönemi

sınırlarını bireysel farklılıkların, farklı yaşantılar, farklı sosyal ortam ve kültürü de işin içine katan bir yaklaşımla, kızlarda 10-18, erkeklerde 12-20 yaş aralığı olarak belirlemektedir.

Fromm (2004) ergenliği tanımlarken, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bireyin kendi kimliğini bulmaya çalıştığı bir geçiş dönemi olduğunu ifade eder. Ona göre ergen bu geçiş döneminde kim olduğunu, nereden ve niçin geldiğini, kısacası hayatını sorgular. Bu sorgulama kendisini, geçmişle geleceği arasında düşünmeye, amacının ne olduğuna dair bir kanaate ulaşmaya, bir ideoloji ve inanca yaklaşmasına yönlendirecektir. Ancak birey bu sorulara tek başına cevap bulmakta zorlanacak, ihtiyacı olan bu desteği sosyokültürel çevresinde ve model aldığı felsefi/dini düşünce sistemlerinde arayacaktır. Aradığı desteği sağlıklı bir şekilde bulan ergenin kimlik gelişimi de o doğrultuda sağlıklı olacak ve riskli davranışlara girme konusunda daha duyarlı olacaklardır.

Ergendeki soyut düşünme, onun anlık davranışlarını da etkisi altına almaktadır. Kendisi ve dünya hakkında düşünmeye daha fazla zaman ayırmakta, daha idealist, eleştirel ve tartışmacı olmaktadır. Bütün bunların yanında başkasının, soyut bakış açısını hesaplamakta zorlanmakta ve bu yüzden benmerkezci bir eğilim içine girmektedir (Sayıl, 1997). Şahin de (1993) ergenlikte en fazla fiziki gelişimin dikkat çekmekte olduğunu, belki ergen ve çevresinin de en fazla buna dikkat ettiğini ifade eder. Ancak en az fiziksel gelişim kadar, belki daha da önemli bir gelişim yönü de ergenin psikososyal gelişimidir. Bunlar birbiri ile oldukça ilintili ve hatta birbirini tamamlayıcıdır.

Ergende gözlenen hızlı gelişim, onun duygularına etki ederken, aynı zamanda onun sergilediği davranışlarında da oldukça belirgin değişiklik göstermesine (Yavuzer, 1998) ve onun tepkilerinde farklılaşmalara yol açmaktadır. İçinde bulunduğu dönemin getirmiş olduğu yeniliklere uyum sağlamakta güçlük çeken ergen, çoğu zaman çocukluktaki denge ve uyum durumunu koruyamamakta ve bu durum yerini uyumsuz ve dengesiz bir tutuma bırakmakta (Güzel, 2001), bir anda kendisini dengesiz ve düzensizliklerle sarılmış bir evrenin eşliğinde bulmaktadır.

Köknel' e (1997) göre bu dönemde dengeli ve uyumlu çocuk gider, yerine çabuk tepki veren, tedirgin, oldukça zor beğenen bir ergen gelir. Duygular inişli çıkışlıdır. Anlık sevinmelerini, anlık üzülmeler takip ederken, bunu sinirlilik hali izler. Uyarılara

tepki gösterir, ters cevaplar verir, kabalaşır, kuralları fazla ve gereksiz bulur. Kendisine verilen imkân ve haklar onu tatmin etmez ve bu duruma itiraz eder. Derslere ilgi azalırken, çalışma düzeni de bozulur. Önceleri anne, baba ve diğer yetişkinlerden izin almadan ve ardından da detaylı rapor vermeden bir işe kalkışmayan ergen, ilgi, tutum ve davranış yönüyle bağımsız olmaya girişeceklerdir. Havighurst' un (1972) belirttiği gibi, anne baba, ergen üzerinde otorite ve baskı kurmaya kalkıştığında, ergen sıklıkla yetişkinlere başkaldırır.

Ergenlik çağında abartılmış, kolay ve çabuk değişen duygu durumları görülmekte, genç kaygı-mutluluk, sevinç-sıkıntı, kızgınlık-taşkınlık duyguları arasında gelip gitmektedir. Bu gelgitler eşliğinde iletişim kurmaya çalışmakta, karşısındaki kişinin duygu durumundan oldukça etkilenmektedir. Hayatında mutluluk ve hazzı arayan ergen, karşılaştığında çaresiz kaldığı ölüm, kaza, hastalık, tartışma, vb. durumlarda aciz ve yetersiz olduğunu fark ettiğinde, güveni zedelenip bir yalnızlık içine girecektir. Onun bu çelişkili durumu, uyumlu bir yaşam felsefesi geliştirene dek devam edecektir (Paikoff ve Brooks-Gunn, 1991)

Ergenliğin Kendi İçindeki Dönemleri

Ergenliğin kendisi ayrı bir dönemken, bu dönem de kendi içinde dönemlere ayrılmaktadır. Bu dönemi kendi içinde 3 faz ile açıklayan Mukaddes (2000), ilk (erken), orta ve son ergenlik dönemlerinden bahseder. Bunlar;

Pubertal Faz (İlk Ergenlik Dönemi)

İçsel dürtülerin olanca şiddetiyle yaşandığı ortalama, 12'li yaşlarda başlayan ve 2 yıl kadar devam eden bir fazdır. Gelişim ve fiziksel değişim oldukça hızlı olduğundan kontrol kaybı ya da kendini tam kontrol edememe durumu yaşanır. Bu durum da dışarıdan inişli çıkışlı veya kaygılı olarak algılanır. Bu arada yetişkinlerle karşı karşıya gelme ve otoriteye başkaldırı görülmeye başlar. Ergenliğin kendi bünyesinde barındırdığı fazlar içerisinde, pubertal fazın, çok hassas bir evre olduğundan (Sayıl ve ark. 2002), daha kırılğan ve sorun yumağı olmaya müsait bir dönem olan ergenliğin gidişatını belirleme konusunda diğer evrelere oranla daha kritik bir önemi vardır (Brooks-Gunn ve Reiter, 1990).

Orta Faz (Geçiş Dönemi)

İlk ergenliğin peşinden gelen ve ortalama 14'lü yaşlarda başlayıp ortalama 2 yıl kadar devam eden bu dönemde, kişilik arayışı ve özdeşim kurulabilecek bir model ihtiyacı belirginleşir. Daha öncesinde model alınan ve içselleştirilen anne baba veya diğer yetişkin figürlerinden uzaklaşırken dış dünyaya daha fazla ilgi belirmeye başlar.

Son Faz (Asıl Dönem)

Kişisel algılarda ve ilişkilerde taşlar yerine oturmaya başlamıştır. Genç soyut düşüncesini geliştirmiş, ilişkilerde güçlü duygular hâkim olmaya başlamıştır. Blos' a (1968) göre bu dönem“ ikinci bireyselleşme ” olarak adlandırılmıştır. Bahadır (1994), son ergenlik döneminin genel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Problemi karşılama ve çözümlenmede bir önceki evreye göre daha etkili yöntemlerin kazanılması,
- Yetişkin müdahalelerinin azalmasıyla sosyal uyumda kolaylık yaşanması
- Aile, giyim, eğlence ve çevre ile olan ilişkisinde uyum ve dengenin artması
- Daha olgun davranışların sergilenmesi, daha hoşgörülü ve gerçekçi anlayış gelişmesi,
- Bağımsızlık duygusunun güçlenmesiyle duygusal sükûnetin ortaya çıkması.
- Kimlik oluşumunun tamamlanmasıyla kişilikte ve benlik algısında istikrarın kazanılması.

Erken ergenlik döneminde, özellikle anne-baba-ergen ilişkilerini inceleyen araştırmalarda, ergenliğin ilk ve orta safhalarında, çocukluk dönemlerine göre ilişki sıklığında bir azalma olduğu (Paikoff ve Brooks-Gun, 1991), ergenliğin başlarında genel itibari ile çatışmaların daha yoğun yaşandığı, ergenliğin sonlarına doğru bunun azaldığı (Montemayor, 1983) öne sürülmüştür.

Mesela erken ergenlik döneminde ileri düzeyde değişim yaşayanların, aile içi etkinliklerden ve anne baba ile duygusal ilişkilerden oldukça kaçındıkları (Paikoff ve Brooks-Gun, 1991), yine bu süreçte sosyo-bilişsel değişime bağlı olarak, anne-baba ve çocuk ilişkisinde kavramlaştırma ve bakış açılarındaki uyumsuzluklar yüzünden, giyim tarzı, eve giriş çıkış, uyuma saati, arkadaş seçimi, arkadaş ilişkileri (Oskay, 1985), söz

dinlememe ve karşı gelme gibi konularda çatışmalar yaşandığı (Erkan, 1984) gözlenmektedir.

Ergenlik dönemindeki bireyin durumu özetle şu şekildedir;

- Kendisini tanımaya çalışmakta olan ergen, duygu dünyasında yaşadığı ani ve hızlı gelgitler nedeniyle oldukça zorlanmakta ve bu çoğu zaman kendisine olan güvenini geriletmektedir. Bu güven değişiminin etkisi ile karşılaştığı problemlerde çekingen davranmakta ve bu da onun girişimini kısıtlayarak çoğu alanda başarısını olumsuz yönde etkilemektedir (Paikoff ve Brooks-Gunn, 1991).
- Ani duygu durum değişikliklerinden dolayı sürekli kırılganlıklar yaşar ve bu onun dünyasına küsmeye, ayrı durma isteği olarak yansır (Brooks-Gunn ve Reiter, 1990).
- Cinsel konularda farkındalık başladığından, kendi cinsiyeti üzerine yoğunlaşmakta, kimi zaman karşı cinsten kaçma eğilimi gösterirken kimi zaman da yakınlaşma eğilimine girecek ve bunu kendi iç dünyasındaki gelgitler belirleyecektir.
- Hızlı büyümesinden kaynaklı, bedensel imgelerinde (şekil vs.) aşırı hassaslaşan ergen, beğenilme kaygısı içerisine girer. Bu da onu ortamlardan uzaklaştıran bir neden olarak karşımıza çıkar.
- Karşısındaki kişilerce anlaşılmadığını düşünür. Odasına kapanıp, duygu ve düşünceleri ile yalnız kalıp, sosyal ilişkilerini minimize etmeye çalışırken, bir yandan da yalnızlıktan şikâyet eder.
- Zamanının önemli bir kısmını, kendi iç dünyasındaki kurguları ve hayalleri alır. Bu durum onun yaşamında bir hayli zaman aldığından sorumluluklarını aksatmasına neden olmaktadır. Özellikle dikkatini yoğunlaştırması gereken işlerde (ders çalışırken, ders dinlerken, vb.) bu durum büyük bir engel olarak durmaktadır (Brooks-Gunn ve Reiter 1990).
- Sorumlu olduğu ev işleri ve eğitimine dair işlerde isteksizdir.
- Disipline edilmekten, kendisine sınırlar çizilmesinden oldukça rahatsız olduğu bu dönemde, en fazla çatışmayı kural koyucularla yaşar (Havighurst, 1972).

Ruhsal ve fiziksel yönden önemli değişikliklerin yaşandığı, büyüme ve olgunlaşma dönemi olarak tanımlanan ergenlik döneminin en başta gelen psikososyal özelliği, kimlik kazanımıdır. İlgi odağı aile ortamından arkadaş ortamına kayan ergen, bu gruplara girebilmek için risk alarak kendisini grubun etkisine bırakır. Doğal bir süreç

de, ergenin bu dönemde kimlik karmaşası yaşanmasıdır. Öncesinde model olarak aldığı anne ve babanın yerini artık arkadaş grubunda popüleritesi olan kişiler almaya başlar ve ergen bu kişilere benzemeye çalışır. Karmaşa içinden çıkamayıp olumsuz bir kimlik geliştiren ergenin, madde ile karşılaştığında bunu denemesi olasıdır (Kalyoncu, 2009).

ERGENLERDE MADDE KULLANIMI ve BAĞIMLILIĞI

Bağımlılık kelimesi farklı disiplin ve öğretilerde farklı isimlerle anılsa da, genellikle ortak bir anlam içerir. Bu anlam; bireyin varlığını, isteği doğrultusunda idame edebilmesi için, başka bir şeye (insan, madde, internet, vs.) ihtiyaç hissetmesi durumudur. On dokuzuncu yüzyıla kadar hastalık ve uyuşturucu müptelası (Alexander, 2000), anlamlarını karşılayan bağımlılık kelimesi, o zamanlar şu anki tanımlamasından uzak bir anlam ifade ediyordu. Tedavi yöntemlerinin gelişmesi ve bireysel hakların da önem kazanması ile birlikte, yeni tanımlamalara gidilmiş ve madde bağımlılığı, maddeyi kötüye kullanma gibi adlandırmalarla karşılık bulmuştur.

Yine geçmiş yıllarda bağımlılık yapan maddeler için narkotik madde, uyuşturucu madde, keyiflendirici gibi tanımlamalar yapıldı. Kullanış yöntemleri için ise müptela, itiyad, narkomani, eroinman vb. terimler kullanıldı. Ancak bu terimler yanlış anlaşılabilirken, etiketleme ve direkt maddenin adını kullanma gibi durumların ortadan kaldırılması amacıyla Amerikan Psikiyatri Birliği uyuşturucu, narkotik madde gibi terimler yerine, konuya yeni bir isim ve yeni bir bakış getirerek, “madde” terimini kullanmıştır. Bu maddelerin kullanımıyla meydana gelen bozukluk ve davranışlara da “madde kullanım bozukluğu (MKB)” ismini vermiştir (İçli, 1999). MKB, kişinin özgürlüğünün önüne geçerek, adeta onu köleleştiren bir olgu şeklinde karşımıza çıkmakta (Balseven ve ark., 2002) ve sadece kişinin değil çevresinin de özgürlüğünü kısıtlamaktadır.

Bağımlılık Döngüsü

Madde kullanımı buhran, bunalım, merak, tavsiye, eğlence, vb. pek çok nedenle başlayabilir. Herhangi bir nedenle maddeye yönelen birey, “bir kere kullanır ve bırakırım” düşüncesindedir ve maddeyi ilk kullandığında rahatlamının yanında tedirginlik duygusu da yaşar. Kullanılan maddenin beyindeki kimyasal etkileşimi (Babuna, 2009) sonucunda sorunların belli bir süreliğine de olsa üzerinin örtülmesi ve kişiyi neşelendirmesi, onu “isteyerek kullandım ve kontrol bende” kanısına sürükler.

Kontrolün kendisinde olduğunu düşünmek onu daha da rahatlatır ve her rahatlamak istediğinde maddeye tekrar yönelir. Her kullanımı son kullanım olarak değerlendiren kişide zamanla kullanım sıklığı artmaya başlar ve “yoksunluk” evresine girilir. Artık “maddesiz asla yapamam” demeye başlayan birey bir yandan da hem kendisine hem de çevresine verdiği zarardan dolayı bunu bırakması gerektiğini düşünmeye başlar. Bırakmaya karar verir, bir süre uzak durur veya tedaviye yönelir.

Artık maddeyi bıraktığını düşünen kişi de, sonraları kendisini geren, tedirgin eden bir durumda madde ile yeniden karşılaştığında dürtüsel olarak maddeyi kullanma isteği belirir. Buraya kadar yeterince yıpranmış olan irade o an da oldukça zayıf kalır ve “bir kereden bir şey olmaz, zaten isteyince bırakabiliyorum” demeye başlar ve tekrar maddeye dönüş gerçekleşir.

Bu içinden çıkılamayan fasit daireye alan yazında “bağımlılık döngüsü” adı verilmektedir. Bu bir kısır döngüdür, çıktım ve maddeden kurtuldum denilen nokta, büyük olasılıkla tekrar maddeye başlanan yer olur. Aşağıdaki şekil bu durumu özetlemektedir.

Şekil 1. Bağımlılık Döngüsü (www.yesilay.org.tr)

Booth' a (1997) göre, bu bağımlılığın fark edilen özelliği, uyarıcılara verilen tepkilerde değişim olup devamlı veya ara ara söz konusu maddeye ulaşma noktasında karşı koyulmaz bir dürtü oluşmasıdır. Bu dürtü, uyarıcı etkiye sahip bu maddenin oluşturduğu psikik durumu yaşama veya onun yoksunluğu ile gelen huzursuzluğu giderme arzusundan kaynaklanır.

Sander' e (1990) göre ise, madde bağımlılığı kişinin kullandığı maddeden uzak durmak için çaba göstermesine rağmen, bu uğraş sırasında yoksunluk yaşamayı ve zararlarını bilse bile bu maddeyi alması ve hatta bunun dozunu artırma ihtiyacı hissetmesidir (akt. Şahin, 2007).

Tolerans Gelişimi

Tolerans, bağımlılık yapan maddenin sürekli kullanılması sonucunda kişinin vücudunda oluşturduğu etkisinin azalması durumudur. Kullanılan maddeye geliştirilen toleransı şu iki maddede özetleyebiliriz:

- a. Madde belli miktarda kullanılmaya devam edildiğinde, arzu edilen etkinin düşüklüğü
- b. Maddenin etkisini göstermesi ya da istenen etkinin sağlanabilmesi için, madde miktarının artırımına ihtiyaç duyulmasıdır.

Tolerans, eroin, morfin gibi bazı maddelerde çok çabuk gelişirken, esrar benzeri bazı maddelerde ise yavaş gelişir (Karch, 1998).

Yoksunluk Sendromu

Sussman ve Ames' e (2008) göre yoksunluk, madde kullanımının uzun süreli devam etmesi sonunda, aniden azaltılması ya da bırakılması sonucu meydana gelen bir takım psikolojik ve fiziksel çekilme semptomlarının ortaya çıkma durumudur. Bu belirtiler maddelerin cinsine göre değişiklik gösterir. Örneğin alkol, hipnotik, anksiyolitik ve sedatif gibi maddelerin yoksunluğunda bulantı, kusma, uykusuzluk veya el titremesi (fiziksel çekilme belirtileri), halisünasyonlar ya da geçici yanılsamalar, anksiyeteler, psikomotor ajitasyon ve heyecanlar (psikolojik çekilme belirtileri); kokain ve amfetamin yoksunluğunda bitkinlik ve yorgunluk, kâbus şeklinde rüyalar, uykusuzluk, depresyon, aşırı iştah artışı; opiyat yoksunluğundaysa duygularda hassaslık, çabuk sinirlenme, endişe, kaygı, bunalım, korku hali, burun akıntısı, göz yaşarması, kas ağrıları, karın krampları, ishal, ateş, uykusuzluk ve terleme şeklinde belirtiler ortaya çıkar.

Maddenin ortadan kalkmasıyla beliren yoksunluğu şu iki maddede özetleyebiliriz.

- a. Madde miktarı azaldığında ya da madde kullanımını engellendiğinde kesilme belirtilerinin ortaya çıkması.
- b. Yoksunluk belirtilerinden kurtulmak, ya da bundan kaçınmak için aynı veya benzer etki gösterecek maddenin alınması.

Bağımlılık Çeşitleri

Bireyde madde bağımlılığı tanımlanırken, bunun iki türünden bahsedilir. Kişide sürekli bir alışkanlık hali oluşturan ilaç, uyuşturucu ve alkol gibi zararlı maddelerin, yaşam uyumunu bozacak şekilde kullanılması sonucu fizyolojik ve psikolojik belirtiler ortaya çıkma durumu olarak tanımlanmaktadır (Ekşi,1999; Köknel, 1998). Buradan yola çıkarak fizyolojik ve psikolojik bağımlılık olmak üzere İki tür bağımlılık çeşidinden bahsedebiliriz.

Fizyolojik (fiziksel) Bağımlılık

Bektaş' a (1991) göre, fizyolojik bağımlılık; bireyin bedensel olarak kullanılan ve bağımlılık yapan maddenin meydana getirdiği etkiye alışması, maddenin dozunun azalması veya alınmaması durumunda bedende rahatsız edici tepkilerin ortaya çıkması halidir. Belirli bir maddeyle alakalı fizyolojik bağımlılığın derecesi, psikolojik bağımlılıkta olduğu gibi bireysel farklılıklara göre artıp azalmaz. Bunun derecesi, bağımlı olunan madde kesildiğinde meydana gelen yoksunluk şiddeti (Kayaalp, 1989) ile ölçülür. Bağımlı olunan maddenin yoksunluğunda bulantı, kusma, baş ağrısı, iştahsızlık, ishal, uykusuzluk, sara nöbeti, vb. fizyolojik belirtiler ortaya çıkar ve bunların şiddeti aynı zamanda fizyolojik bağımlılığın şiddetiyle de doğru orantılıdır (Köknel, 1998) ve madde kesildiğinde bu belirtiler oluşmuyorsa fizyolojik bağımlılıktan söz edilemez.

Psikolojik Bağımlılık

Psikolojik bağımlılık ise huzursuzluk ve sıkıntılardan kaçmak için sürekli bir şekilde maddenin aranmasıdır ve neredeyse bütün bağımlılıklarda bu olgu yaşanır. Madde alındığında rahatlık, doyum ve haz oluşuyor (Ziyalar, 1999), maddenin tekrar alınması yönünde dürtüsel bir istek meydana geliyorsa (Köknel, 1998), burada psikolojik bağımlılıktan söz edilebilir.

Buzlu ve Pektekin' e (1998) göre, fiziksel bağımlılığa, sigara bağımlılarında nikotine duyulan ihtiyacı örnek gösterebiliriz. Psikolojik bağımlılıksa, uzun süredir

devam eden bir alışkanlığın sürdürülmesine dönük gereksinimin düşünce örüntüsü halidir.

Bağımlılık Yapan Maddeler

Dünya Sağlık Örgütü' nün (WHO) tanımına göre, bağımlılık yapan maddeler istek, arzu veya önüne geçilmez gereksinme, tolerans düzeyini arttırma eğilimi, fiziksel, ruhsal bağımlılık hali meydana getiren maddelerdir (İçli, 1999). Kaçakçılıkla Mücadele Daire Başkanlığının (2014) tanımında, bağımlılık yapan maddeler; kanunla kullanılması, bulundurulması ve satışı yasak olan, belirli dozda alındığında, bireyin sinir sistemini etkileyen, kişinin akli, psikolojik ve fiziki dengesini altüst eden, kişide ve toplumda sosyal ve maddi çöküntüye neden olan, bireyde alışkanlık ve bağımlılığa neden olan, psikotrop ve narkotik maddelerdir.

Kimyasal özelliği nedeniyle bağımlılık yapan; bedensel, ruhsal, sosyal ve adli birçok soruna neden olan uyaran ve uyuşturan maddeler, başlangıçta kişinin merkezi sinir sistemini etkilerken, kullanan kişinin zihinsel işleyişinin yanında davranışlarını da değiştirir. Ancak bu tür etkiler yapıyor olsa da tıpta tedavi amacıyla kullanılan ve çoğu zaman da bireyin bozulan davranışını düzeltmek amacıyla kullanılan ilaçlar da vardır. Bu yüzden tıpta tedavi amacıyla kullanılmakta olan benzer maddeler "ilaç" olarak tanımlanırken, hekimlik dışında kullanılan ve kullanan kişide anormal davranışlara neden olanlar ise "madde" olarak tanımlanır (Gökler ve Koçak, 2008).

Bağımlılık Yapan Maddelerin Sınıflandırılması

Amerikan Psikiyatri Birliği, bağımlılık yapan veya kötüye kullanılan maddeleri, DSM-IV' de, 13 grupta ele almıştır. Bunlar;

1. Alkol
2. Nikotin
3. Kafein
4. Opiyatlar
5. Kannabis
6. Kokain
7. İnhalanlar
8. Hallüsinojenler
9. Amfetamin, simpatomimetikler

10. Sedatifler, hipnotikler ve anksiyolitikler
11. Arilsikloheksilaminler, Fensiklidin (PCP)
12. oğul madde
13. Diğerleri.

Babuna (2009), bu maddelerin, özellikle beynin orta kısmında bulunan limbic bölümüne etki ederek kullananları kendine bağladığını ifade eder ve bu maddeleri türlerine göre sınıflandırmaya tabi tutar. Bunlar;

Afyon ve türevleri; afyon, morfin, baz morfin, eroin, metadon, kodein-dionin.

Kenevir ve türevleri: toz esrar, reçine esrar, likit (sıvı) esrar, gonca esrar, pres esrar.

Uyarıcılar; kokain, amfetamin, kafein, tein.

Sentetikler; captagon, ectasy, metamfetamin, GHB (Gamma Hydroxybutyrate), LSD (Lysergic Asid Diethylamid), Phencylidine, Ketamin (Ketamine Hydrochloride).

Sakinleştiriciler; sedatifler, barbituratlar, trankilizanlar, uçucular, tutkallar (bally, vb.), boya incelticiler ve çözücüler (tiner, vs.), LPG (likit petrol), akmak gazı, benzin, gazyaağı ve aseton, kolonya, sa-vücut spreyleri, ayakkabı boyları, kuru temizleme sıvıları ve benzeri tıbbi ilaçlar.

Ucuz olması ve kolay ulaşılması nedeniyle, uçucu maddeleri kullanma ve bağımlısı olma davranışı, özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük seviyede olan ergenler içinde artış göstermektedir. Bunlar arasında en fazla kullanılan; tiner, bally ve çeşitli yatıştırıcılardır (Beyazyürek ve şatır, 2000).

Madde Kullanımı İle İlişkili Bozukluklar

Yukarda sayılan maddelerin kullanımı sonucunda oluşan madde kullanımıyla ilişkili bozuklukları, DSM-IV, aşağıdaki gibi sınıflamaktadır:

- 1- Madde kullanım bozuklukları
 - a. Madde Kötüye Kullanımı
 - b. Madde Bağımlılığı
- 2- Madde kullanımının neden olduğu bozukluklar
 - a- Madde Yoksunluğu
 - b- Madde Entoksikasyonu

- c- Deliryum
- d- Psikotik Bozukluk
- e- Duygudurum Bozukluğu
- f- Anksiyete Bozukluğu
- g- Uyku Bozukluğu
- h- Cinsel İşlev Bozukluğu
- i- Kalıcı Demans
- j- Kalıcı Amnestik Bozukluk
- k- Diğer Bozukluklar

Madde Bağımlılığının Tanı ve Kriterleri

Tosun'a (2008) göre, daha önce kullanılmış ve alışılmış olan bir madde veya ilacın, kişi için fizyolojik ve psikolojik ihtiyaç haline gelmesi, tolerans artışı (alınan doz ve kullanım sıklılığının artması), bunlara karşı engellenmesi imkânsız şekilde bir istek duyulması, kullanılmadığında yoksunluk belirtilerinin oluşması, bu madde veya ilaç alınmadığında günlük yaşamın sürdürülebilirliğinin imkânsızlığı, kişide madde bağımlılığına işaret etmektedir.

DSM IV'e göre aşağıda sıralanan eylem veya belirtilerin en az bir tanesini 12 aylık bir süreç içinde yineleyerek sergileyen kişinin bu maddeyi kötüye kullandığı kabul edilebilir:

1. Madde temini için uğraş yüzünden önemli sosyal ve sorumluluk gerektiren aktivitelerden vazgeçmek veya bunları oldukça azaltmak.
2. Fiziksel bir zarar görme veya başka birine zarar verme riskine rağmen (örneğin, trafikte araç kullanırken) madde almak.
3. Maddenin kullanılması veya taşınmasına bağlı bazı yasal problemler yaşamak (alkollü araç kullandığı için ceza alma veya illegal bir maddeyi taşıdığı için tutuklanma gibi).

Kendini belli edecek biçimde, kişide son bir yıl içerisinde ve herhangi bir zamanda ortaya çıkan, sağlık yönüyle anlamlı bir sıkıntı veya bozulmaya yol ačan uyumsuz madde kullanım örüntüsü, bağımlılık habercisidir. DSM-IV'e göre aşağıda sıralanan eylem veya belirtilerden en az bir tanesini, son bir yıllık bir süreç içinde tekrar ederek sergileyen kişiye, maddeyi kötüye kullanma tanısı konulabilir.

1. Madde kullanımını kontrol altına almak ya da bırakmak için sürekli bir istek ya da başarısız girişimler.
2. Maddenin, genellikle düşünül­düğünden daha uzun periyotlarda ve daha yüksek miktarlarda kullanılması.
3. Madde kullanımını yüzünden yaşamında önemli yere sahip mesleki ve sosyal aktivitelerin azaltılması ya da terk edilmesi.
4. Madde kullanımıyla ilişkili günlük aktivitelerin, zamanının büyük bir kısmını işgal etmesi.
5. Maddeden kaynaklı rahatsızlıkların (ülser, öksürük, depresyon, vb.) olmasına rağmen maddenin kullanımına devam edilmesi.
6. Yinelenen kullanımla bağlantılı olarak yasal sorunlar yaşanması (Işık, 2013).

Madde Bağımlılığının Etiyolojisi

Yıllar boyunca madde, farklı toplumlarda, farklı zamanlarda, farklı amaç ve niyetlerle kullanılmıştır. Hintliler, esrara mutluluk ve başarı anlamında “vişema” ismini vermişlerdir. Perslerin kutsal kitabında Zerdüş, kenevir bitkisinin insanı neşelendirdiğini, üzüntü ve kederi de giderdiğini yazar. Tarihçi Herodot; İskitler, Sümerler ve Asurluların kenevir türü bir bitkiye ait yaprakları yakıp, onun çıkardığı dumanı soluduklarını ve devamında kendilerinden geçip keyiflendiklerini yazmıştır.

İran’da, 1091-1276 yılları arasında, Hasan Sabbah öncülüğünde hüküm süren Haşâşinler, bağımlılık yapan bu maddelerin kötü amaçla kullanımına önemli bir örnek teşkil eder. Çünkü onlar maddeyi terör faaliyetlerini korkusuzca ve gözü kara bir şekilde yaptırabilmek için örgüt üyeleri üzerinde kullanmışlardır. Hasan Sabbah, alkolü, esrarı ve bazı uyarıcı maddeleri kullanarak, madde bağımlısı yaptığı kişileri kullanarak çok sayıda suikast planlayarak terör faaliyetlerini sürdürmüştür (Kaygusuz, 2004).

İnsanlar arasında bazılarının niçin madde kullandığı ve bağımlı olduğu, bunun yanında diğer insanların neden bağımlı olmadığına cevabı merak edilen bir konudur. Madde kullanımının oluşmasında, varlığı ve bir araya gelmesi önemli görülen üç faktörden söz edilir. Bunlar; maddenin elde edilebilirliği, madde kullanmaya yatkın bir kişilik, sosyal çevredir. Yani bağımlılık yapan bir madde ile bağımlılığa yatkın özellik taşıyan bir kişinin, bağımlılığa neden olacak ve bunu sürdürebilecek şartları hazırlamaya müsait bir çevrede karşılaşmış olması gerekir. Bu faktörlerin üçü bir araya gelir ve kişi bir sefer madde

kullanımına başlarsa, biyolojik ve farmakolojik faktörlerinde etkisiyle madde bağımlılığı gelişir (Tosun, 2008).

Ergenlerin Madde Kullanımına Yol Açabilecek Risk Faktörleri

İçmeli (1991) ve Çakmak' a (1998) göre madde kullanımına birden fazla etken yol açmaktadır ve bu etkenleri başlıklar halinde özetleyecek olursak; kişiye bağlı olanlar, ailesel etkenler, arkadaş grubuna bağlı olanlar, biyolojik etkenler, sosyal, toplumsal ve kültürel etkenler olarak sıralayabiliriz.

Ergen bireylerde madde kullanımı ve bağımlılığında sadece bir etkenden bahsetmek mümkün değildir. Madde bağımlılığı birden fazla etkenin bir araya gelmesiyle oluşur ve bunları; biyolojik, kişisel, ailesel, arkadaş çevresi ve sosyo-kültürel etkenler (Ögel ve ark., 2004) olarak sıralayabiliriz. Bunlar madde kullanımı ve bağımlılık gelişiminde rol alan risk etkenleridir.

Sosyal bilimci Michael Newcomb (1992), bireyin gelişim döneminin hangi safhasında ne tür risk etkenlerinin daha çok etkisi olduğunu bulmaya çalışırken, yaptığı çalışmalarla aydınlatmaya çalışmış ve risk faktörlerini dört alana ayırmıştır.

- a. Bio-genetik Faktörler
- b. Bireysel, Psiko-davranışsal Faktörler
- c. Sosyokültürel Faktörler
 - Ebeveyn ve Kardeş İlişkilerine Bağlı Faktörler
 - Akran/Arkadaş Grubuna İlişkin Faktörler

a. Ergenlerin Madde Kullanımında Biyolojik / Genetik Faktörler

Yapılan bazı araştırmalarda alkol ve madde kullanımının genetik yollarla nesle aktarıldığından bahsedilmektedir. Bağımlı ebeveynlerin çocuklarının, bağımlı olmayan ebeveynlerin çocuklarına oranla, daha yüksek düzeyde madde ve alkol bağımlılığına nörolojik yatkınlığı olduğundan söz edilmektedir. Ailesinde alkolizm öyküsü bulunma durumu, çocuğun gelecekte bir alkol bağımlısı olmasında belirleyici önemli bir unsur olduğuna dönük birçok çalışma vardır (Ögel ve ark., 2005).

Madde bağımlısı ebeveynlerin çocuklarında madde bağımlılığı oranı, ebeveyninde madde bağımlılığı bulunmayan çocuklara göre belirgin oranda fazla olduğu gözlenmiştir. Bağımlı ebeveyne sahip çocuklar, doğumdan sonra, bağımlılığı

bulunmayan bir ailede yetişmiş olsalar bile bu risk devam etmektedir. Laboratuvar çalışmalarıyla da doğrulanan bu bulgulara göre maddenin pekiştirici etkisinin kişinin genleri yoluyla da aktarıldığı tespit edilmiştir (George, 1991).

Yüncü ve Savaş' a (2007) göre madde kötüye kullanımı ve bağımlılığında, genetik yatkınlığın etkisi bilimsel olarak halen tartışmalı bir durumdur. Ailesinde madde kötüye kullanımı ve bağımlılık öyküsü bulunanlarda, bağımlılığa bir yatkınlık olduğu yönünde düşündürecek verilerin yanında aksini düşündürecek veriler de bulunmaktadır.

Dopamin, vücutta doğal olarak üretilen bir kimyasaldır. Kalp atışlarını hızlandıran, kan basıncını yükselten ve normal insana zevk veren bu salgıyı algılayan Dopamin-D2 reseptörü üzerine yapılan çalışmalarda, özellikle madde bağımlılığıyla ilgili ödüllendirmenin kalıtım zemininde de önemsenecek bir katkıya sahip olduğu yönünde bulgular belirtilmiştir. Bu araştırmaların çoğunda vurgulanan ortak ifade, Dopamin-D2 reseptör eksikliğiyle ödüllendirmeye duyarlı olmada bir azalma meydana geldiği şeklindedir. Madde kötüye kullanıma ve bağımlılığı risklerinin değerlendirilmesinde, birinci derece akrabalarındaki şiddetli bağımlılık öyküleri görmezden gelinmemesi gereken bir ayrıntıdır (Uzbay, 2009b).

b. Ergenlerin Madde Kullanımında Bireysel ve Psiko-Davranışsal Faktörler

Rado'nun bağımlılık nedenlerine açıklık getiren Geçtan (2006), aslında önemli olanın, bağımlı olunan maddenin değil de onun kullanılması için kişide gelişen dürtü olduğunu ifade etmektedir. Özaydın' a (1994) göre, madde kullanımı bireyin bir ihtiyacının karşılığı olarak ortaya çıkar. Bu durum da kullananın kişiliğiyle oldukça ilişkilidir. Kişi yaşam görevleri ile uğraşırken günlük hayatın sırtına yüklediği zorluklardan kaçma eğilimine girer ve yapay da olsa sığınacak bir cennet arar.

Köknel' e (1998) göre bağımlılar, genellikle öz güveni zayıf ve aynı zamanda kaygılı kişilerdir. Hayatın getirdiği güçlüklerden korkar ve onlardan kaçma eğilimindedirler. Alkol ve maddelerin, kişide kaygıyı azaltma veya en azında erteleme özelliği bunların zorluklardan korkup kaçmak isteyen kişilerce bir nevi “destekleme aracı” görülmesine ve kullanımına yol açmaktadır. Kasatura' ya (1995) göre sorumluluklardan korkup kaçmak, zayıf kişilik sergileyen bireylerin özelliklerindedir ve bu yapıdaki kişiler bağımlılık oluşturan maddelere sığınabilirler.

Dıştan denetimli olmak da, yine dıştan gelecek tehlikelere açık olmayı ifade eder. Bireyin karşılaştığı ve yüzleştiği sorunların sürekli kendi dışında nedenlere bağlı olduğunu düşünmesi ve çözümü sürekli dış dünyadan beklemesi onun dıştan denetimli olduğunun göstergesidir. Bunlar hiçbir olay ve davranışın sorumluluğunu almak istemezler. Bunların içten denetimli kişilere nispeten bağımlılığa daha yatkın bir kişilik taşıdıkları düşünülebilir. Yine, Kasatura' ya (1995) göre kendini eksik ve değersiz algılamak alkol ve madde bağımlılığına yatkın gençlerde gözlenen başka bir kişilik özelliğidir. Bunların yanında yetenek ve değerlerini fark edememek, kendini suçlamak ve aşağılamak, özgüven eksikliği ve düşük benlik algısı gösteren kişilerde bağımlılığa yatkındırlar.

Köknel (1998) duygusal bakımdan olgunluk kazanamamış gençlerin, çocukluk dönemlerinde ebeveynlerince ihmal edilmiş, doyurulmamış duygularını, ergenlikte alkol ve madde ile doyuma ulaştırma yoluna gidebileceklerini ifade etmektedir. Kasatura' ya (1995) göre de, yaşamın getirdiği gerginliklerle yüzleşmede zorlanan bir kısım bağımlılar, büyük ihtimal aşırı koruyucu aile ortamları yüzünden, baskı ve gerginlik doğuran durumlarla yüzleştirilmemiş, gerektiği ölçüde sorumluluk verilmemiş kişiler olarak yetiştirilmişlerdir. Yaşam olaylarındaki zorluklar, karşılaşılan engeller, başarısız olma ve üzüntüler bu kişiler için dayanılması çok güç sıkıntılar getirir. Sorumluluklardan korkup kaçmak, zayıf kişilik sergileyen bireylerin özelliklerindedir. Bu yapıdaki kişiler bağımlılık oluşturan maddelere sığınabilirler.

Erken çocuklukta çeşitli yaşam becerilerinden yoksun veya bu becerileri tam kazanamamış olan, davranış problemleri yaşayan, öfkeli ve gergin olan, duygularını ifadede güçlük çeken, içine kapanık olan bireylerin madde kullanım ve bağımlı olma riski oldukça yüksektir ve bu kişilerin madde kullanımı oldukça yaygın olarak bulunmuştur. Çevreden gelen zararlı isteklere karşı koyamayan, stresle başa çıkma, öfke kontrolü, dürtüleri ile mücadele yeteneği düşük olan kişilerin madde kullanım oranı buna örnek gösterilebilir. Yine okul başarısı düşük ve tehlikeli davranışlar içerisine kolaylıkla giren ergenlerde madde kullanma riski oldukça yüksek bulunmuştur (Tamar, 1997).

Bir diğer faktör de bireyde bulunan kişilik bozukluğu (KB) ve anti sosyal kişilik bozukluğu (ASKB) olarak karşımıza çıkmaktadır. Verheul (2001) ve Kural' ın (2003) bu konuda yaptıkları araştırmalarda, KB ve ASKB' nin alkol ve madde kullanım

bozukluğu seyri ve etiolojisinde önemli ölçüde rol oynadığını bulgulamışlardır. Türkçapar ve arkadaşları da (1997) bunu destekler bulgulara ulaşmışlardır.

Benzer çalışmalarda madde/alkol bağımlılarında en sık gözlenen yaşam boyu tanının ASKB olduğu ve en sık ASKB' nin, tercih maddesi eroin olan bağımlılarda saptandığı (Evren, 2004), yine madde bağımlılığında ASKB oranlarına bakıldığında erkeklerin kadınlara göre iki kat daha fazla olduğu gözlenmektedir(Cacciola ve ark., 2001).

c. Ergenlerin Madde Kullanımında Sosyokültürel Faktörler

Bağımlının direkt ve/veya dolaylı yollardan temas halinde olduğu ve etkilendiği ortamları ifade etmektedir. Bunu da iki alt başlıkta inceleyeceğiz.

c.1. Ergenin ebeveyn ve kardeş ilişkilerine bağlı faktörler

Ailenin maddeye yönelik tutum ve davranışı da ergenin madde kullanımında oldukça etkilidir. Kaplan ve Sadocks' a (1998) göre yetersiz ebeveyn rolleri, tutarsız ve sağlıklı iletişim ile aile yönetimi, yaşanan çatışmalar ve çözme yöntemleri, aile üyelerinin kişiliği, fiziksel, psikolojik ve cinsel istismarlar bunlardan sadece bir kısmıdır. Çocukluk ve ergenlikte döneminde yetersiz ve tutarsız aile denetimi, bireyin madde kullanımına başlaması ve sürdürülmesinde etki eden önemli bir risk etkenidir. Mesela ebeveyni sigara içen çocuk, onları model alır ve sigarayı dener. Eğer bu olumsuz ebeveyn modeline, sigaraya kolay ulaşım, yetersiz denetim ve diğer risk faktörleri de eşlik ediyorsa, deneme ile başlayan bu süreç ilerde bağımlılığa dönüşebilmektedir. Yine ergenin ebeveynlerinde madde bağımlılığı öyküsü olmasa bile ailesinde bir kişinin madde kötüye kullanımı davranışının varlığı ergenin madde kullanma riskini arttırmaktadır.

Alkol bağımlılığı olan ebeveynlerin çocuklarında depresif bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu, enürezis (altını ıslatma) ve DEHB, normal popülasyona göre oldukça sık gözlenmektedir. Ebeveynin madde bağımlılığı, evlilik çatışması ve aile içi şiddete tanıklık, ailede ihmal ve istismar gibi olumsuz yaşam olayları, sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarında suç işleme davranışı, intihar girişimi ve madde kötüye kullanımı riski yüksek bulunmuştur.

Yine kardeş ilişkileri de çocuğun yaşamında oldukça etkilidir. Rol model etkisi ile bağımlı kardeşe sahip bireylerinde madde kullanımına yönelme oranının yüksek olduğu gözlenmiştir. Olumlu özellikleri yoğun olan kardeşlere sahip ergenlerde içsel çatışmalar daha az görülmektedir.

Ebeveynlerin madde kullanmayla ilgili düşünce ve tutumları, ergenin madde kullanımında oldukça etkilidir. Ebeveyn bu konuda toleranslı ve rahat bir tutuma sahipse, kişide madde kullanım riski artmaktadır. Ebeveynle olan ilişkiler, sıcak ve yakın değilse, olumlu disiplin anlayışı gelişmemişse, bu durum maddeye yönelim riskini arttıran etkenler arasındadır (Tamar, Ögel ve Çakmak, 2008).

c.2. Ergenin Akran/Arkadaş Grubuna İlişkin Faktörler

Arkadaş ilişkileriyle bağımlı etkenler arasında en riskli olanı, ergenin arkadaşlarından madde kullanan olmasıdır. Madde bağımlısı arkadaşına sahip ergenin de madde kullanması beklenebilir (Ögel ve ark., 2005) bir durumken, arkadaş grubunun bu konudaki tutumları da bağımlılıkta rol oynamaktadır. Yani arkadaş grubu, madde kullanımına yönelik olumlu bir tutuma sahipse, bu durum gencin madde kullanımına destek olmaktadır. Ergenlerde madde kullanımı, aslında kolektif bir davranıştır (Uluğ, 1997) ve bu yalnızca kültürel ve sosyal yönden şekillenip kontrol edilen bir davranıştır çok, bir gurup eylemidir. Işık (1998) ve Seyfioğlu ve arkadaşlarına (1998) göre bu davranış ergenin kendi tercihi ve kişisel deneyiminden ziyade, grup üyelerine performansını ispatlama gösterisidir. Kişisel tercihten daha çok, davranışın diğerlerince algılanma şekli önem kazanmaktadır.

Ergenlikte akran/arkadaş etkileşimi oldukça yoğundur ve birey arkadaşlarının etkisine olabildiğince açıktır. Bir arkadaş grubuna dâhil olmak, gruba bir şeyler katmak ve grup üyelerince değer görmek, ergenin en güçlü isteklerindedir (Köknel, 1998). Çevresinde alkol ve diğer madde bağımlısı bulunan, özellikle de bu maddeleri kullanan arkadaşına sahip olan ergen, onların özendirmelelerinin de etkisiyle bu maddeleri deneyebilir, bağımlılık geliştirebilir (Kasatura, 1995).

Çocuk ve ergenin madde kullanımına tesir eden arkadaş etkenleri içinde gruba ait olma, bulunduğu grup içinden dışlanmama ve devamlılık isteği onu madde kullanımına sürükleyebilirken, bunun yanında bir de gruptan dışlanma neticesinde, soyutlanma ve yalnız kalma da onu madde kullanımına itebilmektedir. Ögel ve

arkadaşlarına (2005) göre akran veya arkadaşlarınca reddedilen birey başka risk etkenlerinin de etkisiyle ve zamanla normal akranlarından soyutlanarak kendi gibi yalnız ve soyutlanmış kişilerle ilişki kurmaya başlar. Arkadaşların birbirlerini taklit etmesi, sosyal değer ve baskıların birbirlerine aktarılması yoluyla madde kullanımı teşvik edilir. Fakat diğer bir yaklaşıma göre, madde kullanan gençlerin bir araya gelmesinde, bunların normal dışı davranışlara sahip olmaları etkilidir. Alkol ve madde kullanımı da bu normal dışı davranışlar arasındadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama süreci, verilerin analizi ve geçerlik-güvenirlik ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Madde kullanıcısı ergenlerde madde kullanımına neden olan psikososyal faktörleri incelemek amacıyla, madde kullanıcısı ergenlerle yüz yüze görüşmeler yapılarak derinlemesine ve ayrıntılı verilerin toplandığı bu çalışmada, mevcut durumu ortaya çıkarmak için, betimsel yöntemlerden olan nitel araştırma tekniği kullanılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek' e (2013) göre, nitel araştırmanın en öncelikli amaçlarından biri, araştırmaya katılan bireylerin deneyim ve algılarının ortaya konulmasıdır.

Betimleme, vaka çalışması ile elde edilen, üstünde araştırma yapılan olgunun yoğun ve zengin bir şekilde tanımlanması (Merriam, 2013), çalışmada toplanan verinin, araştırmacı tarafından kullanılabilir, genellenebilir ve uygun bir biçimde organize edilerek sunulması (Köklü ve ark., 2007) şeklinde kullanılan bir yöntemdir.

Büyüköztürk ve arkadaşları da (2009) nitel araştırma yaklaşımını; katılımcıların bireysel algı, bakış açısı ve deneyimlerini doğrudan öğrenme, içinde buldukları durumları anlama ve yorumlama şeklinde derinlemesine ve ayrıntılı veri toplama tekniği olarak açıklamışlardır.

Yine bu çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden “olgubilim” ve “durum çalışması” deseni kullanılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek' e (2013) göre olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz, fakat derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanmakta, tümüyle yabancı olmadığı aynı zamanda da anlamını tam kavrayamadığımız olguları derinlemesine araştırmayı amaçlayan çalışmalara uygun bir zemin oluşturmaktadır.

Durum çalışması ise Creswell' e (2007) göre; araştırma yapan kişinin zaman içinde, sınırları belirlenmiş bir ya da birkaç durumu, çoklu veri toplama araçlarıyla (gözlem, görüşme, raporlar, dokümanlar, görsel-işitseller) derinlemesine incelediği

durum ve bu duruma ilişkin temaların tanımlanmaya çalışıldığı bir nitel araştırma yaklaşımıdır. Ekiz' e (2009) göre de durum çalışması deseninin öne çıkan niteliği; bir olay, durum, olgu, birey ve grup üzerinde odaklanıp, bunlar üzerinde derinlemesine bir inceleme çalışması olmasıdır.

Çalışma Grubu

Veri toplama sürecinde, araştırmanın konusu ve grubuna örnek teşkil edecek olan, madde kullanıcısı 14 ergene ulaşılmış ve bunlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Çalışma odağında olan madde kullanıcısı ergenleri tespit ederken, iki yol takip edilmiştir. Birincisinde AMATEM de tedavi gören madde bağımlıları arasından gönüllü 7 kişiye, ikincisinde de sosyal yaşamda kendini gizleme eğiliminde olan ancak başka kişiler (arkadaşları, aile üyeleri, öğretmenleri) tarafından bilinen ve bu kişilerin aracılığı (kartopu yöntemi) ile tespit edilen 7 kişiye ulaşılmıştır.

Kartopu yöntemi, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biridir. Yıldırım ve Şimşek' e (2013) göre bu örnekleme yönteminde, araştırma süreci içerisinde, daha önceden ulaşılan kişiler tarafından önerilen kişiler listeye dâhil edilerek liste kartopu gibi büyür. Bu şekilde ulaşılması hedeflenen kitle büyür ve araştırmacının seçme şansı artar.

Aşağıda, araştırmaya katılan madde kullanıcısı ergenlerin; yaş / cinsiyet / birlikte yaşadığı kişiler / meşgul olunan iş / maddeye başlama yaşı / ebeveynlerinin öz-üvey oluşu, hayatta olup olmadığı, mesleği, birlikte mi boşanmış mı oldukları ve algılanan gelir düzeyleri gibi demografik bilgiler Tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo 1. Görüşülen madde kullanıcısı ergenlere ait demografik bilgiler

	İsim/Yaş/ Cinsiyet	Anne			Baba			Anne-Baba		Birlikte yaşadığı kişiler	Algılanan gelir düzeyi	Şu an ne işle meşgul olduğu	Maddeye başlama Yaşı
		Öz	Hayatta	Meslek	Öz	Hayatta	Meslek	Birlikte	Boşandı				
1	K1, 16, E	E	E	Ev Hn.	E	E	İşçi	E	H	Anne, baba, 2 kardeş	Zayıf	Öğrenci	12
2	K2, 24, E	E	E	Ev Hn.	E	E	Esnaf	E	H	Anne, baba, kardeş	Zayıf	Boşta	13
3	K3, 24, E	E	E	Memur	E	E	Memur	H	E	Babaanne, kardeş	Orta	Bilişim	10
4	K4, 23, E	E	E	Ev Hn.	E	E	İşçi	E	H	Anne, baba, 8 kardeş	Zayıf	Boşta	15
5	K5, 20, E	E	E	İşçi	E	E	Esnaf	H	E	Baba, 2 kardeş	Orta	Boşta	14
6	K6, 22, E	E	E	Serbest	E	E	Şoför	E	H	Anne, baba, 3 kardeş	İyi	Garson	13
7	K7, 18, E	E	E	Ev Hn.	E	E	Çiftçi	E	H	Anne, baba, 2 kardeş	Zayıf	Boşta	13
8	K8, 17, E	E	E	Ev Hn.	E	E	Esnaf	E	H	Anne, baba, kardeş	Zayıf	Öğrenci	15
9	K9, 19, E	E	H	Ev Hn.	E	E	Emekli	H	H	Tek başına kalıyor	Orta	Turizm	15
10	K10,20,E	E	E	İşçi	E	E	Esnaf	E	H	Anne, baba, 2.anne	Zayıf	Boşta	14
11	K11,16,E	E	E	Ev Hn.	E	E	Esnaf	E	H	Anne, baba, 2 kardeş	Zayıf	Boşta	10
12	K12,17,E	E	E	Ev Hn.	E	E	İnşaat Teknis.	H	E	Anne	Zayıf	Öğrenci	12
13	K13,18,E	E	E	İşçi	E	E	Emekli	E	H	Anne, baba, kardeş, babaanne.	Orta	Öğrenci, işçi	12
14	K14,22,E	E	E	Ev Hn.	E	E	Serbest	E	H	Anne, baba, 3 kardeş	Zayıf	Boşta	15

Veri Toplama Süreci

Bu araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Cohen ve Manion (1994), araştırmalarda yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla, karşılaştırılabilir ve güvenilir nitel veriler toplanabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Punch' a (2005) göre görüşme, nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan temel veri elde etme araçlarından ve ayrıca başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerden biridir. Erdoğan' a (2003) göre de görüşme, sosyal bilim alanında en fazla kullanılan, bir araştırma tasarımıyla belirtilen sistematik veri toplama sürecidir (Erdoğan, 2003). Yine görüşme Stewart ve Cash' e (1991) göre, ciddi bir amaçla yapılan ve önceden belirlenmiş, soru sorma ve yanıtlamaya dayalı, karşılıklı etkileşim olan bir iletişim sürecidir. Karasar' a (2015) göre görüşmede genel olarak üç temel amaç vardır. Bunlar; araştırma için veri toplamak, işbirliği yapmak ve sağaltım (görüşülende kendine olan güveni artırmak ve tedavi). Görüşmeler ilerledikçe kendine özgü sorular ortaya çıkar ve bunların ifade edilmesi görüşmenin gidişatını etkiler. Görüşülen kişilerin vereceği cevaplar için, önceden sınırlandırılmış kategori yoktur (Punch, 2005).

Görüşmelerin, katılımcıların kendilerini rahat hissedip görüşlerini içtenlikle ifade edebilecekleri bir görüşme ortamında yapılmasına özen gösterilmiş ve uygun etkileşim ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Görüşme sırasında veri kaybını önlemek amacıyla, madde kullanıcısı olan katılımcıların da onayı alınarak, ses kayıt cihazından yararlanılmıştır. Yapılan görüşmelerin sonunda, ses kayıt cihazı ile tutulan kayıtları istekleri doğrultusunda dinleyebilecekleri, gerektiğinde kayıtların istedikleri kısımlarının veya tamamının silinebileceği belirtilerek, ses kayıt cihazının katılımcılarda oluşturabileceği olumsuzlukların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Görüşme esnasında, katılımcıların soruları cevaplandırırken araştırmacıdan etkilenmemesine özellikle dikkat edilmiş, bunun için araştırmacı sadece yarı yapılandırılmış soruları sormuş ve bunu yaparken de kendi düşüncelerini belirtmekten kaçınmıştır. Yapılan her bir görüşmenin süresi, görüşülen bireylerin ifade yeterliliklerine bağlı olarak yarım saat ile bir saat arasında değişmektedir.

Verilerin Analizi

Nitel araştırma yönteminde verilerin çoğunlukta kelimeler biçiminde olmasından dolayı dil, odak noktadadır. Konuşma, sosyal iletişimin temel aracı olduğundan dil, sosyal araştırmaların inşa edildiği nitel araştırmalarda ana malzemedir. Buradan yola çıkarak nitel alan araştırmasının, özelliğinin dilsel olduğu söylenebilir. Gözlem, görüşme ve metinlerin bütünü dile dayanır ve dil odaklıdır (Punch, 2005).

Yıldırım ve Şimşek' e (2013) göre olgubilim araştırmalarında, veri analizi, yaşantı ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda yapılan içerik analizinde verilerin kavramlaştırılması ve olguyu tanımlayacak temaları ortaya çıkarma çabası vardır. Elde edilen sonuçlar, betimsel bir anlatım şeklinde sunulur ve katılımcıların ifadelerinden yapılan doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Burada durum ve birey temelli yaklaşım söz konusudur.

Nitel yöntemden yararlanılan bu araştırmada içerik analizi yapılmış ve ulaşılan veriler; kodlama, kodlanan verilerin temalarının belirlenmesi, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguları tanımlama ve yorumlama şeklinde (Yıldırım ve Şimşek, 2013) dört aşamada analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, ilk başta madde bağımlıları ile yapılan görüşmelerde alınan ses kayıtlarının deşifresi yapılarak, Word dosyasına aktarılmıştır. Yazılı metin haline getirilen ses kayıtlarındaki bilgiler analiz edilirken, ifadelerin benzerliğine göre ayrı ayrı gruplamalar yapılmıştır. Yapılan görüşmelerin kaydedilmesi ve notlandırılmasında, araştırmanın gizliliği esasına dayalı olarak, görüşülen kişinin ismi direkt verilmek yerine rumuz kullanılmış, metin içerisinde (K1, 16, mk) şeklinde kodlamalar yapılarak gösterilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenirlik

LeCompte ve Goetz (1982) nitel araştırmalarda dış güvenirliliğin sağlanması amacıyla, öncelikle araştırmacının araştırma sürecindeki konumunun (araştırılan duruma dair ön deneyimler, katılımcı, gözlemci, vb.) açık hale getirilmesi gerektiğini belirtmektedirler (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmacı, farklı türdeki kamu ve özel eğitim kurumlarında uzun yıllar (15 yıl) Rehber Öğretmen ve Psikolojik Danışmanlık ve kurum müdürlüğü görevlerinde bulunmuş, bu süre içerisinde madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilgili öğrenciler, veliler ve çalışanlarla görüşmeler gerçekleştirerek, bilgilendirme çalışmaları yürütmüştür. Yine

bu konuda ülke içerisinde yapılan çalıştay ve seminerlere katılmıştır. Araştırmacı tarafından, görüşme yapılan katılımcılar (AMATEM’de tedavi gören madde bağımlıları ve sosyal yaşam içerisinde ulaşılan madde kullanıcıları) ile birlikte vakit geçirerek görüşme öncesi sıcak ilişkiler kurmaya dikkat edilmiştir.

Görüşmelerin, katılımcıların kendilerini rahat hissedip görüşlerini içtenlikle ifade edebilecekleri bir görüşme ortamında yapılmasına özen gösterilmiş ve uygun etkileşim ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Görüşmelerde sadece görüşülen kişiyi konuşmaya teşvik için uygulayıcı tarafından girişler yapılırken, kişileri yönlendirmekten kaçınılmıştır. Görüşme sırasında veri kayıplarını önlemek maksadıyla, madde bağımlısı olan katılımcıların da onayı alınarak, ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerin sonunda, ses kayıt cihazı ile tutulan kayıtları, istekleri doğrultusunda dinleyebilecekleri, gerektiğinde kayıtların istedikleri kısımlarının veya tamamının silinebileceği belirtilerek, ses kayıt cihazının katılımcılarda oluşturabileceği olumsuzlukların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Görüşme esnasında, katılımcıların soruları cevaplandırırken araştırmacıdan etkilenmemesine özellikle dikkat edilmiştir.

Araştırmanın iç geçerliği yapılırken; temaları oluşturan kavramların diğer temalarla aralarında tutarlılığı değerlendirilerek anlamlı bir bütün meydana getirip getirmediği test edilmiş, anlamlı bir bütün oluştuğu görülmüştür. Dış geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için; veri toplama aracının hazırlanışından, uygulama ve analiz aşamalarına kadar, yapılan araştırmada süreç ortaya konmuş, araştırmanın diğer çalışmalarla denenebilmesi için, ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, görüşme yapılan madde bağımlıları ve onlarla etkileşimde olan kişilerle, önceden belirlenmiş açık uçlu sorular ekseninde yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara yer verilmiş, bu kişilerin görüşlerinden alıntılar yapılarak problem soruları doğrultusunda bulgular özetlenmiştir.

“Problem 1. Madde kullanıcısı ergenlerin, bağımlılık yapan maddeler ve etkilerini bilmenin madde kullanımına etkisi hakkında görüşleri nelerdir?

Madde kullanıcısı ergenlerin ilk defa kullandıkları maddeler nelerdir?

Maddeler ve etkileri hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları incelenen ergenlerin, öncelikle madde kullanmaya başlarken tercih ettikleri veya kullanmak durumunda kaldıkları maddelerin neler olduğuna bakılmıştır.

Madde bağımlısı ergenlere, madde kullanımına ilk hangi maddeyle başladıkları ve nasıl devam ettirdiklerine ilişkin yöneltilen soruya verdikleri yanıtlar, içerik analizine tabi tutulmuş, elde edilen bulgular Tablo 2’de, dört başlık altında gösterilmiştir.

Tablo 2. Madde kullanıcısı tarafından ilk denenen madde

Madde kullanım süreciniz ilk neyle başladı?	N	%
Esrar	6	43
Bally	3	21
Sentetik Uyuşturucu	3	21
Alkol	2	14

Bulgulara bakıldığında, katılımcıların kullandıkları maddelerde farklılıklar olmakla birlikte, madde kullanımına ilk defa 6 kişi (%43) esrar, 3 kişi (%21) bally, 3 kişi (%21) sentetik uyuşturucular ve 2 kişi de (%14) alkol ile başladıklarını belirtmişlerdir.

Aşağıda, madde kullanıcısı ergenlerle yapılan görüşmelerde, “ilk kullandığınız madde neydi?” sorusuna verilen yanıtlardan örnek cümleler verilmiştir.

- “ İlk esrarla başladım. 10-11 yaşlarındaydım. Ortaokula gidiyordum ve o zamanlar madde bana ağır geliyordu, bıraktım. Daha sonra lisede madde bana geldi. Okulda arkadaş ortamına esrardan başka maddeler de girmeye başladı. 5 sene kadar esrar ve türevlerini kullandım, afgan sakızı, kubar, vs. Daha sonra ecstasy, lsd, kokain, en son eroin ile tanıştım. (K5, 20, mk.)

- “14 yaşında çevremde kullananlara özeni ve merakla bally’ye başladım. Bir buçuk yıl kullandım. Daha sonra esrarla bir düğünde sigara olarak ikram ettiklerinde tanıştım. Bally den daha tesirli ve uzun sürüyor etkisi. Esrardan sonra ecstasy denedim. Uzun süre kullandım. Sentetik esrar bonzai ile tanıştım. Başladığımız anda hayat bitmiş demektir. Bonzai kullandığımda evdeki televizyonu sattım, babam para vermeyince arabasının lastiklerini kestim, evde terör estiriyordum...” (K10, 20, mk.)

- “ 5. sınıfta bally ile başladım ilk olarak. 3. sınıfta da sigaraya başlamıştım. Daha sonra tiner, çakmak gazı. Aktif olarak tiner ile bally çekiyordum. Daha sonra esrarla tanıştım. Ona ulaşmam zor olmadı. Pahalı oluyordu ama esrarı tek kişi almıyordu, arkadaşlarla ortak alıyorduk. Bonzai içtim, fakat beni çok kötü yaptığından bir daha kullanmadım. Eczaneden ruhsal ilaçlar alıp kullanıyordum.” (K11, 16, mk.)

- “ İlk olarak esrar ile başladı, 14-15 yaşlarındaydım. Bir arkadaşın teklifi ile başladım. Bir ortama girmiştik ve, oradakiler esrar sarıyorlardı, bana da ikram ettiler. Bir duman alayım dedim, orada düşmesem zaten düşecektim, çünkü çevrem hep böyleydi. 20 yaşına kadar esrar kullandım, daha sonra eroin, ecstasy içtim. Askerde bonzai kullanırken yakalandım.”(K14,22,mk.)

Madde kullanıcısı ergenlerin, madde kullanımından önce, maddenin etkileri hakkında bilgi sahibi olup olmama durumları

“Madde kullanımına başlamadan önce, madde kullanımının etkileri ve sonuçları hakkında yeterli bilginiz var mıydı?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar, 2 başlık altında toplanarak Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Madde kullanımını öncesi, ergenlerin konu hakkında bilgi sahibi olup olmama durumları

Madde kullanımına başlamadan önce, madde kullanımının etkileri ve sonuçları hakkında yeterli bilginiz var mıydı?	N	%
Yeterli bilginim yoktu	13	93
Yeterli bilginim vardı	1	7

Bu soruyu, katılımcıların biri hariç diğerlerinin tamamı (N=13, %93) “yeterli bilginim yoktu, bilseydim kesinlikle kullanmazdım” şeklinde yanıtlamışlardır.

Bir katılımcı ise (%7) görüşmenin başında, madde kullanımını öncesi maddelerin etkileri ve sonuçları hakkında yeterli bilgisi olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu katılımcı da görüşmenin ilerleyen kısımlarında, madde kullanımından dolayı tahmin ettiğinin de ötesinde sonuçlarla karşılaştığını söyleyerek, “biliyorum zannediyordum ama yeterli bilginim olmadığını gördüm” şeklinde ifade etmiştir.

Aşağıda, “Madde kullanımından önce, madde kullanımının etkileri ve sonuçları hakkında yeterli bilginiz var mıydı?” sorusuna, katılımcıların verdiği cevaplardan örnek cümleler verilmiştir.

-“Yoktu. Yeterli bilginim olsaydı şimdi madde kullanıyor olmazdım ve bu yaşadıklarımı yaşamazdım..” (K1,K2,K3,K4,K6,K7,K8,K9,K10,K11,K12,K13, mk.)

- “Yoktu. Kullanmaya başladıktan sonra, içme bunu krize girersin diye söylüyorlardı ama zaten bağımlı olmuştum. Bağımlı olmadan önce böyle olacağını bilseydim mutlaka geri adım atar, kullanmazdım diye düşünüyorum.” (K5, 20, mk.)

- “Yeterli bilginim yoktu. Sadece yüzeysel olarak duyuyorduk ama bize hikaye gibi geliyordu. Ne zaman ki yaşamaya başladım o zaman anladım ne olduğunu ama iş işten geçmişti artık. Keşke bunları yaşamadan önce, doğru bir şekilde bilgilendirilseydim.” (K9, 19, mk.)

- “Vardı. Zararlarını biliyordum..... madde kullanımının bende oluşturacağı zararları tahmin ediyordum ama geldiğim noktada gördüm ki olay benim

tahminlerimin ötesinde bir yere gitti. Ben bildiğimi sanıyordum ama yanlış bildiğimi ve yanlış bildiğimi geç fark ettim.” (K14, 22, mk.)

Ergenlerin, kendilerini maddeden uzaklaştırıcı etkisinin yüksek olduğunu düşündüğü alanlar

Katılımcılar madde kullanımı öncesinde, maddeler ve zarar verdiği alanlar hakkında yeterli bilgileri olmasının bağımlılık süreçlerine olumlu yönde etki edeceğini belirtmişlerdir. Yeterli ölçüde bilgilendirildiğinde, madde bağımlılığında uzaklaştırıcı etkisi yüksek olacak olan alanlarda, “manevi konularda yeterli bilgi sahibi olmayı” ilk sıraya aldıkları ve bunu diğer alanlardaki bilgilenmelerin takip ettiği görülmüştür ve bu alanlar Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Ergenlerin, kendilerini maddeden uzaklaştırıcı etkisinin yüksek olduğunu düşündüğü alanlar

Madde kullanımından dolayı olumsuz etkilenen yaşam alanlarınızdan hangisinde, yeterince bilgilendirilseydiniz, maddeden uzaklaştırıcı etkisi yüksek olurdu?	N	%
Törel (manevi) yaşama olumsuz etkisi	8	57
Sosyal yaşama olumsuz etkisi	3	21
Sağlığa olumsuz etkisi	2	14
Eğitim yaşamına olumsuz etkisi	1	7

Madde kullanımından dolayı olumsuz etkilenen yaşam alanların hangisinde yeterli bilgiye sahip olmanın madde kullanımını önleyici etkisinin yüksek olacağı konusunda yöneltilen soruya, katılımcıların büyük kısmı (N=8, %57) “madde kullanımının törel (manevi) yaşama olumsuz etkileri” hakkında bilgi sahibi olmalarının, madde kullanımını önlemede etkisinin büyük olacağını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan 3’ü (%21) “sosyal yaşama olumsuz etkisi”, 2’si (%14) “sağlığa olumsuz etkisi” ve 1’i (%7) de “eğitim yaşamına olumsuz etkisi” hakkında bilgi sahibi olmalarının, maddeden uzak durmalarında daha etkili olacağı şeklinde yanıtlamışlardır.

Aşağıda, katılımcıların verdiği yanıtlardan örnek cümleler verilmiştir.

-“ *En fazla sosyal yaşamıma (aile, arkadaş), sağlığıma ve maneviyatıma olumsuz etkisi oldu. Bu konularda bilgi sahibi olsaydım, maddeden uzaklaştırıcı etkisi yüksek olurdu.*” (K2, K5, mk.)

-“ *Arkadaşlarıma dikkat ederdim bilseydim. Derlerdi arkadaşın neyse sen de osun diye, ama doğruymuş. Arkadaş ilişkileri konusunda bilgilendirilseydim keşke. Sosyal olarak neredeyse sıfırlandım, sadece annem kaldı etrafımda.*” (K4, 23, mk.)

-“ *İnanç (manevi yaşam) yönünden tam bir bilgim olsaydı başlamazdım. Manevi bilgi en önde gelir ama hiç bilgim yoktu. Daha sonra sağlık ve çevremde oluşan değişimler hakkında*” (K6, K7, K13, mk.)

-“ *Sadece ilk başlarda yakalanma korkusu oldu. Daha sonra bu da beni alakadar etmedi. Sağlık konusunda bilgilendirilseydim uzaklaşabilirdim. Dini boyut da ağır ama o zamanlar dini bilmediğim için kullandım. Sağlık ve manevi konuda bilgim olsaydı başlamazdım.*” (K11, 16, mk.)

-“ *Benim için Dinen haram olması daha etkili. Manevi olarak bilgilendirilseydim daha etkili olurdu. Diğerlerini de önemsiyorum, hepsini bil%21)sem faydası olurdu bana. Ama manevi olarak bilmem daha öncelikli.*” (K1, 16, mk.)

-“ *Nasihat edenler vardı ama bir kulağımdan girip öbür kulağımdan çıkıyordu. O zamanlar maneviyatım yoktu. Sıkıntı olduğunu biliyordum ama etkili değildi anlamak istemiyordum. Manevi konuda bir bilgim olsaydı beni maddeden uzaklaştırırdı. Maddeye başlamam manevi boşluğumdandır.*” (K12, 17, mk.)

Problem 2. Madde kullanıcısı ergenler, psikolojik ve sosyal şartların madde kullanımına etkisi hakkında ne düşünmektedir?

İlk madde kullanımı öncesinde, ergenleri maddeye yönelten duygu ve düşünceler nelerdir?

Katılımcılardan, maddeyi ilk kullanım zamanlarına gitmeleri ve o an hangi duygu ve düşünce ile maddeyi kullandıklarını hatırlamaları istenmiş, bu soruya verilen cevaplar iki başlık altında analiz edilmiş ve bulgular Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Ergeni madde kullanmaya iten duygu ve düşünceler

İlk madde kullanımı öncesinde yaşadığınız duygu ve düşünceler?	N	%
Rahatsız eden düşünceden kaçınmak	12	86
Merak	2	14

Katılımcıların 12 ‘si (%86), maddeyi ilk kullanımını değerlendirirken “rahatsız edici düşüncelerden kaçınmak için madde kullandım” yanıtını vermiş, diğer 2’si de (%14) ilk madde kullanımlarında “merak” duygusunun etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Aşağıda, maddeyi ilk kullanım öncesinde yaşandığı belirtilen duygu ve düşüncelere dair, katılımcıların verdiği yanıtlardan örnek cümleler verilmiştir.

- *“İlkokula giderken evde huzur olmadığından, sokakta vakit geçiriyordum ve maddeye sokak ortamında başladım. Babamla kavga etmiştik o gün. Evden çıktım ve bu kızgınlıkla dışarda da kavga etmişim. Sinirimi atamadım, arkadaşım tavsiye etti. Gel şunu iç bir şeyin kalmaz dedi, sigaraya sararak esrar verdi. Sadece rahatlamak için içtim, rahatlamıştım.”(K1,16, mk.)*

- *“Yaşadığım olumsuzlukları düşünmek istemiyordum artık. Kafayı dağıtmaya, biraz rahatlamaya ihtiyacım vardı.” (K2, K3, K5, K7, K9, K10,K13, mk.)*

- *“Ailem sıkıntı veriyordu. Okul ayrı bir baskı veriyordu. Okulda lise zamanında arkadaşlara ısınamamıştım. Kötü niyetli biri değildim ama başarılı olmadığım için dışlanıyordum Veli toplantısı olduğunda matematik öğretmeni beni babama şikâyet etmiş. Dayak yedim. Bunu bahane ederek okuldan soğudum. Okulu sevmemediğimden kaçacak yer arıyordum. Yine okuldan kaçtığım bir gün, bir arkadaş (kimi görsem arkadaş diyordum) “gel içelim” dedi. Bende bir deneyim dedim, hoşuma gitmezse içmem diye düşündüm. İçtim rahatlattı, kaygı kalmıyor. (K4, 23, mk.)*

- *“ Diğer kişilerde gördüğümde ister istemez merak oluşuyordu. Beni yönlendiren merakı sadece. Bally nin nasıl kullanıldığını büyüklerimizde*

görüryordum. Çektiğimde beni mutlu edecek ortamlar oluyordu. Hayal ettiklerimi yaşıyıyor gibi geliyordu. ” (K11, 16, mk.)

Ergenlerin madde kullanımına başlama ve devam ettirmesinde, modelin varlığı

Katılımcılar, madde kullanımı süreçlerinde, kendilerini madde kullanımına yönlendirecek ve madde kullanımını normal bir davranış gibi algılamalarına neden olacak kişilerin varlığından ve bunlardan olumsuz anlamda etkilendiklerinden bahsetmişlerdir. Ergenlerin madde kullanımında modelin varlığına dair bulgular, Tablo 6’ da gösterilmiştir.

Tablo 6. Ergenin madde kullanımında, madde kullanıcısı modelin varlığı

Çevrenizde madde kullanımınızda model olacak, başka madde kullanıcısı var mıydı?	N	%
Evet vardı	14	100

Madde kullanıcısı ergenlerin tamamı (N=14, %100) “madde kullanımına başlama ve devam ettirmene model olacak, çevrende madde kullanıcısı var mıydı” sorusuna “evet” cevabını vermişlerdir.

Ergenlerin madde kullanımına başlama ve devam ettirmesinde, modelin etkisi hakkındaki görüşleri

Katılımcıların, madde kullanımı süreçlerinde model olan kişilerden ne boyutta etkilendiklerine dair yöneltilen soruya verdikleri cevaplar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Ergenin madde kullanımında madde kullanıcısı modelin etkisi hakkındaki görüşler

Varsa eğer, çevrenizde bulunan madde kullanıcısının, madde kullanımına başlama ve devam ettirme sürecinizde etkisi nedir?	N	%
Çok etkili oldu	10	71
Kısmen etkili oldu	4	29

Katılımcıların 10’u (%71) madde kullanımına başlama ve devam ettirme sürecimde, çevremde bulunan madde kullanıcısı “çok etkili oldu” şeklinde yanıtlarken, katılımcıların 4’ü ise “kısmen etkili oldu” şeklinde yanıtlamışlardır.

Katılımcılar tarafından “Çevrenizde madde kullanımınızda model olacak, başka madde kullanıcısı var mıydı?” ve “Varsa eğer, çevrenizde bulunan madde kullanıcısının, madde kullanımına başlama ve devam ettirme sürecinizde etkisi nedir?” sorularına verilen cevapların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

- “Çevrem hep bozuktu. Dayım, dayımın arkadaşları, amcamın oğlu, mahallede abim dediğim insanlar içiyordu. Evde ben madde krizine girince, annem para bulamazsa gidip komşudan borç bulup, bana madde alıyordu. Sırf ben ölmeyeyim diye borç buluyordu. Vermedikleri zaman zorluyordum.” (K2, 24, mk.)

- “Olumlu bir model yoktu. Olumsuz model bir sürüydü. Mahalledeki insanlar, Büyük ağabeyler hepsi olumsuzdu. Orada madde kullanmamak mümkün değildi. Gerçi Türkiye’de madde kullanmayın demek; çimlere basmayın demek gibi bir şey.” (K3, 24, mk.)

- “Herkesi iyi niyetli zannedirdim. Çevremdeki insanlara da böyle baktım ama beni yanılttılar. Olumsuz örnek oldular.” (K4,23, mk.)

- “Abim benim için bir modeldi. Babam da alkol bağımlısıydı. Günde en az 5 tane bira içerdi. Abim kendisi madde kullanır ama benim kullanmamı istemezdi.” (K5, 20, mk.)

- “Olumsuz olarak sevdiğim bir arkadaşım vardı. O içerken sürekli görürdüm onu. Onu gördükçe merak ettim, bir kere kullanayım dedim, sonra malum işte.” (K6,22, mk.)

- “Model olarak, ilk başladığımda, benden yaşça büyük olan madde bağımlısı abilerdi, onları görüyordum.” (K8, 17, mk.)

- “Dayımı örnek alırdım. Yaşantısına özeniyordum, bir yaşam kalitesi vardı, aynı zamanda alkol kullanıyordu. Benim isteklerimi yerine getirirdi. Dayıma hayrandım. Ayrıca mahalledeki madde bağımlısı abiler de yine benim için kötü örnekti.” (K11, 16, mk.)

- “Çevremde bulunan bağımlı arkadaşlar diyebilirim.” (K13, 18, mk.)

Madde kullanımının ergene yaşattığı duygular

Madde kullanımının ergene yaşattığı duygulara yönelik soruya, katılımcıların verdikleri cevaplar içerik analizi sonucu üç başlıkta toplanmış ve Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Madde kullanımının ergene yaşattığı duygular

Madde kullandığınızda ne tür duygular yaşıyorsunuz?	N	%
Haz ve rahatlama meydana geliyor	6	43
Sanrı (halüs) ve hayal görüyorum	4	29
Sosyal statü kazanıyorum	4	29

Sorulan soruyu katılımcıların 6’sı (%43) maddeyi kullandığımda “haz alıyor ve rahatlıyorum”, 4’ü (%29) “sanrı (halüs) görüyor ve hayal âleminde yaşıyorum” ve 4’ü de (%29) “sosyal statü kazanıyorum” şeklinde cevaplamışlardır.

Aşağıda, katılımcılar tarafından bu konuda ifade edilen bazı görüşlere yer verilmiştir.

- “Kafamı rahatlatıyor, haz veriyor. Esrar ile bally kullandığımda bunlar oluyor. Bally de ne hayal edersem onu görüyorum. Esrarda hayal olmuyor. Ama ne oluyor bunu da bilmiyorum. En son hatırladığım Adile Naşit’i gördüm. Rüyanda kafana balyoz yer gibi gördüysen madde kullandığında bu sefer gerçekten balyoz yedim gibi oluyor, sonra yere düştüm kafam şişti. Halüs’ü ben kurguluyordum. İstedğini yapabiliyorsun. En cazip tarafı istediğim zevki en kolay yoldan bana ulaştırmasıydı. Maliyeti 5 lira. Tüp halinde alıyor, kendim hazırlıyorum. (K1,16, mk.)

- “Mutlu oluyordum, onu içtiğimde rahatlıyordum. İçmediğimde hayat duruyordu sanki. Onun kafası anlatılmaz, yaşanır. Bunu içmesem rahatlayamıyordum. Kız arkadaşım, evdekilerle kavga etsem içiyordum.” (K2, 24, mk.)

- “Maddeden maddeye farklılık var. İnsanları daha iyi tanımama, onların kim dost kimin dost olmadığını görmeme yardımcı olduğunu düşündüm. İnsanları

daha rahat tanımak için esrar içtim, etrafımdaki insanların nasıl bir kişi olduklarını anlamak için bunu yaptım ve bu en doğal hakkımdı benim. Ama sonradan içtiklerimde böyle olmadı. Madde kullananlar insanları daha iyi tanırlar diye düşünüyordum o zamanlar. Ama yanılıyormuşum. Böyle bir şey yokmuş. Farkına vardım ama biraz geç farkına vardım. (K3, 24, mk.)

- “Onu içtiğim zaman eğlenecek ufak tefek şeyler buluyordum, canım sıkılmadan vakit geçiriyordum, kimse olmadan da eğlenebiliyordum.” (K4, 23, mk.)

- “Kendimizi büyümüş bir insan gibi hissediyorduk kullandığımızda.” (K5, 20, mk.)

- “ Benden iyisi, benden başarılısı, benden verimlisi yok. Kendimi başhekimden üstün görüyorum. Herkes beni takdir ediyor sanki. Çok iyi olma hali hoşuma gidiyordu.” (K6, 22, mk.)

- “Genellikle sevdiğiniz insanlar yanınıza geliyor. Güzel bir hayat oluyor. Dışarıda yapamadığını o zaman yapıyorsun. Kötü şeyleri, iyi şeylere dönüştürüyorsun. Halüsler yönetiyor seni. Ne olmak istiyorsan o oluyorsun.”(K7, 18, mk.)

- “Maddenin bir şeyler kattığını sanıyorduk. Resmen hayvanlaşıyoruz insan içine çıkamıyoruz. Çevremizdekiler bizi dışlıyorlar. Bu bende öfke oluşturuyordu. Daha sonra, madde alabilmek için hırsızlık gasp yaptım. Annemin elindekileri alırdım. Kalmayınca borç para buldururdum. O da borç bulur getirirdi. Hırsızlık yapmamı istemezdi.” (K10, 20, mk.)

Madde kullanıcısı ergenlere göre, madde kullanımının yaşattığı duyguyu, maddenin dışında ne yaşatır?

Madde kullanıcısı ergenlere yöneltilen “maddenin yerine ne konursa, maddenin kendilerine yaşattığı duyguyu yaşatır” sorusuyla “ergenin yaşamında eksik olan hangi faktörün yerini, maddenin doldurduğunu görmek” amaçlanmıştır.

Katılımcılara, “madde kullandığında yaşadığın duyguyu, maddenin dışında hangi etken meydana getirebilir” sorusu yöneltildiğinde, büyük çoğunluğunun (N=9,

%64) farklı cümlelerle de olsa, aile ve ebeveyn ilişkilerine temas etmeleri, ailevi problemlerin ortadan kalkmasıyla maddeye olan ihtiyacın ortadan kalkacağını belirtmeleri dikkat çekmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar analiz edilerek 3 başlık altında toplanmış ve Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Ergenin, madde kullandığında elde ettiği duyguyu, maddenin dışında meydana getireceği düşünülen etkenler

Maddenin dışında başka ne olsaydı bu maddeyi kullandığımızda elde ettiğiniz duyguyu yaşattırdı?	N	%
Aile içi sağlıklı ilişkiler	9	64
Sosyal ve sportif aktiviteler	7	50
Törel (manevi) değerlerin yaşanması	6	43

Katılımcıların 9’u (%64) sağlıklı aile içi ilişkilerin, 7’si (%50) kendilerini meşgul edecek sosyal ve sportif aktivitelerin ve 6’sı da törel (manevi) değerlerin nitelikli yaşanmasının kendilerine maddeden elde edilen duyguyu yaşatacağını ifade ettikleri görülmüştür.

Madde kullanıcılarına yöneltilen bu soruya her madde kullanıcısı, kendisi için önem derecesine göre birden fazla başlıkta yanıt vermiştir. Verilen yanıtların bir kısmı aşağıda gösterilmiştir.

- “Sevgi huzur olsaydı evde. Sürekli bana kızarlardı. Şamar oğlanıydım. Babamın bana kızgın yağ dökmeye çalıştığını hatırlıyorum, bir gün okuldan kaçtım diye. Üzerimde oklava kırdı. Sonra yağ dökeceğini anlayınca ben evden kaçtım. Benimki özentisi değil, kaçıştı. Evden kaçış, korkularımdan kaçış,....”
(K1, 16, mk.)

- “Ailevi hayatım. Aile hayatım daha düzenli olsaydı bunlar olmazdı. Babam beni fazla sıkmadı. Bana babalık yapmadı. Beni dayım büyüttü. Babam alkolikti. Kendi kafasına göre yaşıyordu. Kadın kız ayağı vardı. Beni serbest bırakıyordu. Çok serbesttim. Okumak istemiyordum ve okulu 7. sınıfta bıraktım. Okuldan uzaklaşmamın sebebi uyuşturucuya alışmamdı. Uyuşturucu dünyama girdi ben kayboldum.” (K2, 24, mk.)

- “Bazı insanların hayatında çeşitli konularda artılar vardır; iyi bir öğrencidir, iyi bir eştir, iyi bir babadır iyi bir çocuktur, iyi bir öğretmendir ama iyi bir iş adamı değildir. Benim hayatımda böyle bir sürü artım var ama bir eksi bütün hayatımı mahvetti. İyi bir öğrenciydim, zekiydim, üniversite okuyordum dondurdum basın yayın gazetecilik bölümü. İyi bir torundum, saygılıydim, efendiydim, hala da böyleyim. İnançlıyım iyi bir komşuyum. Ama kötü geçen bir çocukluk, anasız babasız büyümenin verdiği bir boşluk. Bu bütün artılarımı mahvetti. Aile yaşantımdaki olumsuzluklar olmasaydı madde kullanmazdım” (K3, 24 mk.)

- “Kabul gördüğüm ve onaylandığım bir çevre bunu yaşattırды...” (K6,22, mk.)

- “Babamla düzgün ilişkim olsaydı. Beni hiç dövmedi ama olumlu olarak da hiçbir katkıda bulunmadı. Kızıyordum, nefret duymaya başlıyordum. Bu yüzden bazen eve hiç gitmek istemiyordum. Babam sabah ezanı evden çıkardı, akşam gelip yatarđı. (K7, 18, mk.)

- “Boşluk ve yapacak bir işin olmaması bizi sokağa itti ve bununla tanıştırdı. Bizi meşgul edecek faydalı ve eğlenceli sosyal ortamlar, stres atacağımız bir yer olsa oraya giderdik. Gençlerin meşgul olacağı sportif bir şeyler olsa, orada zaman geçirirler bu tür şeylere bulaşmazlar. Yararlı aktiviteler olsaydı ben buna bulaşmazdım. Kız arkadaşım beni o gün reddetmeseydi başlamazdım diye düşünüyorum ama bu bir bahaneydi sadece. Başka bahaneler bulup yine başlardım herhalde, çünkü çevremde bunu kullananlar vardı.” (K8, 17, mk.)

- “Ailem yeterince ilgilenseydi ve manevi ortamlarım olsaydı bu duygudan da (maddeden elde edilen haz) güzelini yaşardım. Annem bilinçsizdi. Babam sadece okula yazdırmaya geldi başka da hiç gelmedi. Birde okuldan atılırken geldi. Bu adam ne yapıyor, ne ediyor diye hiç sormuyorlardı, dikkat etmiyorlardı. Annem dersini yaptın mı dediğinde yaptım derdim ama kontrol edemezdi. Babam işten eve gelir, evden de kahveye giderdi. O bize göre, gelip bizi döven, bağıırıp çağırان birisiydi. Babamı sadece bizi döverken görürdüm.” (K9, 19, mk.)

- “Özellikle manevi yaşam insana çok huzur veriyor ve stres sıkıntı kalmıyor. Bu maddeye başlamadan önce ben eğer zamanımı aktif bir şekilde yararlı işlerde

geçirebilseydim ve biraz da dini hissederek yaşayabilseydim, ben bu maddeye başlamazdım. (K10, 20, mk.)

-“Manevi yaşam benim için maddenin verdiği hazdan daha çoğunu verebilir. (K11, 16, mk.)

- “Dinin varlığı maddenin varlığını unutturuyordu. Bu maddeyle tanışmadan önce şu an içinde olduğum manevi ortamlarla tanışsaydım, bu maddeye hiç başlamazdım işim olmazdı zaten. Manevi yaşam ve düşünce sorunların kolaylıkla üstesinden gelmeyi sağlıyor.” (K12, 17, mk.)

- “Bunun boşluğunu spor doldurur bende. Eğlence doldurur. Beni faydalı olarak meşgul edecek bir yer olmalı. Ücretli olan yerlere gidemiyorum. Paran varsa mutlusun. Param olsa spor salonlarına üyelik yaptırır yüzerim, spor yaparım.” (K13, 18, mk.)

- “Babam beni küçükken okuldan kaçıyorum diye dövüyordu, ben okulu bıraktım. Sigara içiyorum diye kızılıyordu, sigara elimden düşmedi. Eve geç geliyorum diye kızardı, eve gitmez oldum. Babam beni ne sebeple dövdüyse, ben onun hep bağımlısı oldum. Babamı cezalandıracağımı sanıyordum ama kendimi cezalandırıyordum. Benim için hepsi boşmuş, keşke düzenli bir manevi yaşayışım olsaydı, maddeden daha çok mutlu ederdi beni.” (K14, 22, mk.)

- “Maneviyatta buldum aradığımı. Ancak o tatmin ediyor beni. Çünkü insanlara güvenmiyorum, kaybettim onlara olan güvenimi. Onlardan biride benim. Kendime de güvenemiyorum artık. Beni terk etmeyen tek biri var o da Yaratırım. Bunca hatama kusuruma rağmen o hala beni bırakmadı. Etrafımdaki herkes beni bıraktı ama o bırakmadı. Bunu bilmek ve düşünmek beni fazlasıyla motive ediyor ve doyuruyor. ” (K17, 18, mk.)

Problem 3. Madde kullanıcısı ergenlere göre, hukuki ve törel(manevi) yasaklar, madde kullanımına ne yönde etki etmektedir?

Madde kullanımının hukuksal olarak yasak olmasının, ergenin madde kullanımına etkisi hakkındaki görüşleri

Madde kullanımının hukuki yönden yasak oluşunun, ergenlerin madde kullanımına etkisini görmek amacıyla katılımcılara “Hukuksal olarak madde

kullanımının yasak olması madde kullanımınızda ne kadar etkili ?” sorusu yöneltilmiş ve verdikleri yanıtlar “hiç etkisi yok, kısmen etkili ve çok etkili” şeklinde 3 başlık altında toplanmıştır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar ve oranları Tablo 10’ da gösterilmiştir.

Tablo 10. Ergenlerin madde kullanımında hukuki yasakların etkisi hakkında görüşleri

Hukuki olarak madde kullanımının yasak olması madde kullanımınızda ne kadar etkili?	N	%
Hiç etkisi yok	11	77
Kısmen etkili	2	14
Çok etkili	1	7

Katılımcıların büyük kısmı (N=11, %77), hukuken madde kullanmanın yasak olmasının kendileri için hiçbir etkisinin olmadığını ifade ederken, 2’si (%14) kısmi etkisi olduğunu, 1’i ise (%7) bu durumun kendisi için çok etkili olduğunu ifade ederek yanıt vermişlerdir. Çok etkili olduğunu ifade eden kişi, geleceğe dair hedeflerinin olduğunu ve bunun için de kaygı taşıdığını, o yüzden bu konuyu önemseydiğini belirtmiştir.

Aşağıda, madde kullanımının önlenmesine yönelik hukuki engellerin etkisiyle ilgili katılımcıların görüşlerinden örnek cümleler verilmiştir.

-“ Hiç kimse umurumda değildi. Polis, amir, memur kimse umurumda değildi, gider yatarım diyordum.” (K2, 24, mk.)

-“ Hiçbir anlam ifade etmiyor. Sadece yasak şeyler her zaman cazip geliyor. Yasaklanacağına satanlara engel olunsun.” (K3, 24, mk.)

-“ Hiç fark etmiyordum. Onu kullanmam gerektiği için gidip buluyordum” (K4, 23, mk.)

-“ Sadece gizli saklı yapıyorduk, çok bir etkisi yok yasakların. Bir şekilde yine kullanırım. Bunu içen bir insan her türlü buluyor.” (K14, 22, mk.)

-“ Hiçbir etkisi yok.” (K5, K6, K7, K9, K11, K12, mk.)

-“ Ne kadar derlerse desinler takmıyorum. Yakalıyorlar, kimliğini ver, iki ifade sonra sal gitsin yapıyorlar. Yasak ne kadar yasak olsa dahi yaptırımı olmadığı sürece bir şey fark etmiyor.” (K8,17, mk.)

-“ Etkili çünkü ideallerim var.” (K10, 20, mk.)

Madde kullanımının törel (manevi) değerler açısından yasak olmasının, ergenin madde kullanımına etkisi

Madde kullanımının törel (manevi) değerler yönüyle yasak olmasının, ergenlerin madde kullanımına etkisini görmek amacıyla katılımcılara “Madde kullanmanın törel (manevi) yaşam yönüyle yasak olması, madde kullanımınızda ne kadar etkili?” sorusu yöneltilmiş, verilen yanıt ve oranı Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Ergenlerin madde kullanımında, törel (manevi) yasakların etkisi

Madde kullanımının törel (manevi) yaşam yönüyle yasak olması madde kullanımınızda ne kadar etkili?	N	%
Çok etkili	14	100

Kendilerine yöneltilen bu soruya katılımcıların tamamı (N=14, %100) kesinlikle etkili olduğu şeklinde cevap vermişlerdir.

Aşağıda, katılımcıların madde kullanımının önlenmesinde törel (manevi) yaşamın etkisiyle ilgili görüşlerinden örnek cümleler verilmiştir.

-“ En çok beni frenleyen maneviyattı. Ölüm korkusu, her içtiğimde aklımda ölüm ve sonrası vardı. Herkes beni terk etti. Beni terk etmeyen tek sevgilim maddeydi. Onsuz hayat benim için bitikti. Şimdilerde beni terk etmeyen başka bir sevgili buldum. O da Rabbim. Ben onu terk etsem de o beni terk etmedi. Artık madde gibi bir yalancı sevgiliyle işim olmaz. Çok özlersem yeni sevgilime ayıp olur ayağım kayar. ” (K2, 24, mk.)

-“ İster istemez kaygılarım vardı. Allaha inancım var. Korkuyorum, beni frenliyor.” (K3, 24, mk.)

-“ Etkisi var tabii. Bir suçluluk hali oluyor Rabbime karşı.”(K5, 20, mk.)

-“ Manevi olarak bu işin yasak olması şu an etkiliyor ama faydası yok. Bana maddeye bulaşmadan önce maneviyat (yeterli manevi bilgi) verilseydi, ben bu duruma düşmezdim.” (K6, 22, mk.)

-“Beni en çok manevi olarak yasak olması etkiliyor, diğer yasakta gizlenerek bir yerlerde kullanıyorsun ama manevi olarak bu mümkün değil, yani Allah’tan gizlenemiyorsun, konu vicdani ve vicdanını kendinden uzaklaştırıyorsun. Düşünüyorum ve aklımdan hiç çıkmıyor. Allah bize akıl vermiş ve bunu bile bile almak beni rahatsız ediyor.” (K9, 19, mk.)

-“ Allahtan kaçamıyorsun, nereye gizlenirsen gizlen! Günaha batıyorsun. Ama çıkış da yine ona (Allah’a) yönelmek. Ne olursan ol yine gel bin kere tövbeni bozsan da yine gel diyor ya Mevlana. Ne güzel diyor değil mi?” (K14, 22, mk.)

Problem 4. Madde kullanıcısı ergenler, madde kullanımından kaynaklı ne tür olumsuzluklar yaşamaktadır?

Kullanılan maddenin, ergenin yaşamında meydana getirdiği olumsuzluklar

Kullanmakta oldukları madde/maddelerin yaşamlarında meydana getirdiği değişim ve olumsuzluklar nelerdir sorusuna madde kullanıcısı ergenler, birden fazla alanda zarar gördüklerini belirtmişlerdir. Bu alanları “beden ve ruh sağlığını yitirme, çok büyük ekonomik ve zaman kaybı, aile ilişkilerinde büyük tahribat, sosyal ortamlardan dışlanma, törel (manevi) suçluluk yaşama, yoğun mutsuzluk hissi yaşama, eğitim hayatının durması, çevreye ve kendine olan güvenin kaybolması, hafıza kaybı yaşama ve sanrılar görmeye başlama” şeklinde sıralamışlardır. Katılımcıların belirttikleri alanları gösteren bulgular ve oranları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Kullanılan maddenin, ergenin yaşamında meydana getirdiği olumsuzluklar

Kullandığınız madde, yaşamınızda ne tür zararlar oluşturdu?	N	%
Beden ve ruh sağlığımı yitirdim	14	100
Çok büyük ekonomik ve zaman kaybı	14	100
Aile ilişkilerinde büyük tahribat	14	100
Sosyal ortamlardan dışlanma	12	86
Törel (manevi) suçluluk yaşama	12	86
Yoğun mutsuzluk hissi yaşama	12	86
Eğitim hayatının durması	10	71
Çevreye ve kendine güven kaybı	8	57
Hafıza kaybı yaşama ve sanrılar görme	5	36

Madde kullanıcılarına yöneltilen bu soruya her madde kullanıcısı, kendisi için önem derecesine göre birden fazla başlıkta yanıt vermiştir. Kullandığın madde/maddeler, senin yaşamında ne tür zararlar oluşturdu sorusu yöneltilen ergenlerin tamamı (N=14, %100) “beden ve ruh sağlıklarının olumsuz etkilendiği, çok büyük ekonomik ve zaman kaybı ile aile ilişkilerinde büyük tahribatlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çoğu (N=12, %86) madde kullanımının kendilerine verdiği olumsuz etki olarak, sosyal ortamlardan dışlanma, törel (manevi) suçluluk duygusu yaşama ve yoğun mutsuzluk hissi yaşama olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların 10’u (%71) madde kullanımından dolayı eğitimlerinin durduğunu, 8’i (%57) çevreye ve kendine güvenini kaybettiğini, 5’i de (%36) hafıza kaybı yaşadığı ve sanrılar görmeye başladığını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar tarafından bu soruya verilen cevapların bir kısmı aşağıda gösterilmiştir.

- *“İçimdeki insan sevgisini kaybettim. İyimserliğimi yitirdim. İnsanlara güvenemiyorum, psikolojimi bozdu. Üniversitemi dondurdum, maddeye başlamasaydım çok daha güzel bir eğitim alabilirdim. Vücudumda hiç bir yerimde damarım kalmadı; kollarımda, ayaklarımda, baldırlarımda, hiçbir yerimde damar*

yok. Hemşireler kan alamıyor, bana veriyor iğneyi, ben kendim alıyorum kendi kanımı.” (K3, 24, mk.)

- “Sağlığıma, aileme çok zarar verdim. Yaşama isteğim kalmadı. Hiç arkadaşım kalmadı. Maddi yönden para yetiştiremiyordum. Son 3 senede hesaplamama göre 25-30 milyar param gitmiş. 40 gündür kullanmıyorum. Çok zorluyor. Aklıma geldikçe kafamı dağıtacak işlere yöneliyorum. Namaz kılıyorum, televizyon izliyorum, buradaki insanlarla sohbet ediyorum. Bunlar kısmen unutturuyor. Tekrar dışarı çıktığımda başlar mıyım? Başlamam diyemiyorum. Yüzde 50 ihtimal diyebiliyorum.”(K4,23, mk.)

- “Sağlığım gitti. Anlam bozukluğu yaşamaya başladım. Madde ile beyindeki hücrelerim geriledi. Suret görmeye başladım. Dikkatli bir yere baktığımda sanki insan varmış gibi görüyordum. Eğitimime de zararı oldu.” (K6, 22, mk.)

- “Ailemden koptum çevremdeki iyi insanları kaybettim. Hayatımı komple değiştirdi. Eğitimimi bitirdi. Bedensel olarak çöktüm.” (K11, 16, mk.)

Katılımcılara göre, ergenlerin madde kullanımı ve bağımlılığından zarar görenler

Katılımcıların kullanmış oldukları maddeler yüzünden, kendilerinin dışında, sosyal yaşamlarında başkalarına da zarar verip vermedikleri, eğer veriyorlarsa bunların kimler olduğunu görmek için yöneltilen bu soruya verdikleri cevaplara dair bulgular Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. Ergenlerin, madde kullanımından dolayı olumsuz etkilenen diğer kişiler

Madde kullanımınızdan en fazla zarar gören kim?	N	%
Annem	10	71
Kardeşlerim	6	43
Babam	5	36
Anneanne	4	29
Babaanne	1	7
Çocuğum	1	7
Halam	1	7

Katılımcıların çoğu (N=10, %71) kendilerine yöneltilen “madde kullanımınızdan en fazla zarar gören kim” sorusunu, “annem zarar gördü” şeklinde cevaplamışlardır. 6’sı (%43) kardeşlerine, 5’i (%36) babasına, 4’ü (%29) anneannesine, 1’i de (%7) babaannesine, halasına ve çocuğuna çok zararının olduğunu ifade etmişlerdir.

Aşağıda, ergenlerin madde kullanımından en fazla zarar görenlerin kimler olduğuna dair katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan örnek cümleler yer almaktadır.

- “Önce ben. Adı çıktığı için de babam. Annem her zaman yanımdaydı. İster istemez annem yıpranıyor. Ben, babam, annem, kardeşlerim diye sıralayabilirim. Bally’cinin kardeşi diyerek kardeşlerim zarar görüyor. Başka bir imkânım olsa eve gitmezdim. Sürekli diken üstündeydim, ha şimdi bağıracaklar, ha sonra bağıracaklar diye düşünüyordum ve bu durum beni sürekli rahatsız ediyordu...” (K1, 16, mk.)

- “Ben, annem ve diğerleri. Madde bağımlısı olana kadar beni sürekli ağlatan babam, ben madde bağımlısı olduktan sonra karşımda oturup hüngür hüngür ağlıyordu. Evi başlarına yıkıyordum. Dışarı çıkınca kendi kendime “ben niye anama babama böyle yapıyorum” diye soruyor ve oturup ağlıyordum. Bunlar hep uyuşturucu yüzünden oluyordu. Kaç tane arkadaşım öldü ona rağmen hala içiyordum. Ailem ben uyuşturucudan kurtulayım diye bulunduğumuz ilden başka bir ile taşındı. Çok zarar verdim aileme. Kendime çok rahat zarar veriyordum. Dışarıya da zarar veriyordum. Annem “dünya bir yana sen bir yana” diyordu. Gidiyordu başkasından buluyordu, bulamazsa hırsızlık yapıyordum. Annem “oğlum ceza evine girmesin” diye her gün borç para bulmaya çalışıyordu” (K2, 24, mk.)

- “ Ben, babaannem, halam, kardeşim, annem ve babam. Bilmeyerek de olsa insanlara zarar verdim uyuşturucuya başladığımdan beri servet harcadım. Ailem kötü işler yapmamı istemedikleri için para veriyorlardı. Hatta al, kullan ve öl diyor, ölüp de eve gelmemem için para veriyorlardı. Onların çocukları olduğum için bana katlanıyorlardı sadece. Şu an onlar “... şimdi tedaviye, vücudunu dinlendirmeye gitti, çıktığında yine madde kullanacak” diye düşünüyorlar.” (K3, 24, mk.)

- “ Ben, annem, babam ve evlilik dışı çocuğum.” (K6, 22, mk.)

- “Bu madde yüzünden en fazla anneme zarar verdim. Sağlık yönünden kendimi umursamıyorum. Kardeşlerim üzüldü mü fark etmedim. Ben kendim için önemli miyim bunun farkında değilim.” (K12, 17, mk.)

Problem 5. Madde kullanım bozukluğundan kurtulmak isteyen ergenler, ne tür yönelim ve davranışlarda bulunmaktadır?

Madde kullanıcısı ergenlerin, bağımlılıktan kurtulmak için ortaya koydukları yönelim ve davranışlar

Katılımcıların tedavi olma sürecine bakışlarına ve tedavi oldularsa bunun bağımlılıktan kurtulmada ne kadar yeterli olduğuna bakılmak istenmiştir. Bu doğrultuda yöneltilen soruya verdikleri yanıtlarda bir kısmı (%57) çok kez tedavi gördüğünü, tedavi sonrasında belli bir süre madde kullanmadığını, kendi tabirleri ile “temiz kaldığını” ancak kendi bağımlılık eğilimleri, çevresel etkenlerle birleştiğinde yeniden maddeye başladıklarını ifade etmişlerdir.

“Madde bağımlılığından kurtulmak için herhangi bir girişiminiz oldu mu?” sorusuna katılımcıların verdikleri yanıtlar, Tablo 14’de 3 başlık altında gösterilmiştir.

Tablo 14. Ergenlerin madde bağımlılığından kurtulmak için ortaya koyduğu girişimler

Madde bağımlılığından kurtulmak için herhangi bir girişiminiz oldu mu?	N	%
Birçok kez tedavi aldım ancak sonuçsuz kaldı	8	57
Hiç tedavi almadım, törel (manevi) değerlere yönelerek uzak kalmaya çalışıyorum	5	36
İlk kez tedavi alıyorum	1	7

Katılımcıların çoğu (N=8, %57) daha önce birçok kez AMATEM’ de tedavi gördüğünü ancak sonuç alamadığını, 5’i (%35) hiç tedavi almadığını ve törel (manevi) değerlere yönelerek uzak kalmaya çalıştığını, 1’i ise (%7) ilk kez tedavi aldığını belirtmiştir.

Aşağıda, katılımcıların tedavi girişimleri ile alakalı soruya verdikleri yanıtlardan, örnek cümleler verilmiştir.

-“ AMATEM’ e 14. yatışım. En az 20 kere bu son kullanışım demişimdir. Hepsi hüsrarla sonuçlandı ama yılmadım. Önceleri umudum yoktu. Bu sefer çok umutluyum. Önceki tedavilerimde ne için içtiğimi, ne için kullandığımı ve neyi kabullenip yemediğimi bilmiyordum. İnsanların değiştiremeyeceği şeyler var. Örneğin; yağmur yağarsa bunu durduramazsınız. Benim de hayatımda değiştiremediğim şeyler vardı. Ve ben bunları kabullenemiyordum, bu beni öfkelen diriyordu. Ve beni maddeye ulaştırıyordu. Şimdi içme nedenimi buldum onun üstünde yoğunlaştım, bu birinin desteği ile oldu. Birazda kendi hayatımı analiz ederek buldum. Destek veren hastane başhekimi. Bana bunu anlatarak yardımcı oldu. Buradan çıkınca da irtibatım onunla devam edecek.” (K3, 24, mk.)

-“ Bu benim AMATEM’ e üçüncü yatışım. Birde Manisa’da yatmıştım. O zaman 8 ay kullanmamıştım o zamanlar başka bir ailenin yanında kalıyordum. Zengin bir ailenin yanında kalıyordum. Onlar beni hastaneye yatırmıştı. İki ay boyunca içmedim. Sonra haftada bir içmeye başladım, bir şekilde tekrar başladım.” (K5, 20, mk.)

-“ Kendim bıraktım 15 gün içmedim ama olmadı. Resmi olarak bu 3. kez AMATEM’ e yatışım. İlk başlayıp çıktığımda bilgi eksikliği yüzünden yeniden başladım. Hastaneden çıktım aynı gün içtim. Aileme ben burada yapamıyorum dedim, çevre değişmesi gerekiyordu. Burada başhekim Müberra hanımın konuşması, birebir ilgilenmesi, yakın ilişkisi, tatlı serti, benim için önemli oldu. Benim günüm dolduğu halde taburcu etmedi beni. Müberra hanım elimdeki hastayı iyileştireyim sonra yeni hasta alayım diyor.” (K6, 22, mk.)

-“ Bundan iki sene önce bırakmayı denedim kendi kendime. 6 ay kullanmadım. Ortamlara girmedim. Eski arkadaşlarla konuşmaya başlayınca, ortamlara girince kokusu burnuma gelince tetikledi tekrar başladım. Şu an tekrar bıraktım. Madde aklıma gelince, o düşünceden uzaklaşmak için maneviyata yöneliyorum, içimden dua okuyorum, sevdiğim insanları düşünüyorum. Eski hayatımı düşünüyorum. Bu beni olumlu anlamda meşgul ediyor.” (K7, 18, mk.)

-“Manevi ortamlara yöneldim. Bu ortamlarda meşgul olduğum kadar, uzak kalıyorum bağımlılıktan.” (K8, 17, mk.)

-“ AMETEM’ e ilk defa yattım. Daha önce kendi başıma bırakmaya çalıştım bir ay kadar bıraktım ama görünce dayanamadım. Ben bırakırım demiyorum. Bugün içmiyorsam benden mutlusu yok. Ben bırakırım, içmem, bir sene iki sene içmeyeceğim demek doğru olmaz. Bugün içmediysem ne mutlu bana. Yarın olur, dün kardır, bugün de içmeyeceğim derim.” (K14, 22, mk.)

Problem 6. Madde bağımlılığının önlenmesine yönelik, madde kullanıcısı ergenin çevresindekilerden beklentileri nelerdir?

Madde bağımlılığının önlenmesi için, katılımcıların aileler, arkadaşlar, öğretmenler/okullar ve diğer kişi/kurumlardan beklentileri

“Hangi alanlarda ve ne tür önlemler, ergenlerin madde kullanımına yönelimini engeller” sorusuna madde kullanıcısı ergenlerin penceresinden cevaplar aranmıştır. Katılımcıların her biri kendi yaşadıkları sorunlar çerçevesinde, çözüm adına yararlı olacağını düşündüğü beklentilerini ifade etmişlerdir. Bunlar “ailelerden beklentiler, arkadaşlarından beklentiler, okul-öğretmenlerden beklentiler ve diğer kişi-kurumlardan beklentiler” şeklinde 4 başlık altında incelenmiştir.

Ailelerden beklentiler

Madde kullanıcısı ergenlere, madde kullanımının önlenmesi adına ailelerden beklentileri sorulmuş, verdikleri yanıtlar analiz edilerek maddeler halinde Tablo 15’de gösterilmiştir.

Tablo 15. Madde kullanıcısı ergenlerin, ailelerden beklentileri

Madde kullanımının önlenmesi için ailelerden beklentileriniz nelerdir?	N	%
Gençleri uygun ortamlara yönlendirsin ve takip etsinler	14	100
Çocuklarının bütün ihtiyaçlarını önemsesinler	13	93
Çocuklarını disiplinli ve amaçlı yetiştirsinler	7	50
Çocuklarını çok sıkıp da evden kaçırmamasınlar ve çocuklarının arkadaşlarını iyi tanısinlar	7	50
Sadece kendilerini düşünüp, huzursuzluk çıkarmasınlar	6	43
Evlilikleri sonlandırırken bizi de düşünsünler	6	43

Madde kullanıcılarına yöneltilen bu soruya her madde kullanıcısı, kendisi için önem derecesine göre birden fazla başlıkta yanıt vermiştir. Katılımcıların tamamı (N=14, %100) ailelerin çocuklarını, enerjilerini harcayabilecek ve kendilerini ifade edebilecekleri sosyal ve sportif faaliyetler içerisinde girmeleri konusunda buldukları uygun zeminlere teşvik etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların 13'ü (%93) ailelerin, çocuklarının sadece fiziksel ihtiyaçlarının değil, duygusal ihtiyaçlarının da karşılanmasının gerektiğini, 7'si (%50) çocukların disiplinli ve amaçlı yetiştirilmesi, çocuklarını evden uzaklaştıracak yaklaşımlardan kaçınılması ve onların kimlerle arkadaşlık yaptığına dikkat edilmesi, 6'sı (%43) sadece kendi zevk ve beklentileri karşılanmıyor diye huzursuzluk çıkarmaması, intikam almak ve birbirinden kurtulmak için boşanmayı seçen anne babaların bu konuda adım atmadan önce çocuklarını düşünmeleri gerektiği şeklinde beklentilerini ifade etmişlerdir.

Ortak tema, aile içerisinde sağlıklı bir iletişim ortamı oluşturulduğunda, olumsuzluklar yaşansa bile, ergenin bu ortam sayesinde, sokağa kaçmak yerine ailesinden destek almaya çalışacağı şeklinde belirlemektedir. Aşağıda ailelerden beklentilerle ilgili katılımcı görüşlerinden örnek kesitler verilmiştir.

-“Çocuklarını sosyal geliştiresinler, bir sporla falan uğraştırsınlar. Takipçisi olsunlar. İletişimi ihmal etmesinler.” (K5, 20, mk.)

-“ Fazla sıkmayacaklar. Başboş da bırakmayacaklar. Arkadaş çevresini kontrol etsinler. Arkadaş çevresiyle ilişkili olsunlar.” (K6, 22, mk.)

-“ Asla dışlamasınlar avuçlarının içine alsınlar yalnız bırakmasınlar. Paraya alıştırmasınlar. Gerekirse baskı uygulasınlar ama kesinlikle yalnız bırakmasınlar pes etmesinler.” (K10, 20, mk.)

-“ Bir önerim olmaz. Aileler ne yaparlarsa yapsınlar kullanacak olan çocuk yine kullanacaktır.” (K12, 17, mk.)

-“ Çocuklarınızı spora, kütüphaneye, gezmeye götürün. Çocuklarınızın yaşamlarında boşluk bırakmayın. O boşlukları umulmayan şeyler doldurabilir.” (K13, 18, mk.)

-“ Bizi evde tutarak koruyacaklarını sanıyorlar, ama gençler kapalı yerde hapis gibi duramaz ki, enerjisini bir şekilde harcaması gerekir. Genç dışarı çıkınca karşısına ne gelirse onunla ilgileniyor, bu her zaman iyi şeyler olmuyor. Anne babalar da çocuklarının enerjilerini harcayabilecekleri, sportif çalışmalar yapabilecekleri yerlere yönlendirmeliler.” (K2, 24, mk)

-“Anne baba olmak, çocuğu dünyaya getirip, giydirip doyurmak mı sadece. Hayır tabi ki. Bunları yaparken asıl ihtiyacımız olan değer görmek ve aile sevgisini hissetmek. Yoksa hayvanlar da yavrularını doyuruyor. Ama onlar tehlikelere karşı yavrularını canı pahasına koruyorlar, ama bazı insanlar bunu yapmaktan bile acizler. Bizi koruyamadılar mesela, madde bağımlısı olduk.” (K14, 22, mk.)

Akran ve Arkadaşlardan beklentiler

Madde kullanıcısı ergenlere, madde kullanımının önlenmesi adına arkadaşlarından beklentileri sorulmuş, verdikleri yanıtlar analiz edilerek 3 başlık altında Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16. Madde kullanıcısı ergenlerin, arkadaşlarından beklentileri

Madde kullanımının önlenmesi için, akran ve arkadaşlarınızdan beklentileriniz nelerdir?	N	%
Maddeden uzak dursunlar	14	100
Arkadaşlarını iyi seçsinler	10	71
Madde kullananları dışlamasınlar ama onlardan uzak dursunlar	4	28

Katılımcıların tamamı (N=14, %100) maddeye hiç bulaşmamış akranlarını maddeden uzak kalmaları konusunda uyarmaktadır. Yine katılımcıların çoğu (N=10, %71) kendileri de birer madde kullanıcısı oldukları halde, arkadaşlarını madde kullanan kişilerden uzak durmaları konusunda uyarmaktadırlar. Katılımcıların bir kısmı ise (N=4, %29) madde kullananlardan uzak durmalarını söylerken onları dışlamamaları da gerektiğini ifade etmişlerdir.

Aşağıda ergenlerin arkadaşlarından beklentileri ile ilgili katılımcı görüşlerinden örnek kesitler verilmiştir.

-“ Ellerinden geldiğince maddeden uzak dursunlar. Kullanan arkadaş ortamına girmesinler onlarla arkadaşlık kurmasınlar. Bu beni yalnız bırakabilir ama onlara yazık olmasın benim gibilerle arkadaşlık kurmasınlar. Çünkü bir bağımlı ile beraber olanında bağımlı olma ihtimali yüksektir. İllaki zayıf bir anı denk gelir. Bende öyle olmuşum.” (**K1, 16,mk.**)

-“ Madde kullananlardan kaçın. Ona selam dahi vermeyin. Bir kereden bir şey olmaz deyip de kaymasınlar, bu işin bir keresi falan yok. Benim anam babam çok ağladı. Onların ana babası ağlamasın. Kimse büyük konuşmasın, aileler de öğrencilerde. Ben bu işi yapmam dedim, benim başıma geldi. İçeni dövüyordum, başıma geldi., maneviyatı ihmal etmesinler. Bir işle meşgul olsunlar, boş olmasınlar, boşluğu gelir madde doldurur. Kafalarında bir hedefleri olsun.” (**K2,24,mk.**)

-“ Merak etmesinler. Ve hiçbir şeyi ailesine değişmesinler. Kullananlardan uzak dursunlar demem. Çünkü kullananlar da insan. Bir insan kurtarsalar kar. Madde kullananların, kullanmayan bir insanı alıştırması daha yüksek ihtimal. İdeallerim var. Aile kurmak, çocuğumun olması gibi. Çocuğuma yaşadıklarımı anlatırım. Madde kullananların yanına gitme derim ama çocuğum bana belki birini kurtarırım derse gel beraber kurtaralım derim.” (**K3, 24,mk.**)

-“ Hiç kullanmasınlar. Arkadaşları varsa kullanan bir selam verseler yeter. Hatta vermesinler bile. Bağımlılar yalnız kalsınlar diğerleri alışmasınlar. (**K5, 20,mk.**)

-“ Yemek yemeyi unutmadıkları gibi bunu da başlayınca unutamazlar. Madde bağımlısı olan insanlarla arkadaşlık yapmayın. Sen istemesen bile onlar çeker götürür. Benim açımdan dezavantaj ama böyle arkadaşı olacağına hiç olmasın. Hayatımda hiç kimseye teklif etmedim etmem de. Kimsenin vebalini alamam. Dini inancımdan dolayı başkalarının başlamasını istemem.” (**K8, 17,mk.**)

-“ Madde bağımlılarına yaklaşmasın, onlardan uzak dursunlar. İki ayrı dünyaların insanları, uzak dursunlar.” (**K9, 19,mk.**)

-“ Kimseye bunu tavsiye etmesinler, arkadaşlarını bu ortamlardan çıkarınlar. Sosyal, sportif ve manevi aktivitelere katılınlar. Madde bağımlısı olan gençlerle arkadaşlık kurup onları buralardan çıkarınlar.” (**K10, 20,mk.**)

-“ Allah düşürmesin o ortamlara kesinlikle girmesinler. İçen arkadaşlarının yanlarında durmasınlar. Çocuğumun arkadaşı madde bağımlısı olsa, kendi çocuğuma, arkadaşına yardımcı olmasını söylerim.. Onun bulunduğu ortamlara girme derim. İrtibatı biraz zayıflat derim. O seni seviyorsa o sana gelir derim.”
(K14, 22,mk.)

Okul ve öğretmenlerden beklentiler

Madde kullanıcısı ergenlere, madde kullanımının önlenmesi adına eğitim ortamları ve öğretmenlerden beklentileri sorulmuş, verdikleri yanıtlar analiz edilerek Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. Madde kullanıcısı ergenlerin, okul ve öğretmenlerden beklentileri

Madde kullanımının önlenmesi için, okul ve öğretmenlerden beklentileriniz nelerdir?	N	%
Öğrencilere sürü gibi davranılmamalı, bireysel farklılıklara saygı gösterilmeli	11	78
Öğrenciye anlaşıldığı hissettirilmeli	10	71
Öğrenci kimseyle kıyaslanmamalı ve özellikle arkadaşlarının içinde rencide edilmemeli	8	57
Okulun öğrencisi olmayan kişiler, okul ortamlarına alınmamalı	7	50
Devamsızlık yapan öğrencilere özellikle dikkat edilmeli	6	43

Ergenlerin eğitim ortamları ve eğitimcilerden beklentilerine bakıldığında katılımcıların 11’i (%78) bireysel farklılıkların göz ardı edilmeden değerlendirme yapılması gerektiğini, 10’u (%70) öğretmenlerin ve diğer okul personelinin, öğrencileri anlaması ve bunu hissettirmesi gerektiğini, 8’i (%57) öğrencinin kimseyle kıyaslanmaması ve özellikle arkadaşlarının içinde rencide edilmemesi gerektiğini, 7’si (%50) okulun öğrencisi olmayan kişilerin okul ortamlarına alınmaması gerektiğini ve 6’sı da (%43) devamsızlığı fazla olan öğrencilere daha çok dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Aşağıda ergenlerin okul ve öğretmenlerden beklentileri ile ilgili katılımcı görüşlerinden örnek kesitler verilmiştir.

-“ Madde bağımlılarına sevgi dolu gözlerle bakın. Onları dışlamayın. Lütfen bizi bu konularda bilgilendirin. Bir sorun olduğunda meseleyi dobra dobra açıklayın. Bu, çocukların sorunlarını doğru şekilde çözmesinde ve maddeden uzak durmasında daha etkili olur.” (K1,16, mk.)

-“ Okul çevresine çok dikkat etsinler. Bu tür insanları (madde bağımlılarını) okul çevresine yaklaştırmassınlar. (K6, 22, mk.)

-“Öğrenciler arasında kıyaslama yapmasın öğretmenler. Öğrencileri rencide etmesinler. Sınıf içinde rezil olunca okula gidesi gelmiyor insanın.” (K7, 18, mk.)

-“ Bizi meşgul edebilecek bir alan oluşturun. Gençler, buraya gelince, burada dünya varmış diyebilecekleri bir yer olsun. Öğrencilerini takip edebilirler. Devamsızlık ve notları takip edebilirler. Devamsızlığı çoksa o öğrencinin üstüne eğilmeliler. Okula masa tenisi, bilardo, bowling gibi vakit geçirecek yerler yapılabilir.” (K8, 17, mk.)

-“ Öğretmenler çocuklarla göz teması kursunlar. İlgilendiklerini gösterebilirler. Sürü yönetir gibi çocukları yönetmesinler. Herkesin kendine göre bir sorunu var. Her çocuk farklı yapıya sahip bu yüzden sınıfa sürü gibi davranmasınlar” (K9, 19, mk.)

-“ Uyuşturucu satıcıları çok rahat okula girebiliyorlar. Bu konuda öğretmenlerin gözü çok açık olmalı, öğrencilerini okuldayken iyi takip etmeliler. Bu takip polis gibi değil, onlara yaklaşarak olmalı, onlarla aktivite yapmalılar. Okul kıyafetlerinde disiplinli olmalı, farklı kıyafetli kişileri okula almamalılar. Giriş çıkışlar iyi kontrol edilmeli.” (K13, 18, mk.)

Diğer kişi ve kurumlardan beklentiler

Son olarak katılımcılara içinde buldukları madde kullanım süreci ile ilgili diğer kişi ve kurumlardan neler bekledikleri sorusu yöneltilmiş ve bu doğrultuda madde kullanıcısı ergenlerin verdikleri cevaplar, içerik analizi sonucu 3 başlıkta toplanmış ve bulgular Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18. Madde kullanıcılarının diğer kişi ve kurumlardan beklentileri

Madde kullanımının önlenmesi için, diğer kişi ve kurumlardan beklentileriniz nelerdir?	N	%
Toplum bizi dışlamamalı	12	86
Kolay ulaşılabilir, nitelikli ve ücretsiz ortamlar sunulmalı	11	78
Toplum bu konuda sağlıklı bir şekilde bilinçlendirilmeli	8	57

Ergenlerin, çevrelerindeki diğer kişilerden ve kurumlardan beklentilerine bakıldığında, 12'si (%86) toplum tarafından dışlanmaktan rahatsız olduğunu ve bu tür yaklaşımlardan uzak durulması gerektiğini, 11'i (%78) ergenlerin madde kullanımında büyük etkisi olduğunu düşündükleri “boş zamanlarını değerlendirebilecek kolay ulaşılabilir, ücretsiz ve nitelikli ortam eksikliğinin giderilmesi gerektiğini ve son olarak da 8'inin (%57) toplumun tüm bireylerinin madde kullanımı ve bağımlılara yaklaşım konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Aşağıda ergenlerin diğer kişi ve kurumlardan beklentileri ile ilgili katılımcı görüşlerinden örnek kesitler verilmiştir.

- “ Bizim sadece midemizi değil, bizi meşgul edecek faydalı meşguliyetlerle kalbimizi ve kafamızı da doyurun. Bizleri dışlamayın. Bizi dışlayarak kazanamazsınız. Allah böyle bir illete kimseyi düşürmesin.” (K1, 16, mk.)

-“ Benim anam babam çok ağladı. Onların ana babaları ağlamasın. Bıraktım diyemiyorum başlarsam pes etmem olur. Hiçbir zaman kimse büyük konuşmasın. Aileler de öğrencilerde. Ben bu işi yapmam dedim benim başıma geldi. İçeni dövüyordum başıma geldi. Olumlu olarak bir alternatif yoktu çevremde güzel aktiviteler olsaydı buna yönelmezdim. Çocuklara ve gençlere alternatif ortamlar hazırlansın.” (K2, 24, mk.)

-“ Bu hafife alınacak bir durum değil. Çünkü gençler meraklı, çoğunun ailevi sorunları var ve iş güç gibi bir imkânları yok. Çoğu yalnızlık ve boşlukta olan insanlar. Bu madde bağımlılığı çorap sökücü gibi bir şey. Bir yerden başladı mı söküle söküle ortada çorap bırakmıyor. Bizde o çorabın bir parçasıyız. Gençlik bitmeden önce birileri buna dur demeli, artık bir çözüm bulunmalı. Bence bunun

çözümü yine üstlerde. Onlar bu işi yapanlara yol vermeseler bu kadar uyuşturucu ticareti olmaz. Bizim çevremizi temiz tutun. Çevre temiz olunca ne yaşansa yaşansın, gençler buna bulaşmazlar? Eğlenebilecekleri, gündüz arkadaşları ile vakit geçirebilecekleri, kitap okuyabilecekleri, bilgisayar oynayabilecekleri ya da gitar, keman çalabilecekleri, sosyal faaliyet ortamları olmalı. Ben şu an keman öğreniyorum ve uyuşturucunun yerine kemana koydum artık. Bizim hayatımızı yararlı şeylerle doldurun diyorum.” (K3, 24, mk.)

-“ Önyargılı olmasınlar dış görünüşe bakıp konuşmasınlar. Bizi dışlayıp kınamasınlar. Onların da başına gelebilir. Her genç risk gurubundadır. Bir işe yaramayacaklarsa, konuşmadan geçip gitsinler.” (K7, K10, mk.)

-“ Kimse üstüne vazife olmayan şeylere karışmasın. Yetkililer müdahale edebilir ama anlamayan birileri karışınca iş daha da çığırından çıkıyor.” (K13, 18, mk.)

-“ Herkes üzerine düşeni yapmalı.. Ciddi bir denetim lazım. Gençleri kandırmak çok kolay. Maddenin giremeyeceği güzel ortamlar sunalım gençlere. Gençler özgür olmak istiyor, istediğimi yapayım havası var. Bu özgürlüğü sportif faaliyetlerin içinde bulsalar. (K9, 19, mk.)

- “ Devlet tarafından, gençlik spor merkezleri adı altında vakit geçirebileceğimiz alanlar oluşturulsa, manevi yerler daha aktif olsa, maddeye ihtiyaç kalmazdı. (K10, 20, mk.)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde, araştırma sürecinde toplanan veriler analiz edilmiş, araştırma bulguları diğer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılarak tartışılmış ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Ergenlerin bağımlılık yapan maddeler ve etkileri hakkında bilgi sahibi olup olmamalarının, madde kullanımlarına etkisine yönelik görüşleri

Madde kullanıcısı ergenlerin, bağımlılık yapan maddeler ve etkileri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve bu durumlarının madde kullanımına başlamalarında etkili olduğu görülen bu çalışmada, katılımcıların tamamı, konu hakkında nitelikli bilgilenmenin önleyici etkisinin önemini dile getirmişlerdir.

“Madde kullanımına başlamadan önce, madde kullanımının etkileri ve sonuçları hakkında yeterli bilginiz var mıydı?” sorusuna katılımcıların biri hariç tamamı (N=13, %93) “yeterli bilgim yoktu, bilseydim kesinlikle kullanmazdım” şeklinde yanıt vermişlerdir. Bir katılımcı ise (%7), görüşmenin başında, madde kullanımı öncesi maddelerin etkileri ve sonuçları hakkında yeterli bilgisi olduğunu ifade etmiştir. Ancak bu katılımcı da görüşmenin ilerleyen kısımlarında, madde kullanımından dolayı tahmin ettiğinin de ötesinde sonuçlarla karşılaştığını söyleyerek, “biliyorum zannediyordum ama yeterli bilgimin olmadığını gördüm” şeklinde ifade ederek, yüzeysel ve kulaktan duyma bilgilendirmelerin, maddeden uzak durmak için, önleyici etkisinin yeterli olmadığını ortaya koymuştur.

Bu durumu bir katılımcı şu şekilde dile getirmiştir; “*Maddeler ve etkileri hakkında yeterli bilgim yoktu. Sadece yüzeysel olarak duyuyorduk ama bize hikâye gibi geliyordu. Ne zaman ki maddeden kaynaklı olumsuzlukları yaşamaya başladım, o zaman anladım ama iş işten geçmişti artık. Keşke bunları yaşamadan önce, doğru ve yeterli bir şekilde bilgilendirilseydim. Bu konuda duyduğumuz şeyler bize hayali gibi geliyordu, çünkü sürekli nasihat eden büyüklerin, böyle önemli konularda söyledikleri de arada kaynıyor. Bence bunun özellikle uzmanlar tarafından çalışması yapılmalı (K9, 19, mk.).*”

Bu başlık altında ulaşılan bulgular alan yazın bulguları ile desteklenmektedir.

Baştürk'ün (2000), 200 ergen üzerinde yaptığı 'Lise öğrencilerini bilgilendirmenin madde konusundaki görüşlerine etkisinin incelenmesi' isimli çalışmada madde kullanımı ile mücadelede, ergenleri madde konusunda bilgilendirmek ve farkındalıklarını artırmak hedeflenmiştir. Çalışmada ön ve son anket araçlarıyla veri toplanmış, öğrencilerin iki anket uygulaması arasında çeşitli materyallerden ve özellikle videolardan yararlanarak bilgilenmeleri sağlanmıştır. Ergenlerin madde bağımlılığına yönelik bakışlarının, son ankette olumlu yönde arttığı görülmüştür.

Bir diğer çalışma da 1997 yılında Akın tarafından 'Lise Öğrencilerinin Madde Kullanımının Zararlarına İlişkin Eğitim Gereksinimleri' isimli araştırmadır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlarda, özellikle bilgilendirilme noktasında, madde kullanıcılarının toplumla beraber madde ve kullanımının zararları ve korunma yolları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı ve buna büyük gereksinim olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Akın'a (1997) göre madde kullanıcılarının %65'i eğitim ve bilgi eksikliği nedeniyle madde kullanmaktadırlar e bireylerin eğitim seviyeleri yükseldikçe, bilgi ve bilinç düzeyleri de yükselir ve bu yolla madde kullanımı ile mücadele etkili hale gelir.

Madde kullanıcısı ergenlerin, kendilerini maddeden uzaklaştırıcı etkisinin yüksek olduğunu düşündüğü alanlara bakıldığında, katılımcıların, madde kullanımı öncesinde yeterli ölçüde bilgilendirildiğinde, madde bağımlılığından uzaklaştırıcı etkisi yüksek olacak olan alanlardan, "manevi konularda yeterli bilgi sahibi olmayı" ilk sıraya aldıkları ve bunu diğer alanlardaki bilgilenmelerin takip ettiği görülmüştür.

"Madde kullanımından dolayı olumsuz etkilenen yaşam alanlarının hangisinde, yeterli bilgiye sahip olsalardı, maddeden uzaklaştırıcı etkisi yüksek olurdu" sorusuna, katılımcıların büyük kısmı (N=8, %57) "madde kullanımının törel (manevi) yaşama olumsuz etkileri" hakkında bilgi sahibi olmalarının, kendi madde kullanımlarını önlemede etkisinin büyük olacağını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan 3'ü (%21) "sosyal yaşama olumsuz etkisi", 2'si (%14) "sağlığa olumsuz etkisi" ve 1'i de (%7) "eğitim yaşamına olumsuz etkisi" hakkında bilgi sahibi olmalarının, maddeden uzak durmalarında daha etkili olacağı şeklinde yanıtlamışlardır. Buradaki bulgular, alan yazınla paralellik göstermektedir.

Koenig ve ark., (2001), din ile iyi-oluş arasındaki ilişkiye bakan yüz araştırmayı ciddi bir şekilde incelemiş, araştırmaların %80'i gibi büyük bir oranda bu değişkenler arasında önemli pozitif bir ilişki olduğu bulgusunu ortaya koymuşlardır. Dindarlıkla

geleceğe yönelik daha iyimser ve umutlu olma arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya konulmaktadır. Yine manevi yaşamın ruhsal yön üzerindeki etkisinin incelendiği bir başka araştırmada Hodges (2002), manevi yaşantısı olan toplulukta aşkın olana inanan kişi ve depresyon semptomları arasında negatif yönde bir ilişki tespit etmiştir.

Sosyal desteğin depresyonla alakalı semptomlara karşı kişiyi koruduğu bilinmektedir (Koenig, 2001) ve dinî bir gruba ait olma, sosyal desteği artırır. Kımtar ve Dein' e (2014) göre manevi faktörlerden; değerlendirme, başa çıkma davranışlarının (dua ve diğer ritüellerden yararlanma) etkisiyle kişi başa gelen herhangi olumsuz bir olaya, olumlu bir anlam yüklemektedir. Stresli bir olayın peşinden bir anlam çıkarma yeteneği, başarılı başa çıkma, olaya adapte olma ve iyi oluşa ciddi bir ön koşul olabilir. Ayrıca, "Alkol Bağımlılarının, Sosyo-Kültürel Özellikleri ve Dini Algılama Biçimleri" konulu yapılan bir araştırmada alkol bağımlılığı ile dini inançlar arasında ters ilişki olduğu görülmüştür. Hastaların büyük bölümü dini eğitim görmediğini belirtmişlerdir (Arslan, 1998).

İçinde bulunulan psikolojik ve sosyal şartların, ergenin madde kullanımına etkisine yönelik görüşleri

Ergenlerin maddeyi ilk defa kullanmalarında etkili olan psikolojik ve sosyal nedenlere bakmak amacıyla katılımcılardan, maddeyi ilk kullanım zamanlarına gitmeleri ve o an hangi duygu ve düşünce ile maddeyi kullandıklarını hatırlamaları istenmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu (N=12, %86) maddeyi ilk kullanımını değerlendirirken "rahatsız edici düşüncelerden kaçınmak için madde kullandım" yanıtını vermiş, diğer kısmı ise (N=2, %14) ilk madde kullanımlarında "merak" duygusunun etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Maddeyi ilk kullanım öncesinde yaşandığı belirtilen duygu ve düşüncelere dair, katılımcılar tarafından verilen yanıtlardan biri de şu şekildedir; "*Yaşadığım olumsuzlukları düşünmek istemiyordum ve rahatlamaya çok ihtiyacım vardı* (K2, K3, K5, K7, K9, K10, K13, mk.)."

Ergenlik dönemi hassas bir dönem olduğundan, ergenlerin her an riskli durumlarla karşı karşıya gelmeleri de olasıdır. Özellikle psikolojik olarak bu dönemde yoğun ve değişken bir şekilde gelgitlerin yaşanması, ergeni düzensizliğin kucağına

itmektedir. Paikoff ve Brooks-Gunn' a (1991) göre ergenlik çağında abartılmış, kolay ve çabuk değişen duygu durumları görülmekte, genç kaygı-mutluluk, sevinç-sıkıntı, kızgınlık-taşkınlık duyguları arasında gelip gitmektedir. Bu gelgitler eşliğinde iletişim kurmaya çalışmakta, karşısındaki kişinin duygu durumundan olabildiğince etkilenmektedir. Duygularındaki bu gelgitler onun davranışlarına da yansıtacak ve genç, kızdığı ve öfkelenildiği kişiyi bir süre sonra yüceltebilecek, sevgi ve ilgiyle ilişki kurduğu kişilere zamanla nefret duymaya başlayabilecektir.

Hangi psikolojik ve sosyal şartlar, ergeni madde bağımlılığına itmekte veya buna yatkın duruma getirmektedir sorusu ile elde edilen araştırma bulguları, alan yazınla örtüşmektedir.

Butter (2002) ve Joseph ve ark (2000) stresli yaşam deneyimlerinin, ergenlerde madde kullanım riskini artırdığını söyler. Stresli yaşamsal deneyimlerden kasıt, aile üyesinin kaybı, istismar (fiziksel/cinsel), ebeveynlerin kavgası ve boşanması, trajik bir kaza, fakirlik, ayrımcılık (ırk, cinsiyet, yaş, vd.), göç, aile üyelerinden birinin madde kullanımı vb. olaylardır (akt. Sayar ve Şenkal, 2016). Ergen bu rahatsız edici ortamlardan ve duygulardan kaçma eğilimine girer ve kimi zaman da bu durumu onu riskli davranışlara yönlendirir.

Berkem ve İpek, 2002 yılında “Öğrenciler Arasında Madde Kullanım Yaygınlığının ve Özelliklerinin Belirlenmesi” isimli araştırmasında, ergenlerde bağımlılık yapan maddelerin kullanım yaygınlığının ve kullanımına neden olan faktörlerin tespiti amacıyla yaptığı çalışmada, uyuşturucu madde denemiş olan ergenlerin, maddeyi deneme nedenlerinin başında %27'lik bir oranla “merak”, %21'lik bir oranla “bilgi eksikliği” ve %19'luk bir oranla da “arkadaş teklifi” gelmektedir. Ergenlerin aile, okul ve arkadaş çevrelerinde bağımlılık yapıcı maddeleri kullanan modelin olması ve öğrencilerin bu çevrede kullanılan maddeleri kullanması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ergenlerin yakın çevresinde, madde bağımlılarının bulunmasının, onlar için risk oluşturduğu vurgulanmıştır.

Katılımcılar, madde kullanımı süreçlerinde, kendilerini madde kullanımına yönlendirecek ve madde kullanımını normal bir davranış olarak algılamalarına neden olacak kişilerin varlığından ve bunlardan olumsuz anlamda etkilendiklerinden bahsetmişlerdir. Katılımcıların tamamı (N=14, %100) “madde kullanımına başlama ve

devam ettirmene model olacak, çevrende madde kullanıcısı var mıydı” sorusuna “evet” cevabını vermişlerdir.

Madde kullanımı süreçlerinde model olan kişilerden ne boyutta etkilendiklerine dair yöneltilen soruya, katılımcıların 10’u (%71) madde kullanımına başlama ve devam ettirme sürecimde, çevremde bulunan madde kullanıcısı “çok etkili oldu” şeklinde yanıtlarken, katılımcıların 4’ü ise “kısmen etkili oldu” şeklinde yanıtlamışlardır.

Madde kullanıcısı bir ergenin bu soruya cevabı şu şekilde olmuştur; “*Herkesi iyi niyetli zannederdim. Çevremdeki insanlara da böyle baktım ama beni yanılttılar. Olumsuz örnek oldular* (K4,23, mk.)”

Ergenin madde bağımlılığında etkili olduğu saptanan sosyal etkenlerden birisi de olumsuz rol modellerdir. Katılımcıların tamamı, maddeye başlamalarında başka birinin madde bağımlılığının etkisinde kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcılar, buldukları ortamlarda, popüler olan kişileri model aldıklarını ve bu kişilerin büyük bir kısmının da madde kullanıcısı olduğunu ifade etmişlerdir.

Fromm (2004) ergenliği, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bireyin kendi kimliğini bulmaya çalıştığı bir geçiş dönemi olarak tanımlar. Ona göre ergen bu geçiş döneminde kim olduğunu, nereden ve niçin geldiğini, kısacası hayatını sorgular. Bu sorgulama kendisini, geçmişle geleceği arasında düşünmeye, amacının ne olduğuna dair bir kanaate ulaşmaya, cinsel kimliğiyle yüzleşmeye, bir ideoloji ve inanca yakınlaşmasına yönlendirecektir. Ancak birey bu sorulara tek başına cevap bulmakta zorlanacak, ihtiyacı olan bu desteği sosyo-kültürel çevresinde ve model aldığı felsefi/dini düşünce sistemlerinde arayacaktır. Ergenlikte yoğun ve hızlı bir değişim yaşayan ve bunlara uyum sağlamaya çalışan birey, Günay’ a (1999) göre yaşadığı bu değişimleri anlamlandırmaya çalışacak ve bu süreci başarılı bir şekilde atlatılabilmek için değer verdiği referanslara gerek duyacaktır.

Ergenin onaylanma isteği, onu özellikle kendi çevresinde onaylandığını gözlemlediği kişilere yöneltmekte, bu kişileri kendisine model almaya başlamaktadır. Özden ve Barışeri de (2010), bu tür ortamlardaki kişilerin (sanatçı, vb.) hayatlarının örnek alındığını ve onlar gibi davranılmaya başlandığını ifade etmişlerdir.

Özgan (2014), televizyon programlarında zararlı maddelerin (sigara, alkol, vs.) günlük hayatın bir unsuruymuş gibi gösterildiğini ifade etmiştir. Özkan (2006) ve Sözen (2004), gençlerin, ekranlarda popüler olan kişileri model aldıklarını ve onların olumsuz yönlerini de benimsediğini, bu yüzden de TV programlarının kişilerin kimlik karmaşası yaşamasında, alkol, sigara, madde bağımlılığı, gece hayatı ve benzeri olumsuz alışkanlıklar kazanmalarında oldukça etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Madde bağımlılığında da karşılaşılan popüler kültür olgusu, yukarıda da ifade edildiği gibi, bireyler ve özellikle de gelişim çağında ve arayışta olan ergenler için riskli bir alandır. Sosyal yaşamda doyumunu elde edemeyen ergen, bunu temin için başvurduğu televizyon ve internetin etki sahasından çıkamamaktadır. Bunun içerisinde özellikle müzik kültürü onlar için ayrı bir alan oluşturmaktadır. Fark edilmek isteyen genç, kendisini gösterme yeteneği kazanamadığından, özellikle kendisi ve çevresince sevilen bir sanatçının sesi ve müziği ile “ben buradayım” demeye ve bunun için cep telefonuna yüklediği şarkıyı bulunduğu ortamda yüksek sesle başkalarına dinletmeye çalışır. Baytaş ve Demir’ e (1999) göre de, ergenlerde popüler müzik unsurları çok etkilidir ve dinlenen, hayranı olunan sanatçıların hayat tarzları örnek alınmaktadır.

Madde kullanımının ergene yaşattığı duygulara yönelik soruya, katılımcıların 6’sı (%43) maddeyi kullandığında “haz alıyor ve rahatlıyorum”, 4’ü (%29) “sanrı (halüs) görüyor ve hayal âleminde yaşıyorum” ve 4’ü de (%29) “sosyal statü kazanıyorum” şeklinde cevaplamışlardır.

Katılımcılardan tarafından bu konuda ifade edilen görüşlerden birkaçı “*Onu içtiğim zaman canım sıkılmadan vakit geçiriyor, kimse olmadan da eğlenebiliyordum (K4, 23, mk.)*”; “*Maddeyi kullandığımızda kendimizi büyümüş bir insan gibi hissediyorduk (K5, 20, mk.)*” şeklindedir.

Kullandıkları maddelerin kendilerini geçici süreliğine de olsa rahatlattığı, kaygılarını giderdiği, haz verdiği, yaşamak istediği şeyleri gerçekte olmasa da hayalen yaşattığı, kendisine güvenini artırıp sosyal statü kazandırdığı yönündeki bulgular alan yazınla örtüşmektedir.

Ziyalar’ a (1999) göre huzursuzluk ve sıkıntılardan kaçmak için maddenin aranması, maddeye karşı psikolojik bir bağımlılıktır ve neredeyse bütün bağımlılıklarda bu olgu yaşanır. Madde alındığında rahatlık, doyum ve haz oluşur.

Katılımcılardan özellikle uçucu mahiyetteki maddeleri kullananların ifade ettiği “trip” hali, maddenin onu alıp götürdüğü, ne yapmak istiyorsa hayalen yapabildiği bir zaman diliminde yaşanan duygu halini anlatmaktadır. Trip, uzak doğuda rahiplerin Tanrı’yı ve kendilerini bulmak için yalnız başlarına, uzak dağların zirvesine yaptığı yolculuğun ismidir. Trip sözcüğü, bilindiği kadarıyla 1960’larda hippî gençliğinin LSD kullanımı ile yaşadığı farklılaşmayı anlatmak için kullanılmıştır. LSD’ nin kişide iç görüyü artırdığına, bu şekilde kendini ve gerçekleri daha kolay anladığına inanılıyordu (ogelk.net).

Madde kullanıcısı ergenlere yöneltilen “maddenin yerine ne konursa, maddenin kendilerine yaşattığı duyguyu yaşatır” sorusuyla “ergenin yaşamında eksik olan hangi faktörün yerini, maddenin doldurduğunu görmek” amaçlanmıştır. Katılımcılara, “*madde kullandığında yaşadığın duyguyu, maddenin dışında hangi etken meydana getirebilir*” sorusu yöneltildiğinde, büyük çoğunluğunun (N=9, %64) farklı cümlelerle de olsa, aile ve ebeveyn ilişkilerine temas etmeleri, ailevi problemlerin ortadan kalkmasıyla maddeye olan ihtiyacın ortadan kalkacağını belirtmeleri dikkat çekmektedir. Katılımcıların 9’u (%64) sağlıklı aile içi ilişkilerin, 7’si (%50) kendilerini meşgul edecek sosyal ve sportif aktivitelerin ve 6’sı da törel (manevi) değerlerin nitelikli yaşanmasının kendilerine maddeden elde edilen duyguyu yaşatacağını ifade ettikleri görülmüştür.

Buradaki bulgularla, alan yazın benzerlik göstermektedir.

Günay’ a (1999) göre, ergenlikte yoğun ve hızlı bir değişim yaşayan ve bunlara uyum sağlamaya çalışan birey, yaşadığı bu değişimleri anlamlandırmaya çalışacak ve bu süreci başarılı bir şekilde atlatabilmek için değer verdiği referanslara gerek duyacaktır. Bu değer verilen referanslar ergen tek başınayken de onunla olduğu sürece koruyucu etkisi daha kapsayıcı olacaktır. Day & Maltby (2003) tarafından yapılan çalışmada, olumlu dinî başa çıkma fırsatını kullanan kişilerin, stresli yaşam ortamlarına karşı pozitif bir bakış açısıyla yöneldiği, bunu kişisel gelişimine katkı sağlayacak şekilde yorumladıkları sonucuna ulaşılmış ve bu bakışlarının, onları psikolojik açıdan öznel iyi oluşa da yönelttiği gözlenmiştir.

Basut (2006) sorunlu durumlarla başa çıkmayı, iç ve dış dünyadan kaynaklanan zorlukları ve gereksinimleri gidermek, kontrol altına almak ve bundan kaynaklanan gerginlikleri azaltmak için gösterilen bilişsel ve davranışsal çaba olarak tarif ederken,

Pargament (2001) kişinin stres oluşturan problemlerle mücadelesinde, inancını kullanmasını dinî başa çıkma yöntemi olarak tanımlar. Pargament, 2005’ deki bir çalışmasında da, kişinin dinî başa çıkma yöntemini kullanmasının, yaşanan ve algılanan olumsuzlukları, olumlu bir bakış açısıyla değerlendirmesinde çok işe yaradığını belirtmiştir.

Burada dini başa çıkma yöntemlerinin kullanılması sadece bağımlılar için düşünülmemeli ve bağımlı olmadan önce de bu konunun maddeden uzaklaştırıcı yönlerine bakılmalıdır. Bu konuda alan yazında yer alan çalışmalara baktığımızda benzer bulgularla karşılaşılmaktadır.

Bu konuda yapılan çalışmalarda araştırmacılar, günlük yaşam içinde karşılaşılan ve kriz oluşturacak problem durumları karşısında, manevi tutum ve davranışların, bireylerin yaşadıkları zorluklara yönelik sağaltıcı anlamlar yüklemelerine yaradığı ve ayrıca aşkın olana inanma ve güvenmenin, kontrol edemediği problemler karşısında, çaresiz olmadığını hissetmesine yardımcı olduğunu bildirmişlerdir (Pargament, Koenig ve Perez, 2000).

Eryücel (2013), çalışmasında bireylerin problemlerle karşılaştıklarında çözüm için ortaya koyulan diğer başa çıkma yöntemlerinin (mücadele etme, göz ardı etme, vd.) yetersiz kaldığına değinmiş ve bundan ötürü kişilerin psikolojik sorunlarının da giderek arttığına işaret etmiştir. Bu problemlerle mücadelede, dini başa çıkma yöntemlerinin kullanılmasıyla ilgili ulaştığı sonuçlar şu şekildedir; Bireylerin dini başa çıkma yöntemlerini olumlu yönde kullanmaları, yaşadıkları problemlerle olumlu şekilde anlamlandırmaya meyilli hale getirmekte ve reddetmek yerine kabullenici tutum içerisinde çözüme dönük adımlar atmalarını hızlandırmaktadır. Ve bütün bunlardan dolayı, olumlu dini başa çıkma yöntemlerine dair donanımı olan bireyler, problemlerle mücadele ederken bunu sıkça kullanmaktadırlar.

Madde kullanımının törel (manevi) ve hukuki olarak yasak oluşunun, ergenleri ne kadar etkilediğine yönelik görüşleri

Madde kullanımının hukuki yönden yasak oluşunun, ergenlerin madde kullanımına etkisini görmek amacıyla katılımcılara “Hukuksal olarak madde kullanımının yasak olması senin madde kullanımında ne ölçüde etkiliydi ve bundan sonraki etkisi nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük kısmı (N=11, %77),

hukuken madde kullanmanın yasak olmasının kendileri için hiçbir etkisinin olmadığını ifade ederken, 2'si (%14) kısmi etkisi olduğu, 1'i ise (%7) bu durumun kendisi için çok etkili olduğu şeklinde yanıt vermişlerdir. Çok etkili olduğunu ifade eden kişi, geleceğe dair hedeflerinin olduğunu ve bunun için de kaygı taşıdığını, o yüzden bu konuyu önemseydiğini belirtmiştir.

Bir katılımcının bu soruya verdiği cevap şu şekildedir; “*Yasak olduğu için gizli saklı yapıyorduk, ama yapıyorduk. Yasakların olumlu bir etkisi yok, bir şekilde yine kullanırım. Bunu içen bir insan her türlü buluyor* (K14, 22,mk.). ”

Madde kullanımının törel (manevi) değerler yönüyle yasak olmasının, ergenlerin madde kullanımına etkisini görmek amacıyla katılımcılara “Madde kullanmanın törel (manevi) yaşam yönüyle yasak olması madde kullanımınızda için ne kadar etkili?” sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların tamamı (N=14, %100) kesinlikle etkili olduğu şeklinde cevap vermişlerdir.

Bir katılımcının verdiği cevap; “*Beni en çok manevi olarak yasak olması etkiliyor, diğer yasakta gizlenerek bir yerlerde kullanıyorsun ama manevi olarak bu mümkün değil, yani Allah'tan gizlenemiyorsun, konu vicdani ve vicdanını kendinden uzaklaştıramıyorsun. Düşünüyorum ve aklımdan hiç çıkmıyor. Allah bize akıl vermiş ve bunu bile bile kullanmak beni çok rahatsız ediyor* (K9, 19, mk.). ” şeklindedir.

Burada katılımcıların tamamına yakını, madde kullanımlarında hukuki yasakların önleyici etkisinin yeterli olmadığını, törel (manevi) yasakların ise önleyici etkisinin çok daha yüksek olduğunu, yeterli ve nitelikli bir şekilde törel (manevi) donanımı olan bireylerin maddeye başlama ve devam ettirme olasılıklarının daha düşük olduğunu belirtmişlerdir.

Madde kullanımının hukuki olarak yasak olmasının, kendi madde kullanımlarında hiç etkili olmadığını (%77) ve kısmen etkili olduğunu (%14) ifade eden katılımcılar, kendilerini madde kullanmaya iten nedenlerin etkisinin, maddeyi kullanmanın yasak olması ve getirilerine göre daha önde olduğunu ifade etmişlerdir. Yaşamın çok etkili olduğunu ifade eden bir kişi ise, geleceğe dair hedeflerinin olduğunu, bunun için kaygı taşıdığını ve bu nedenle de önemseydiğini belirtmektedir. Buna karşılık katılımcıların tamamı törel (manevi) yasakları önemseydiklerini ve bu yasakların kendilerini kaygılandırıldığını ifade etmişlerdir.

Madde kullanımının resmiyette yasak olmasının, katılımcıların çoğu (%93) tarafından fazla önemsenmediği, buna karşın törel (manevi) yasakların ise tamamı tarafından (%100) önemsendiği görülmüştür.

Madde kullanımının yasaklanmasına ve ilerleyen teknoloji ile daha da artırılan güvenlik önlemlerine rağmen, EMCDDA (2009) ve WHO (1997) verileri ile ortaya konulan, dünyada madde bağımlılığı oranının yükselmesi, mevcut önleme çalışmalarının tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Madde kullanımının yasak olmasının, önleme çalışmalarında ne boyutta etkili olduğuna dair Sayım' ın (2000) aktardığı Hollanda örneğinde de benzer bulgulara rastlanmaktadır. Hollanda, bağımlılık yapan maddelerden esrarın, alım, satım ve kullanımını serbest bırakmış ve devamında bu maddenin bağımlısı oranında değişim olup olmayacağı noktasında bir tür deneme sürecine gidilmiştir. Süreç sonunda yapılan araştırmalarda esrar bağımlısı oranı 16-19 yaş grubu içinde % 25 ten, % 23'e düştüğü görülmüştür.

Madde kullanımının, ergenin kendisi ve çevresinde meydana getirdiği olumsuzluklara yönelik görüşleri

Kullanmakta oldukları madde/maddelerin yaşamlarında meydana getirdiği olumsuzluklar nelerdir sorusuna madde kullanıcısı ergenlerin tamamı (N=14, %100) “beden ve ruh sağlıklarının olumsuz etkilendiği, çok büyük ekonomik ve zaman kaybı ile aile ilişkilerinde büyük tahribatlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğu (N=12, %86) madde kullanımının kendilerine verdiği olumsuz etki olarak, sosyal ortamlardan dışlanma, törel (manevi) suçluluk duygusu yaşama ve yoğun mutsuzluk hissi yaşama olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların 10'u (%71) madde kullanımından dolayı eğitimlerinin durduğunu, 8'i (%57) çevreye ve kendine güvenini kaybettiğini, 5'i de (%36) hafıza kaybı yaşadığı ve sanrılar görmeye başladığını ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan birinin bu soruya verdiği yanıt “*Beden-ruh sağlığıma ve aileme çok zarar verdim. Hiç arkadaşım kalmadı. Maddi yönden para yetiştiremiyordum, son 3 senede hesaplamama göre zaman kaybımın yanında, 25-30 milyar civarı da param gitmiş (K4,23, mk.)*” şeklindedir.

Katılımcıların kullanmış oldukları maddeler yüzünden, kendilerinin dışında, sosyal yaşamlarında başkalarına da zarar verip vermedikleri, eğer veriyorlarsa bunların

kimler olduğunu görmek için yöneltilen bu soruya katılımcıların çoğu (N=10, %71) en fazla annelerinin zarar gördüğünü belirtmişlerdir. 6'sı (%43) kardeşlerine, 5'i (%36) babasına, 4'ü (%29) anneannesine, 1'i de (%7) babaannesine, halasına ve çocuğuna çok zararının olduğunu ifade etmişlerdir.

Madde kullanıcısı ergenlerin, bağımlılıktan kurtulmak için ortaya koydukları yönelim ve davranışlar

Katılımcıların tedavi olma sürecine yaklaşımlarına ve tedavi olanların bu süreçlerine bakıldığında, bir kısmı (N=8, %57) birçok kez tedavi gördüğünü, tedavi sonrasında belli bir süre madde kullanmadığını, kendi tabirleri ile “temiz kaldığını” ancak kendi bağımlılık eğilimleri, çevresel etkenlerle birleştiğinde yeniden maddeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 5'i (%35) hiç tedavi olmadığını ve törel (manevi) değerlere yönelerek maddeden uzak kalmaya çalıştığını, 1'i ise (%7) ilk kez tedavi alıyor olduğunu belirtmiştir.

Madde kullanıcısı ergenler, bu durumlarından kurtulmak için girişimlerde bulduklarını, ancak tedavi süreçlerinin yarım kaldığını, uygulanan tedavilerin, maddeden uzak durma konusunda etkisinin uzun sürmediğini belirtmişlerdir. Bu durum, ülkemizde sürdürülen tedavi yöntemlerinin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bir katılımcının tedavi süreci ile ilgili ifadesi şu şekildedir; “ *Bu AMATEM' e 14. yatışım. Yüzlerce kez bu son kullanışım demişimdir. Hepsi hüsrarla sonuçlandı. (K3, 24, mb.)*”

“Hangi alanlarda ve ne tür önlemler, ergenlerin madde kullanımına yönelimini engeller” sorusuna madde kullanıcısı ergenlerin penceresinden cevapların arandığı bu kısımda, katılımcıların her biri kendi yaşadıkları sorunlar çerçevesinde, çözüm adına yararlı olacağını düşündüğü beklentilerini ifade etmişlerdir. Bunlar “ailelerden beklentiler, arkadaşlarından beklentiler, okul-öğretmenlerden beklentiler ve diğer kişi-kurumlardan beklentiler” şeklinde 4 başlık altında incelenmiştir.

Ailelerden beklentileri

Madde kullanıcısı ergenlere, madde kullanımının önlenmesi adına ailelerden beklentileri sorulmuş, katılımcıların tamamı (N=14, %100) ailelerin çocuklarını,

enerjilerini harcayabilecek ve kendilerini ifade edebilecekleri sosyal ve sportif faaliyetler içerisinde girmeleri konusunda buldukları uygun zeminlere teşvik etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların 13'ü (%93) ailelerin, çocuklarının sadece fiziksel ihtiyaçlarının değil, duygusal ihtiyaçlarının da karşılanmasının gerektiğini, 7'si (%50) çocukların disiplinli ve amaçlı yetiştirilmesi, çocuklarını evden uzaklaştıracak yaklaşımlardan kaçınılması ve onların kimlerle arkadaşlık yaptığına dikkat edilmesi, 6'sı (%43) sadece kendi zevk ve beklentileri karşılanmıyor diye evde huzursuzluk çıkarmamaları, intikam almak ve birbirinden kurtulmak için boşanmayı seçen anne babaların bu konuda adım atmadan önce çocuklarını düşünmeleri gerektiği şeklinde beklentilerini ifade etmişlerdir.

Ortak tema, aile içerisinde sağlıklı bir iletişim ortamı oluşturulduğunda, olumsuzluklar yaşansa bile, ergenin bu ortam sayesinde, sokağa kaçmak yerine ailesinden destek almaya çalışacağı şeklinde belirlemektedir. Ailelerden beklentilerle ilgili bir katılımcının görüşü; *“Bizi evde tutarak koruyacaklarını sanıyorlar, ama gençler kapalı yerde hapis gibi duramaz ki, enerjisini bir şekilde harcaması gerekir. Genç dışarı çıkınca karşısına ne gelirse onunla ilgileniyor, bu her zaman iyi şeyler olmuyor. Anne babalar da çocuklarının enerjilerini harcayabilecekleri, sportif çalışmalar yapabilecekleri yerlere yönlendirmeliler (K2, 24, mk) ”* şeklindedir.

Katılımcılardan “çok gevşek bırakıldığı için madde bağımlısı olduğunu” söyleyenler, “ailelerin çocuklarını sıkı bir şekilde takip etmeleri gerektiğini” ifade ederken, “aileleri tarafından çok sıkıldıklarından dolayı sokağa yönelen ve bu şekilde madde bağımlısı olduklarını” söyleyenler ise, “çocukların aileler tarafından çok sıkılmamaları gerektiği” yönünde görüş bildirmişlerdir. Diğer bir görüş ise; “ailelerin çocuklarını, kendilerini sağlıklı bir şekilde ifade edebilecekleri, enerjilerini yararlı bir şekilde harcayabilecekleri sosyal ve sportif faaliyetler içerisinde girmeleri konusunda teşvik etmeleri ve buna uygun zeminleri araştırmaları gerektiği” yönünde fikir beyan etmişlerdir.

Nedeni ne olursa olsun, anne ve babaların sıkıntılı ilişkilerinin direkt çocuklarına yansıdığı, bu olumsuzlukların kendilerini evden uzaklaştırıp sokağa ittiği ve zararlı alışkanlıkları bu sosyal ortamda kazandıklarını ifade etmişlerdir. Sağlıklı aile ortamı olan ve sağlıklı özellikler sergileyen çocukların sokağa bağlı olmadıkları ve genelde

aileleri ile vakit geçirdiklerini, sokakta da sağlıklı aile ortamından kaçan çocukların sıkça vakit geçirdiği ve bunun da olumsuz özelliklerin kişiden kişiye aktarılmasında etkili olduğu şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Ortak temaları; aile içerisinde sağlıklı bir iletişim ortamının tesis edilmesi durumunda, ergenin yaşamında olumsuzluklar gelişse bile, bu iletişim ortamı sayesinde ergenin hemen yanlışa yönelmeyeceği, yine ailesinden destek alacağı şeklinde belirlemektedir. Madde kullanımında risk grubuna giren çocukların çoğunlukla sağlıklı olmayan iletişim ortamı ve düşük ebeveyn yeterliğine sahip ailelerden geldiği gözlenmektedir. Bu çocuklar fiziksel ve psikolojik şiddetle daha fazla muhatap olmakta ve kendilerini değersiz hissetmekte (Campo ve Rohner, 1992), bu değeri başka ortamlarda aramakta ve bunu yapabilmek için de bazı nesnelere ihtiyaç duyabilmektedirler. Ergenin, yakın ilişkiler ve güven duygusunu yeterince yaşıyor olması, kendisinin aile ortamına ait olduğunu ve anlaşıldığını hissetmesi, onun maddeye yönelme riskini ciddi anlamda azaltmaktadır. Yine bu konuda yapılan bir araştırmada Gürçay (2008), madde bağımlısı olan ergenlerin % 55 gibi yüksek bir oranının, kendi yakınlarına güvenmediği bilgisine ulaşmıştır.

Bowden'in (1990), "ergenlerin madde kullanmasında ailenin rolü" konulu Amerika' da yaptığı bir araştırmada, madde kullanımında aile içi uyum ve iletişimin yanında anne ve babanın madde kullanıp kullanmamasının etkisi incelenmiştir.

Araştırmaya, ergenlik dönemi içerisinde olan 306 kız ve erkek lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın sonunda, ergenlerin madde kullanımında anne-babanın rolünün önemli olduğu belirlenmiştir. Düzenli bir aile yapısı olan ve anne-babası az oranda madde kullanan ergenlerin de az oranda, düzensiz aile yapısı olan ve anne-babası çok oranda madde kullanan ergenlerin ise çok oranda madde kullandığı saptanmıştır. Aile yaşantılarında uyumun, bu ailelerde anne-babayı model almanın, ergenlerin madde (alkol, tütün ve uyuşturucu) kullanım kararlarında önemli bir etkisi olduğu vurgulanmıştır.

Ögel ve arkadaşlarına (2001) göre, madde kullanımı ve bağımlılığının etiyolojisini ortaya çıkartmak amacıyla yapılan araştırmalar, ailelerden kaynaklı koruyucu veya riski artıran etmenlerin, çocukların madde kullanımına etkisini ortaya koymaktadır.

Ebeveynle çocuk arasındaki iletişimin türü, aile içerisinde uygulanan disiplin yöntemi ve aile içinde çocuğa model olma etmenleri, aileye bağlı etmenler arasında ön plana çıkmaktadır (Patterson, 1982; Penning & Barnes 1982).

Akran ve arkadaşlarından beklentileri

Madde kullanıcısı ergenlere, madde kullanımının önlenmesi adına arkadaşlarından beklentileri sorulmuş, katılımcıların tamamı (N=14, %100) maddeye hiç bulaşmamış akranlarını maddeden uzak kalmaları konusunda uyarılmaktadır. Yine katılımcıların çoğu (N=10, %71) kendileri de birer madde kullanıcısı oldukları halde, arkadaşlarını madde kullanan kişilerden uzak durmaları konusunda uyarılmaktadırlar. Katılımcıların bir kısmı ise (N=4, %29) madde kullananlardan uzak durmalarını söylerken onları dışlamamaları da gerektiğini ifade etmişlerdir.

Ergenlerin arkadaşlarından beklentileri ile ilgili katılımcı görüşlerinden biri de şu şekildedir; “ *Ellerinden geldiğince maddeden uzak dursunlar. Kullanan arkadaş ortamına girmesinler onlarla arkadaşlık kurmasınlar. Bu beni yalnız bırakabilir ama onlara yazık olmasın benim gibilerle arkadaşlık kurmasınlar. Çünkü bir bağımlı ile beraber olanında bağımlı olma ihtimali yüksektir. İllaki zayıf bir anı denk gelir. Bende öyle olmuşum (K1, 16,mk.).*”

Altuner ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan, madde kullanımına yönelik bir araştırmada, erken yaşlarda esrar kullanan bireylerin, sonrasında da madde kullandığına yönelik anlamlı ve pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Erken yaşlarda esrar kullanmanın ve aynı zamanda suça karışmanın, arkadaş çevresinde suç işleyen bireylerin varlığı ile ilişkili olduğu, arkadaş faktörünün madde kullanımı ve suç davranışına etkisi olduğu, ergenlerin suça karışan arkadaşları ile uyumlu davranışlar geliştirerek suça karıştıkları bulgularına ulaşılmıştır.

Okul ve öğretmenlerden beklentileri

Madde kullanıcısı ergenlere, madde kullanımının önlenmesi adına eğitim ortamları ve öğretmenlerden beklentileri sorulmuş, katılımcıların 11'i (%78) bireysel farklılıkların göz ardı edilmeden değerlendirme yapılması gerektiğini, 10'u (%70) öğretmenlerin ve diğer okul personelinin, öğrencileri anlaması ve bunu hissettirmesi gerektiğini, 8'i (%57) öğrencinin kimseyle kıyaslanmaması ve özellikle arkadaşlarının içinde rencide edilmemesi gerektiğini, 7'si (%50) okulun öğrencisi olmayan kişilerin

okul ortamlarına alınmaması gerektiğini ve 6'sı da (%43) devamsızlığı fazla olan öğrencilere daha çok dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Bu soruya katılımcılardan birinin verdiği cevap; “*Öğretmenler çocuklarla göz teması kursunlar. İlgilendiklerini gösterebilirler. Sürü yönetir gibi çocukları yönetmesinler. Herkesin kendine göre bir sorunu var. Her çocuk farklı yapıya sahip bu yüzden sınıfa sürü gibi davranmasınlar (K9, 19, mk.)*” şeklindedir.

Gorman'a (1997) göre, madde kullanımını önlemek için önemli bir ortam da okullardır ve buralarda yapılacak uygulamalar da sorunun çözümüne büyük katkı sunacaktır.

Madde kullanımı sorununu önlemek için okullarda uygulanan aile odaklı çalışmaların oldukça etkili olduğu görülmüştür (Patterson, 1982; Reid, 1975; Falco, 1992).

Okullarda uygulanmış olan önleyici çalışmalara bir örnek de, Avustralya'da uygulanan DISC (Drug Interventions in the School Community) programıdır. 2000 yılında uygulanan bu programda, öğrenci-öğretmen ve anne babalar hedef alınmıştır. Burada katılımcı 120 öğretmene ilk ve son test değerlendirme yapılmış, bu değerlendirme sonucunda, bilgi, özgüven, tutum ve toplumsal bilinçlenme yönlerinde gelişmeler görülmüştür. Yine bu programda katılımcı olan 88 ebeveyne de ilk ve son test yapılmış, sonuçlara bakıldığında aynı alanlarda olumlu yönde değişim olduğu gözlemlenmiştir (Kelly & Sander, 2001).

Diğer kişi ve kurumlardan beklentileri

Son olarak katılımcılara içinde buldukları madde kullanım süreci ile ilgili diğer kişi ve kurumlardan neler beledikleri sorusu yöneltilmiştir. Ergenlerin, çevrelerindeki diğer kişilerden ve kurumlardan beklentilerine bakıldığında, 12'si (%86) toplum tarafından dışlanmaktan rahatsız olduğunu ve bu tür yaklaşımlardan uzak durulması gerektiğini, 11'i (%78) ergenlerin madde kullanımında büyük etkisi olduğunu düşündükleri “boş zamanlarını değerlendirebilecek kolay ulaşılabilir, ücretsiz ve nitelikli ortam eksikliğinin giderilmesi gerektiğini ve son olarak da 8'inin (%57) toplumun tüm bireylerinin madde kullanımı ve bağımlılara yaklaşım konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Toplumca “uzak durulması gereken kişiler” şeklinde yaklaşılan madde kullanıcıları bu durumdan çok rahatsız olduklarını ve bunun kendilerini maddeye daha da yaklaştırdığını ifade etmektedirler. Konu hakkında toplumsal farkındalık oluşması ve madde kullanıcılarının daha fazla sosyal yaşam içerisine çekilmesi, toplumun diğer üyelerine düşen bir sorumluluk şeklinde belirmektedir.

Bir katılımcının görüşü şu şekildedir ; “ *Bu madde bağımlılığı çorap söküğü gibi bir şey. Bir yerden başladı mı söküle söküle ortada çorap bırakmıyor. Bizde o çorabın bir parçasıyız toplumdaki diğerleri gibi.*” (K3, 24, mk.)

Madde kullanımının ve bundan kaynaklanan sorunların ortadan kaldırılması ve önlenmesi için bu sorunun yaygınlaşmasını önleyecek çok yönlü (ergen, arkadaş gurubu, ailesi, okul ve toplumu da içine alacak) çalışmalara ihtiyaç vardır.

BÖLÜM V

ÖNERİLER

Ergenlik dönemindeki bireyleri madde kullanımına yönelten ve bağımlı olmasına neden olan psikososyal faktörlerin incelendiği araştırmanın bu bölümünde, uygulayıcılara ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

Uygulayıcılara yönelik öneriler

1. Daha maddeyle karşılaşmadan, maddeler ve bağımlılığı hakkında, çocuk ve ergenlerin nitelikli ve sağlıklı bir şekilde bilgilendirilmesi, buna yönelik eğitici programların yapılması, onların maddeden uzak durmalarına katkı sağlayacaktır.
2. Madde kullanımının önlenmesi amacıyla, sadece risk altında görülen çocuk ve ergenler değil, onlarla aynı yaşam alanını paylaşan toplumun diğer fertlerinin de, madde bağımlılığı ile ilgili farkındalıklarının sağlıklı bir şekilde artırılması ve bu konuda neler yapabilecekleri konusunda bilgilendirilmesi, önemli görülmektedir.
3. Ergenleri, maddeden uzak tutmak için toplumun tüm bireyelerine fizyolojik ve psikolojik yönden sağlıklı yaşam becerilerinin kazandırılması önerilmektedir.
4. Madde kullanımı ve bağımlılığında model etkisinin yüksek olmasından dolayı, ergenlere model olacak konumda olan ve onlarla sürekli iletişim halinde bulunan meslek grubundaki kişilerin üst düzeyde duyarlı hale gelmesi önem taşımaktadır. Bu kişilerden (anne baba, öğretmen, idareci, doktor, sağlık çalışanı, polis, vd.) sigara, alkol, madde, vb. olumsuz alışkanlıkları bulunanlar, bu alışkanlıklarını çocuk ve ergenlerden gizlemeleri, madde bağımlılığı ile mücadelede oldukça önemli görülmektedir.
5. Model arayışında olan ergenin yaşamında, görmezden gelinemeyecek bir yere sahip olan televizyon, internet gibi medya organlarında yer alan kişilerin (sanatçı, programcı, yorumcu, sunucu, vd.) madde bağımlılığı ile mücadelede daha duyarlı hale getirilmelerinin, çözüme büyük katkı sunacağı düşünülmektedir.
6. “Eşler arası” ve “çocuklarla” sağlıklı iletişim konusunda yeterli düzeyde eğitilmesi amacıyla ailelere yönelik destekleyici çalışmalar yapılmalıdır. Ebeveynlerin, ergenlik dönemine ait özellikleri bilmesi ve ergenlerle sağlıklı iletişime geçme

becerilerini kazanması, onların riskli davranışlara (evden uzaklaşma, olumsuz arkadaş gruplarına bağlanma, suç işleme vb.) girmelerini engellemesi yönüyle çok önemli görülmektedir.

7. Çocuk ve ergenleri, madde kullanımından uzak tutmak için, sadece hukuki engellemelerin yeterli olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı, törel (manevi) değerlerin koruyucu etkisinden de şekilde yararlanılması, madde bağımlılığı ile mücadelede önemli görüldüğünden, özellikle eğitim ortamlarında öğrencilere yönelik düzenlenen değerler eğitimi çalışmaları artırılmalıdır.
8. Ergenlerin madde kullanımında öncül etkenlerden biri olan, boş zamanları değerlendirecek sağlıklı ortamların olmayışı bulgusu göz ardı edilmemelidir. Bu boşluğu maddenin doldurmaması için gerekli önlemler alınmalı ve bu amaçla, ergenlerin ücretsiz hizmet alabileceği, kolay ulaşılabilir merkezler oluşturulmalıdır. Buralarda geliştirici eğitsel, sanatsal, sosyal ve sportif faaliyetleri (yüzme, futbol, basketbol, voleybol, tenis, tiyatro, sinema, resim, müzik, satranç, bowling, bilgisayar oyunları, vd.) içeren aktivite alanlarının kurulması, “*boş zamanları değerlendirebilecek yararlı ortamların olmayışı*” etkenini ortadan kaldıracığı düşünülmektedir.
9. Madde bağımlılığını önlemede ergen ile madde arasında iç engeller koyma (sağlıklı kimlik gelişimi, benlik saygısının yükselmesi, kendini ve başkalarını değerli görme ve koruma, yaşamın anlamlı hale getirilmesi, yaşam doyumu, problemlerle baş edebilme ve gerektiğinde hayır diyebilme becerisinin geliştirilmesi, vb.) da oldukça önemli görülmektedir. Bu konulardaki gelişim, ergenin zorlu yaşam olaylarında daha sağlıklı değerlendirmelerde bulunmasına, kendisi ve çevresine zarar verebilecek riskli girişimlerden de uzak durmasına katkısı olacağı düşünülmektedir.
10. Tedavi olan madde bağımlılarının, tedavi sonrası madde kullandıkları eski ortamlarına dönüşünü önlemek amacıyla, yeni beceriler geliştirmeleri ve yeni ortam edinmelerine olanak sağlanmalıdır. Bunun için yapılacak çevresel düzenlemelerin sonuca götürücü etkisinin yüksek olacağı düşünülmektedir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Bu çalışma sınırlı bir örneklem gurubu üzerinde yapıldığından aynı konunun farklı bölgelerde farklı örneklem guruplarında incelenmesi önerilmektedir.

2. Konu ile ilgili, nitel ve nicel verilerin birlikte deęerlendirildięi karma arařtırma yapılmasına ihtiyaç olduęu dūřunūlmektedir.
3. Ergenlerde madde bağımlılığının önlenmesi için, eğitici programlar hazırlamaya yönelik çalışmaların yapılması anlamlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abalı, O., (2015). *I. Zararlı Alışkanlıklar Sempozyumu, Birey ve Toplum*, 16 Mayıs 2015, Ankara.
- Akın, M., (1996). *Lise öğrencilerinin uyuşturucu-uyarıcı madde kullanımının zararların ilişkin sağlık eğitimi gereksinimleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aksu, A.B., (1998). *Gençlik döneminde görülen zararlı alışkanlıklar ve din eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Arseven, A. D., (1994). *Alan Araştırma Yöntemi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Arslan, Y., (1998). *Alkol bağımlılarının sosyo-kültürel özellikleri ve dini algılama biçimleri (Amatem örneği)*, Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Altuner, D., Engin, N., Gürer, C., Akyay, İ., Akgül, A., (2009). *Madde kullanımı ve suç ilişkisi: Kesitsel bir araştırma*. Tıp Araştırmaları Dergisi: 2009 : 7 (2) :87 - 94
- Babuna, C., Bayhan N., (2009). *Uyuşturucu- Bağımlılık Afeti ve Sorunları, Türkiye ve Balkanlar*. İstanbul: Kara Kutu Yayınları.
- Balseven, A., Özdemir, Ç., Tuğ, A., Hancı, G. H. ve Yıldırım, B. D., (2002). *Madde kullanımı, bağımlılıktan korunma ve medya*. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi: 11 (3), 92.
- Bahadır, A., (1994). *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Basut, E., (2006). *Stresle Başa Çıkma ve Ergenlik*. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi: 13(1), 31-33.

- Baştürk, P., (2000). *Lise öğrencilerini bilgilendirmenin madde konusundaki görüşlerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Bektaş, H., (1991). *Uyuşturucu Batağı*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Berkem, N., İpek, M., (2002). *Öğrenciler arasında madde kullanım yaygınlığı ve özelliklerinin belirlenmesi araştırması*. Bursa: Bursa İl Sağlık Müdürlüğü Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, (2003). *Türkiye’de sağlık hizmetleri, eğitim ve toplumsal girişimle madde kullanımının önlenmesi, madde kullanımı üzerine ulusal değerlendirme çalışması*. Web: www.sosyalhizmetuzmani.org/ucucumaddeler.doc. 04.07.2016
- Blos, P., (1979). *The Adolescent passage*. International Universty Press. New York.
- Blos, P., (1968)., *Character formation in adolescence*. Psycloenlelytic study of child, 23,245-263.
- Booth, M., (1997). *Haşhaştan Eroine Uyuşturucununun 6000 Yıllık Öyküsü*. Çev; Özden Arıkan, İstanbul: Sabah Yayınları.
- Bowden V. R., (1990). *The relationship between family functioning and adolescent substance use*. D.N.S.. Thesis, University of San Diego, California.
- Brooks-Gunn, J.,Reiter, E.O., (1990). *The role of pubertal processes. At the Threshold: The Developing Adolescent*, SS Feld manand GR Elliot (eds.) Cambridge: Harvard University Press.
- Buzlu, S.,Pektekin Ç., (1998). “*Hemşirelik öğrencileriyle diğer öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleriyle sigara ve alkollü içki kullanmaları arasındaki ilişkinin araştırılması*”, Bilimsel Çalışmalar Özet Kitabı, 34. Ulusal Psikiyatri Kongresi ve Uluslararası Uydu Sempozyumu, (29 Eylül/3 Ekim), İzmir.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün,Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Cacciola, J.S., Alterman, A.I., Rutherford, M.J., McKay, J.R., & Mulvaney, F.D., (2001). *The Relationship Of Psyciatric Comorbidity To Treatment Outcomes İn Methadone Maintained Patients*, Drug and Alcohol Dependence: 61(3), 271-280.
- Campo, A.T. & Rohner, R.P., (1992). *Relation ships Between Perceived Parental Acceptance-Rejection, Psychological Adjust mentand Substance Abuse Among Young Adults*. Child Abuse & Neglect: 16 (3), 429-440.
- Cloutier, R., (1982). *Theories the I'Adolescence, Psychologie de l'Adolescence*. Geaten Morin Editeur, Quebec, Çev; Bekir Onur.
- Cohen, L., Manion, L., (1994). *Research methods in Education*. London: Routledge
- Çakmak, D., (1998). "*Türkiye'de Madde Kullanıcılarının Özellikleri*." Bilimsel Çalışmalar Özet Kitabı, 34. Ulusal Psikiyatri Kongresi ve Uluslararası Uydu Sempozyum, (29 Eylül/3 Ekim 1998), İzmir.
- Day, L., & Maltby, J., (2003). "*Religious orientation, religious coping and appraisals of stress: assessing primary appraisal factors in the relationship between religiosity and psychological well-being*". Personality and Individual Differences, 1209-1224.
- Derelioğlu, Y., (1998). *Üniversite öğrencilerinin psikoaktif madde deneyimleri ile kaygı düzeylerinin karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ekiz, D., (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (Geliştirilmiş 2. Baskı), Ankara.: Anı Yayıncılık.
- Ekşi, A., (1999). "*Alkol, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı*", *ben hasta değilim, Çocuk Sağlığı ve Hastalıklarının Psikososyal Yönü*, İstanbul, 187-194.
- Elder, G.H.. (1980). *Adolescence in historical perspective*, Handbook of Adolescent Psychology, Wiley, New York.
- EMCDDA, (2014). Emniyet Genel Müdürlüğü KOM Daire Başkanlığı Ulusal Raporu (2013 verilerine göre), KOM Yayınları, Yayın No; 12, Ankara.

- EMCDDA, (2009). Statistical Bulletin, Web: <http://www.emcdda.europa.eu/stats09>, Erişim: 04.08.2009, 14:00.
- Erikson, E.H., (2014). *İnsanın 8 Evresi*. Çeviren; Gonca Akkaya, İstanbul: Okyanus Yayın
- Erkan, G., (1984). *Türkiye’de ortaöğretime devam eden gençlerin duygusal ve toplumsal gelişimine ilişkin sorunlar*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi 2 (1-3): 70-82.
- Eryücel, S., (2013). *Yaşam olayları ve olumlu dini başa çıkma*. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 10 (23), 251-271.
- Evcin, U., (2014). *Alkol ve madde kullanımı ile ilgili dünyanın en büyük okul anketi: Espad üzerine bir değerlendirme*. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs: Türkiye Yeşilay Cemiyeti, The Turkish Journal on Addictions, Güz 2014, 1 (2), 135-142
- Evren, C. (2004). *Alkol/madde kullanım bozukluğunda kişilik bozukluğu ek tanısı: Bir gözden geçirme*. Klinik Psikiyatri, 7, 111-119.
- Fromm, E. (2004), *Psikanaliz ve din* (Çev: A. Arıtan), İstanbul: Arıtan Yayıncılık.
- Gander, M. J., Gardiner, H.W., (1993). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Çev: Dönmez, A., Çelen, N., Onur, B., 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Geçtan, E., (2006). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- George, F.R., (1991). *Is there a common biological basis for foreign enforcement from alcohol and other drugs?* J Addict Dis., 10(1-2):127-139
- Gökler, R. & Koçak, R., (2008). Uyuşturucu ve madde bağımlılığı, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 1: 89-104
- GÜLKAN, B., (1994). *Eroin bağımlılarının kişilik ve sosyodemografik özellikleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.

- Günay, Ü., (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Gürçay, E., (2008). *Ergenlerde Madde Bağımlılığı ile Yakınlarından Ayrılma Sorunları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Güzel, F., (2001). *Ergenlik dönemi dinî gelişiminde dua*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Havighurst, R. J., (1972). *Developmental tasks and education*. David McKay, NewYork.
- Hodges S., (2002). *Mental Health, Depression and Dimensions of Spirituality and Religion*, J Adult Develop, 9,109-15.
- <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/etyoloji.pdf>. Erişim: 05.04.2015, 15:30
- <http://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliliği> Erişim: 21.03.2015, 22:00.
- Işık, M. (2013), *Türkiye’de Madde Kullanımı ve Bağımlılığı İle Mücadele Politikasının Stratejik İletişim Yaklaşımı Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, İstanbul.
- Işık, E., (1988). *Gençliğin Sağlığı ve Zararlı Alışkanlıklardan Korunması*. I. Gençlik Şurası (24-28 Ekim Ankara 1988).
- İçli, T., (1999). *Kriminoloji*.3. Baskı, Ankara: Semih Ofset Matbaası.
- İçmeli, C., (1991). *Gençlik Çağı Sorunları ve Hastalıkları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi V-1, Elazığ, s.281-296
- Kalyoncu, A. (2009), *Plastik Düşler*, İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri.
- Kaplan, H. I., & Sadock, B. J. (1998). *Manual de psiquiatria clínica. Manual de psiquiatria clínica*.
- Karasar, N., (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 28. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Karch, S. B., (1998). *Drug abuse handbook*. Washington D.C: CRC Press.

- Kayaalp, S.O., (1989). *Rasyonel tedavi yönünden tıbbi farmakoloji*, Cilt 1, Ankara.
- Kaygusuz, İ., (2004). *Hasan Sabbah ve Alamut*. İstanbul: Su Yayınları.
- Kelly J, Sander K., (2001). DISC: *Drug interventions in the school community a pilot project*. Paper presented at the 2nd International Conference on Drugs and Young People, Melbourne, Australia.
- Kıymter, N. & Dein S., (2014). *Din, maneviyat ve depresyon: tetkik ve tedavi için öneriler*. Ekev Akademi Dergisi, 58, 739-750.
- Kırımoğlu, H., (2007). *Kademe öğrencilerinin madde kullanımı ve bağımlılığını önlemede okul yöneticisi, beden eğitimi ve rehber öğretmenlerin bilgi, görüş ve önerileri (Ankara İl Örneği)*. Doktora Tezi, Ankara.
- Koenig H., McCullough M. & Larsen D., (2001). *Hand book of Religion and Health*. New York: Oxford University Press.
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. & Çokluk-Bökeoğlu, Ö., (2007). *Sosyal bilimler için istatistik*. 2. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Köknel, Ö., (1998). *Bağımlılık, "alkol ve madde bağımlılığı"* İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köknel, Ö., (1997). *Ana-Baba Okulu; Ergenlik Dönemi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kural, S., (2003). *Alkol/madde bağımlılarında ptsb, çocukluk çağı travma öyküsü ve II. Eksen ek tanularının yaygınlığı ve aralarındaki ilişki*, Uzmanlık Tezi, İstanbul.
- Merriam, S.B., (2013). *Qualitative research, a guide to design and implementation* (Nitel Araştırma, Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber), Çeviren; Prof. Dr.Selahattin Turan, İstanbul: Nobel Yayın.
- Montemayor, R., (1983). *Parents and adolescents in conflict: All families in some of the time and some families most of the time*. J Early Adolesc 3: 83-103.
- Mukaddes, N.M., (2000). *Ergenlik çağı ruhsal gelişim özellikleri*. Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

- Mutallimova, S., (2014). *Lise öğrencilerinde depresyon düzeyi ve anne baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Newcomb, M.D., Felix-Ortiz, M., (1992). *Multiple protective and risk factors for drug use and abuse: cross-sectional and prospective findings*. Journal Of Personality and Social Psychology, 63(2), 280-296.
- Oskay, G., (1985). *Arkadaşlık İlişkilerinden Kaynaklanan Ana-Baba Ergen Çatışması*. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 3 (2): 141-165.
- Ögel, K., Taner, S., Tosun, M.D., Gürol, D. T. ve Liman, P. O., (2005). *Yatarak Tedavi Gören Ergen Uçucu Madde Kullanıcılarında Madde Kullanım Özellikleri: Cinsiyet Ve Yaşadığı Yere Göre Karşılaştırma*. Journal of Dependence, 6, 76-83.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C. ve Erol, B., (2005). *İstanbul'da onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı raporu*. Yeniden Yayın No: 15, İstanbul.
- Ögel, K., Çorapçıoğlu, A., Sır, A., Tamara, M., Tot, Ş., (2004). *Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı*. Türk Psikiyatri Dergisi, 15(2), 112-118.
- Ögel, K., (2001). *İnsan, Yaşam ve Bağımlılık (Tartışmalar ve Gerçekler)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., Çakmak, D., (2001). *Lise gençliği arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı*. Türk Psikiyatri Dergisi, 12 (1).
- Özden, Ö., Barışeri, N., (2010). *Üniversite öğrencilerinin popüler kültür ve popüler müzikle ilgili görüşleri*, E-Journal of New World Sciences Academy, 5(4).
- Özgan, H., (2014). *Popüler kültürün öğrenci davranışları üzerinde algılanan etkileri*.Ekev Akademi Dergisi (58), 469-484.
- Özkan, H.H., (2006). *Popüler Kültür ve Eğitim*. Kastamonu Eğitim Dergisi. 14(1), 29-38.)

- Öztürk, M.O., (2004). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. 10. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Paikoff, R. L.,& Brooks-Gunn, J., (1991). *Do parent-child relation ships change during puberty?* Psychological Bulletin, 110 (1), 47.
- Pargament, K. I., (2005). *Acı ve tatlı dindarlığın bedelleri ve faydaları üzerine bir değerlendirme*. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,13(1), 279-306.
- Pargament, K. I., (2001). “*The Psychology of Religion Coping: Theory, Research, Practice.*” New York: The Guilford Press.
- Pargament, K. I., Koenig, H. G. ve L. M. Perez., (2000). *The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of The RCOPE*. Journal of Clinical Psychology. 56, 519–543.
- Punch, K.F., (2005). *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*, 2nd edn., London.
- Sayar, K. & Şenkal, Z., (2016). *Alkol ve madde kullanımının sosyokültürel boyutları*. Web: <http://www.kemalsayar.com/KatagoriDetay-Alkol-ve-madde-kullanimiin-sosyokulturel-boyutlari-20.html>, 08.07.2016, 20:52
- Sayıl, M., Uçanok, Z., & Güre, A. (2002). *A descriptive study of emotional needs, concerns, parent-adolescent conflicts and self concept in puberty*. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi/Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health, 9(3), 155-166.).
- Sayıl, M., (1997). *İnsan Gelişimi; Yaşam Boyu Gelişim*, (Edt.: Cengiz, G.-Ertuğrul, K.), Ankara: Psikiyatri Temel Kitabı I.
- Sayım, A., (2000). *Lise Öğrencilerini Bilgilendirmenin Madde Konusundaki Görüşlerine Etkisinin İncelenmesi*, İ. Ü. Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Seyfioğlu, U., Çoşkunol, H., Gültekin, K., (1998). “*Bağımlılık tedavi biriminde uygulanan grup terapilerinin değerlendirilmesi*” Bilimsel Çalışmalar Özet

Kitabı, 34. Ulusal Psikiyatri Kongresi ve Uluslararası Uydu Sempozyum,(29 Eylül/3 Ekim 1998), İzmir.

Sözen, E., (2004). *Popüler kültür retoriği*. Doğu Batı Düşünce Dergisi, 15, 55-66.

Sussman, S., Ames, S. L., (2008). *Drug abuse: concepts, prevention, and cessation*, Cambridge University Press, Cambridge.

Şahin, A., (1993). *Yetiştirme yurtlarındaki gençlerin dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışları üzerine bir araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Şahin, M., (1999). *Lisedeki öğrencilerin başarı, beklenti, ekonomik düzey ve çevrelerine göre psikoaktif maddeleri kullanım yönünden karşılaştırılması*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.

Şahin, M., (2007). *Madde bağımlılığı konusunda Türkiye’ de yapılmış olan lisansüstü tezler üzerine bir değerlendirme*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Eğitimi Anabilim Dalı, Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi, Ankara.

Tamar-Gürol, D., Sar, V., Karadag, F., Evren, C., Karagoz, M., (2008). *Child hood emotional abuse, dissociation, and suicidality among patients with drug dependency in Turkey*. Psychiatry and Clinical Neuro sciences, 62(5), 540-547.

Tamar, M., (1997). *Ergenlerde aileye yaklaşım*, Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, İzmir.

Terzi, C.K., (2009). *Ergenlerde saldırganlığın madde bağımlılığı ve diğer değişkenlerle ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tosun, M., (2008). *Madde Bağımlılığına Genel Bakış, Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar*. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Sempozyum Dizisi (62),s.201-220

Tuncer, C., Ersül, Ç., Beyazyürek, M., Karamustafalıoğlu, K. O., (1998). *Uyuşturucu Madde Bağımlılarında Aile Özelliklerinin Araştırılması*. XXIV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, 798-801, Ankara.

- Türkçapar, M.H., Akdemir, A., Elverici, Ş.K., (1997). *Yatarak tedavi gören bir grup alkol bağımlısında ek psikiyatrik hastalıklar, kişilik bozuklukları, depresyon ve kaygı düzeyleri*. 3P Dergisi, 5:29-34.
- Uluğ, B., (1998). *Madde Bağımlılığı Epidemiyolojisi, Alkol ve Alkol Dışı Madde Bağımlılığı*. Editör: Dilbaz, N., Ankara: Mutludoğan Matbaacılık.
- Uluğ, B., (1997). *Madde kullanımı ile ilişkili bozukluklar*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Uzday, İ. T., (2009a). *Madde bağımlılığı*. Silahlı Kuvvetler Dergisi, 399, 99-115.
- Uzday, İ.T., (2009b). *Bağımlılık Yapan Maddeler ve Özellikleri*. Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi: (6), s.16-33
- Verheul, R., (2001). *Co-morbidity of personality disorders in individuals with substance use disorders*. European Psychiatry: 16(5), 274-282.
- WHO, (1997). *Smoking, Drinking and Drug. Taking in The European Region*, Copenhagen.
- Yalom, I. D., (2008). *Ergen Terapisi*. Çev: Yeşim Özkardeşler (Birinci Baskı), İstanbul: Prestij Yayın Dağıtım.
- Yaman, Ö. M., (2014). *Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşleri: esenler-bağcılar örneği*. Türkiye Yeşilay Cemiyeti, Addicta: The Turkish Journal on Addictions, Bahar 2014, 1(1), 99-132.
- Yavuzer, H., (1998). *Çocuk Psikolojisi*, (15. Basım), İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yörükoğlu, A., (2000). *Gençlik Çağı*, İstanbul: Özgür Yayınevi.
- Yücesan, B., (2002). *Trafik kazası ve travma kurbanlarında bağımlılık yapan maddelerin araştırılması*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yüncü, Z.& Savaş H., (2007). *Madde Kullanım Bozukluklarında Genetik: Bir Gözden Geçirme*, Bağımlılık Dergisi 8, 146-152.

Ziyalar, N.. (1999). *Çocuk İstismar ve İhmalinin Önlenmesi*, Çocuk Forumu, 2, 31-32.

EKLER

EK 1

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

KİŞİSEL BİLGİ FORMU	
1.İsim (mahlas), yaş, cinsiyet	
2.Anne	Öz () Üvey () Hayatta () Vefat () Mesleği:
3. Baba	Öz () Üvey () Hayatta () Vefat () Mesleği:
4. Anne- Baba	Birlikte () Ayrı () Boşandı ()
3.Birlikte yaşadığı kişiler	
4. Kardeş sayısı ve kaçınıcı çocuk olduğu	
5. Algılanan ekonomik durum	
6. Şu an meşgul olduğu iş/meslek	

EK 2.

GÖRÜŞME FORMU

GÖRÜŞME FORMU	
1. Madde kullanım süreciniz ilk neyle başladı?	
2. Madde kullanımına başlamadan önce, madde kullanımının etkileri ve sonuçları hakkında yeterli bilginiz var mıydı?	
3. Madde kullanımından dolayı olumsuz etkilenen yaşam alanlarınızdan hangisinde, yeterince bilgilendirilseydiniz, maddeden uzaklaştırıcı etkisi yüksek olurdu?	
4. İlk madde kullanımı öncesinde yaşadığımız duygu ve düşünceler nelerdi?	
5. Madde kullanımına başlama ve devam ettirmene model olacak, çevrende madde kullanıcısı var mıydı?	
6. Varsa eğer, çevrenizde bulunan madde kullanıcısının, sizin madde kullanımına başlama ve devam ettirme sürecinize etkisi nedir?	
7. Madde kullandığınızda ne tür duygular yaşıyorsunuz?	
8. Maddenin dışında başka ne olsaydı bu maddeyi kullandığınızda elde ettiğiniz duyguyu yaşatırdı?	
9. Hukuki olarak madde kullanımının yasak olması madde kullanımınızda ne kadar etkili?	
10. Madde kullanımının törel (manevi) yaşam yönüyle yasak olması madde kullanımınızda ne kadar etkili?	
11. Kullandığımız madde, yaşamınızda ne tür zararlar oluşturdu?	
12. Sizin madde kullanımınızdan en fazla zarar gören kim?	
13. Madde bağımlılığından kurtulmak için, herhangi bir girişiminiz oldu mu?	
14. Madde kullanımının önlenmesi için, ailelerden beklentileriniz nelerdir?	
15. Madde kullanımının önlenmesi için, arkadaş ve akranlarınızdan beklentileriniz nelerdir?	
16. Madde kullanımının önlenmesi için, okul ve öğretmenlerden beklentileriniz nelerdir?	
17. Madde kullanımının önlenmesi için, diğer kişi ve kurumlardan beklentileriniz nelerdir?	